

tema: Rusland

Anmeldelser 212

(klik på titlen for at komme direkte til anmeldelsen)

Grubb & Hemmersam: Fra oplysningstid til europæisk integration. Gyldendal 2016.

Niels Bjerre-Poulsen: Vietnam. Den kolde krigs slagmark, 1945 til 1975.

Sofie Lene Bak (red.): Oral History i Danmark. Syddansk Universitetsforlag 2016.

Bruno Rasmussen: Danmark og reformationen – i 1500-tallet og nu. Eksistensen 2016

Peter Lodberg: Danskernes tro gennem 1000 år. Kristeligt Dagblads Forlag 2016.

Kaare R. Skou: Magtens forblændelse. Hvordan justitsminister P.A. Alberti endte som danmarkshistoriens største svindler. People's Press 2016.

Steffen Heiberg: Nye horisonter. Europas kulturhistorie i renæssancen. Gads forlag 2016.

Joby Warrick: Sort flag - Historien om hvordan Islamisk Stat opstod. Lindhardt og Ringhof 2016.

Janus Møller Jensen (red): Krig, korstog og kulturmøder i 1700-tallet. Østfyns Museer 2016.

Niels Bjørn Hansen: "Sørøvere på kongens bud. Fortællinger om danske og norske kapere i kamp mod englænderne 1807-14". Forlaget Den Blå Ugle 2016.

Jørn Brøndal: Det sorte USA. Fra Uafhængighedserklæringen til Barack Obama. Gads forlag 2016.

Kaare R. Skou: Lov og land. En fortælling om Danmarks grundlove gennem 800 år. Gads forlag 2016.

Knud Foldschack, Elisabeth Gjerluff Nielsen mfl.: Min barndom i 60'erne. Lindhardt & Ringhof 2016.

Jørn Henrik Petersen: Fra Luther til konkurrencestaten. Syddansk Universitetsforlag 2016

Dorte Christensen: Broderskabet. Den kommende elite og elevforeningerne. Højers Forlag 2016.

Flemming Rose: De besatte. People's Press 2016.

Klaus Dahl: Det vestindiske møblement. En dansk kolonihistorie i 107 kasser. Nyt Nordisk Forlag 2016. 264 sider, 300 kr.

Carsten Jensen og Anders Hammer: Krigen der aldrig ender – Reportager fra Afghanistan. Gyldendal 2016.

Rasmus Alenius Boserup: Efter foråret. Forandringer i arabisk politik. Gyldendal 2016.

Peter Øvig Knudsen: BZ – Du har ikke en chance, grib den. Gyldendal 2016.

Morten Skjoldager: Syv år for PET. Jakob Scharfs tid. People's Press 2016.

Erik Kulavig: Vi river himlen ned på jorden - Drøm og hverdag i revolutionens Rusland 1917-1922. Lindhardt & Ringhof 2016.

Jan Jakob Siekierski Floryan: Muren der faldt. Berlin-murens historie 1961-1989-1990. Syddansk Universitetsforlag 2016.

Samuel Rachlin: Bag den kolde krigs tåger. Stalins arv til et splittet Europa. Kristeligt Dagblads Forlag 2016.

Matilde Kimer: Krigen indeni. Skæbnefortællinger fra revolutionen i Ukraine. Politiken 2016.

Lasse Ellegaard: "Klaus Bonde Larsen. Oldemanden". Strandberg Publishing 2016.

Bent Jørgensen, Jørgen Lyngbye, Henrik Georg Bohr & Erland B. Andersen: Fysikkens filosofi. Fra Demokrit til Holger Bech Nielsen. Informations Forlag 2016.

Thomas More: Utopia. Oversat fra latin af Otto Foss. Gyldendal 2016

Ari Shavit: Mit forjættede land. Israels triumf og tragedie. Kristeligt Dagblads Forlag 2016.

Martha Gellhorn: Krigens ansigt. People's Press 2015.

Oliver Hilmes: Berlin 1936. Seksten dage i august. Kristeligt Dagblad 2016.

Anders C. Johannsen: Danske læger under nazismen. Gyldendal 2016.

Michael Jones: Efter Hitler. Anden Verdenskrigs sidste dage i Europa. Turbine 2016.

Blaine Harden: Den store leder og jagerpiloten. Kristeligt Dagblad 2015.

Dino Knudsen & Morten Rasmussen (red.): Europamestrene – fodbold, nation, identitet. Turbine 2016

Lasse Nielsen: Det dydige samfund. Om dydernes rolle i etik og politik. Hans Reitzels Forlag 2016

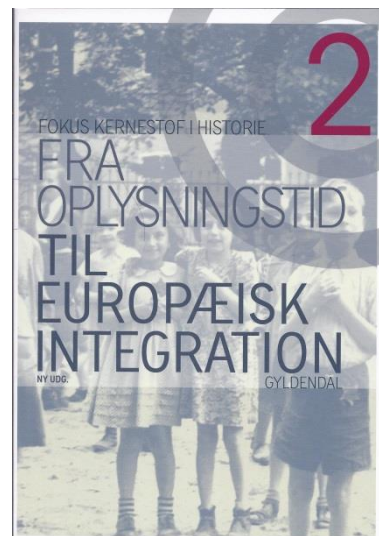
Richard Rorty: Filosofi og socialt håb. Oversættelse og efterskrift ved Michael Verner. Forlaget Klim 2016

Ulla Susanne Koch & Aage Westenholz (overs.), 2016: Gilgamesh – Enuma Elish. Guder og mennesker i oldtidens Babylon. Forlaget Univers 2016

Fokus 2 i ny udgave

ULRIK GRUBB & KARL-JOHANN HEMMERSAM (red.) *"Fokus. Kernestof i historie 2 – Fra Oplysningstid til Europæisk Integration"*, Gyldendal 2. udgave 2016, 416 sider, 350 kr. ex moms.

Denne tykke grundbog er anden udgave af serien "Fokus", der i første udgaven var opdelt i 3 bind. Første bind er udkommet og blev anmeldt i *Noter* (nr. 210 sept. 2016). Nu foreligger så andet bind, der er delt i 11 store kapitler, som igen er inddelt i mindre afsnit med tydelige overskrifter. Kapitlerne er skrevet af forskellige kompetente forfattere, og hvert kapitel afsluttes med et kildeudvalg, et overblik og en tidslinje. Bogen afsluttes med et stikordsregister, hvor man f.eks. kan finde den eller de sider, hvor "fodnotepolitikken", "Helsinki-processen" og "Francois Furet" (den franske revolutionshistoriker) omtales. Desuden er der en oversigt over bogens mange flotte illustrationer. På bogens hjemmeside www.fokus.gyldendal.dk findes bl.a. arbejdsopgaver til de enkelte kapitler.

Indholdet svarer delvis til førsteudgavens bind 2 og 3 og naturligvis i en ajourført udgave. De to redaktører har selv skrevet det meget nyttige indledende kapitel (Introduktion til historie), der også findes i andenudgavens første bind. Ellers følger kapitlerne læreplanens kernestofområder, hvorfor den umiddelbart kan bruges som en egentlig grundbog. I forhold til førsteudgave er kapitlerne "Globalisering og afkolonisering" og "Menneskerettigheder" udgået.

Da mange af *Noters* læsere formentlig kender og bruger lærebogssystemet, der blev anmeldt i *NOTER* (bind 2 i nr. 176 marts 2008 s 70-71 af Axel Moos og bind 3 i nr. 171 december 2007 s 54-56 af Knud Holch Andersen)) vil jeg ikke gå i detaljer med de enkelte kapitler, men prøve at komme med et par overordnede betragtninger:

Først og især det positive: Bogen er meget kompetent skrevet, og den giver læseren et indtryk af, at den udgør en helhed, hvilket falder tilbage på de to redaktører. Naturligvis vil der være mange forskellige oplevelser af de enkelte kapitler, men når det sker på så gennemtænkt vis, er det absolut en "win-win situation". Specialisten i 1700-tallets historie, Ulrik Langen, beskriver på udmærket og nogen lunde traditionel vis den franske revolution i 3. kapitel ("Revolutioner") og får inddraget flere historiesyn på dette vigtige emne. På en tematisk måde kommer Inge Adriansen i kapitel 4 ("Nationale identiteter") godt rundt om emner som "nationalisme" og "national identitet" samt begrebet "danskhed", så man dels får beskrevet vigtige samtidige begivenheder - hvad der må forventes af en grundbog - dels bliver klogere på omtalte begreber. Efter læsning af dette kapitel bør enhver 2. eller 3.g elev have fået øjnene op for historiefagets relevans. Kapitlerne om historien i det 20. og 21. århundrede er ikke stringent kronologiske, men følger de enkelte temaer længere op i tiden. Som eksempel på dette kan nævnes Palle Roslyng-Jensens oversigt over en ganske lang periode fra før 1. verdenskrig til nutiden i kapitel 8 ("Ideologierne kamp og murens fald") og Lars Andersens kapitel 9 ("Fra fattighjælp til velfærdsstat"). Derfor vil der nødvendigvis også komme nogle overlapninger, men det er ikke i en sådan grad, at det hæmmer læsningen.

Det er i den grad godt, at bogen som nævnt følger pindene i læreplanen, og den er absolut en god og anvendelig løsning på det dilemma, der findes for alle historielærere i stx: hvordan når vi alle pindene på forsvarlig måde med et begrænset timetal? Her har mange undervisere, ikke mindst de, der også underviste før reformen, måtte sluge nogle kameler og undgå at gå i dybden med mange relevante ting. Endelig synes jeg, at Danmark og Danmarkshistorie bliver integreret godt i en europæisk og global sammenhæng i bogen.

For så vidt har jeg ingen negative bemærkninger, men sidder med et par overvejelser efter læsning af bogen: I forordet på side 7 skriver Grubb & Hemmersam følgende: "Det er en stor udfordring at sammenfatte de kernefaglige områder på begrænset plads. Der må nødvendigvis vælges en bestemt vinkel, og derved vil der også være emner og temaer, som ikke er grundigt behandlet", og det er svært at være uenig i. Til gengæld er jeg mere nervøs ved en anden sætning på samme side i introduktionen: "Fokus er primært skrevet til 2. og 3g og **forudsætter, at eleverne har et vist historisk overblik**" (min kursivering). Hvor skal de få det fra, hvis ikke fra en lærebog eller grundbog? Som eksempel vil jeg nævne et så vigtigt emne som 1. verdenskrig, der efter min mening ikke får den behandling, emnet fortjener. 1914 er trods alt et af de kronologiske omdrejningspunkter for læreplanen. Nu er det naturligvis ikke sådan, at 1. verdenskrig ikke er med i bogen. Det nævnes side 230 og 329 ifølge registret (men også side 237), men kun som forklaring på krisen i Mellemløbet og Tysklands ønske om revanche (i kapitel 8) og i forbindelse med mineudlægningen i 1914 (i Hans Branners kapitel 10 "Danmarks internationale placering 1914 til i dag"). Palle Roslyng-Jensen har også et afsnit på en side 230-231 og et par sider i forbindelse med Versaillesfreden (Lenin contra Wilson s 231-234). Jeg sidder med det indtryk, at hvis jeg bruger denne bog, må jeg supplere med mindst 1 modul fra en anden lærebog (eller, som jeg ofte har gjort, lave et forløb i 1. verdenskrig), hvilket sagtens kan lade sig gøre, men jeg mener stadigvæk, at man i en grundbog bør kunne få et lidt større overblik over emnet.

I skrivende stund kender vi ikke fuldstændigt den nye læreplan og eventuelle pinde og kernestof, men mon ikke både redaktører og forfattere samt forlag kan regne med, at FOKUS også kan bruges i stx i nogle år efter den nye reform.

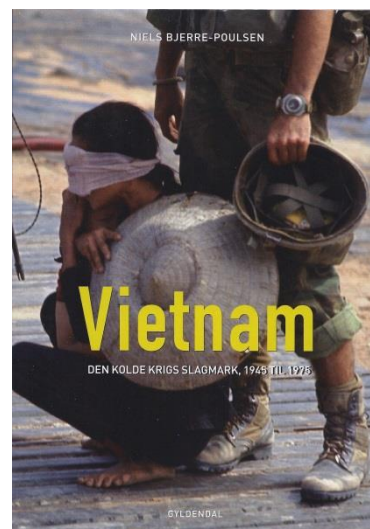
Bogen kan varmt anbefales både for den, der mener at have et overblik, og for den, der søger det.

Kai Verner Nielsen

Vietnam

NIELS BJERRE-POULSEN: "Vietnam – den kolde krigs slagmark, 1945 til 1975". Gyldendal 2016. 176 sider, illustreret. Vejledende pris 169 kr. (ekskl. moms).

I forlængelse af sin omfattende bog om Vietnamkrigen, der udkom i 2015 (anmeldt i *Noter* nr. 206), har Niels Bjerre-Poulsen nu skrevet en mere kortfattet og overskuelig bog til brug på de gymnasiale uddannelser. Mange har sikkert i tidens løb anvendt Peter Frederiksen *Vietnam – fra drage til tiger*, når de har undervist i Vietnamkrigen, men i takt med de senere års forskning har der været et behov for en mere

tidssvarende og opdateret lærebog. Der er derfor som udgangspunkt al mulig grund til at hilse Bjerre-Poulsens bog velkommen.

Bogen består af et forord, 12 kapitler og en tidslinje. Fremstillingen er kronologisk og begynder med det franske kolonistyre i 1800-tallet for at slutte med følgerne af Vietnamkrigen efter dens afslutning i 1975. Tilgangen i hvert kapitel er også ganske traditionel med 7-8 siders fremstilling, 4-6 sider med kildetekster og 1 side med arbejdsspørgsmål. Fremstillingen er præget af Bjerre-Poulsens store viden om Vietnam og rummer mange detaljer og illustrative citater fra de involverede parter. Kildeteksterne (3-5 i hvert kapitel) er for en stor dels vedkommende nyoversatte og ofte af et sådant omfang, at man kan arbejde intensivt med dem. Arbejdsspørgsmålene deler sig i to grupper og går dels på fremstillingsteksten, dels på kilderne. Alt i alt er bogens struktur altså den, som man kender fra utallige andre undervisningsbøger.

De første tre kapitler dækker perioden fra midten af 1800-tallet, hvor det franske kolonistyre i Indokina etableredes, til 1954, hvor Frankrig efter Genève-aftalen trak sig ud af Sydøstasien. Fremstillingen er her overvejende vellykket, fordi den rummer en beskrivelse af forudsætningerne for det, mange opfatter som den egentlige Vietnamkrig. Indholdet af Genève-aftalen og SEATO-pagten er dog ikke beskrevet så detaljeret i kapitel 3, der dækker Indokinakrigen 1946-54, hvilket er et problem i forhold til senere kapitler; når Bjerre-Poulsen fx skriver, at præsident Johnson "... fik overtalt Australien, Sydkorea, Filippinerne, Thailand og Taiwan til også at sende tropper" (s. 89), skal det jo ses i sammenhæng med SEATO-pagten. Jeg savner også et uddrag af Genève-aftalen som kildetekst, men den kan man nemt finde andetsteds. Til gengæld er der et uddrag af Truman-doktrinen, som skal vise, hvordan konflikten i Indokina blev en del af Den Kolde Krig. Det er en noget søgt sammenhæng, når man tænker på baggrunden for Trumans tale i marts 1947 (hvilket kun meget overfladisk berøres i bogen), men overordnet set kan man sagtens argumentere for, at Truman-doktrinen kan være med til at forklare USA's senere engagement i Vietnam. De tilhørende kilder til de tre første kapitler er ellers velvalgte og giver mulighed for detaljeret at undersøge forholdet mellem kolonimagten og dens modstandere. Ho Chi Minh spiller her en central rolle – også selv om billedet af ham på side 14 ikke viser ham på fredskonferencen i Versailles i 1919, sådan som billedteksten ellers får en til at tro (billedet er fra det franske socialistpartis kongres i december 1920).

De efterfølgende kapitler fortsætter den kronologiske gennemgang. Kapitel 4 beskriver perioden 1954-1960 med fokus på udviklingen i Sydvietnam. Landets premierminister Ngo Dinh Diem fremstår her som den typiske ulandsdiktator, der anvender brutale metoder for at undertrykke oppositionen, men man får dog også et indblik i forfølgelsen af såkaldte "klassefjender" i Nordvietnam. Kapitel 5 dækker perioden 1960-63 og er straks mere problematisk. Når Bjerre-Poulsen skriver, at dominoteorien på sin vis blev erstattet af en "troværdighedsdoktrin" (s. 63), kan det være med til at forvirre eleverne, der naturligt nok må opfatte dette som et skift i amerikansk udenrigspolitik, hvilket i høj grad er diskutabelt. Formålet med de strategiske landsbyer er heller ikke beskrevet præcist nok, ligesom det heller ikke er helt tydeligt, hvornår militærkuppet mod Diem begynder (enten 1. eller 2. november, alt efter om man læser fremstillingen (s. 68) eller kilde 17 (s. 71). Det kan også undre, at man ikke får noget at vide om MACV (U.S. Military Assistance Command, Vietnam), ligesom hverken formanden for Joint Chiefs of Staff Maxwell Taylor, den nationale sikkerhedsrådgiver McGeorge Bundy eller forsvarsminister Robert McNamara er nævnt i kapitlet.

Kapitel 6 dækker en kortere periode (1964-65) med fokus på USA's militære optrapning. Heller ikke i dette kapitel spiller McNamara nogen rolle, hvilket er helt uforståeligt. Først i kilde 43 (s. 168-169) i bogens sidste

kapitel møder læseren for alvor McNamara, men når der i introduktionen til kilden henvises til Vietnamkrigen som "McNamaras krig", giver det ingen mening i forhold til resten af bogen, hvor forsvarsministeren kun sporadisk optræder. Det er ærgerligt, når nu McNamara utvivlsomt spillede en afgørende rolle for USA's øgede engagement i Vietnam. Blandt kilderne til kapitel 6 savner jeg derfor en tekst af McNamara, ligesom andre kilder end de valgte (heriblandt et lidt ligegyldigt brev fra en marineinfanterist) i højere grad kunne have belyst den amerikanske beslutningsproces efter Tonkinbugt-resolutionen i august 1964. Denne altafgørende resolution er heldigvis repræsenteret blandt kildematerialet, desværre i en beskåret udgave (uden at dette dog er angivet). En redegørelse for baggrunden for selve Tonkinbugt-episoden, herunder Oplan 34A, mangler til gengæld.

Niveauet er heldigvis bedre i de to efterfølgende kapitler, hvor kapitel 7 ("Udmattelseskrig") beskriver perioden 1965-67, mens kapitel 8 ("Tet-offensiven – krigens vendepunkt") dækker det afgørende år 1968. Begge kapitler er velskrevne og rummer mange spændende detaljer, fx om slaget ved Ia Drang i november 1965 (kapitel 7) og Vietnamkrigens betydning i den amerikanske valgkamp i 1968 (kapitel 8). Kapitel 7 indeholder desuden bogens eneste figur, der desværre er fejlbehæftet. Figuren (på s. 93) er en grafisk fremstilling af den amerikanske optrapning fra 1960 til 1972, men skelner ikke mellem soldater og rådgivere; det er derfor misvisende fx at angive antallet af amerikanske soldater i Vietnam i 1962 til 16.300, når der her først og fremmest var tale om militærrådgivere, og når det jo netop er en vigtig pointe, at de første amerikanske landtropper ankom til Sydvietnam i marts 1965.

Kapitel 9 med den sigende titel "Vietnamkrigen kommer hjem til USA" behandler Vietnamkrigen på hjemmefronten. Det er en velfungerende beskrivelse af modstanden mod Vietnamkrigen med et fint udblik til Vietnam-bevægelsen i Danmark. Kapitel 10 ("Vietnamisering") belyser Nixons vietnampolitik i perioden 1969-1972, mens kapitel 11 ("Krigen får sin ende") afslutter Vietnamkrigen med Saigons fald i april 1975. Det undrer mig, at Pentagon-rapporten ikke omtales, men ellers er der tale om en kompetent beskrivelse af den sidste fase af Vietnamkrigen. Bogens sidste kapitel ("Aldrig mere Vietnam!") kommer vidt omkring og inddrager både populærkulturens brug af Vietnamkrigen (Stallones Rambo-film) og nutidens forhold mellem USA og Vietnam. Til sidst berøres Vietnamkrigens betydning for amerikansk udenrigspolitik, desværre noget overfladisk i forhold til bogens perspektiv.

Alt i alt har Niels Bjerre-Poulsen skrevet en grundig og kompetent undervisningsbog. Tilgangen er meget traditionel med fokus på begivenhedshistorie, og man kan som undertegnede savne en mere teoretisk tilgang til begreber som fx stedfortræderkrig, dominoteori og guerillakrig, ligesom flere tabeller og figurer ikke havde skadet (men det er smag og behag). Jeg savner også mere præcise oplysninger i forhold til illustrationerne og flere af kilderne. Man kan således være uenig i en del af forfatterens valg og udeladelser, men eleverne får med denne bog trods alt et godt udgangspunkt for at beskæftige sig med Vietnamkrigens mange aspekter. Er man vant til at undervise efter Peter Frederiksens Vietnam-bog, har man her et alternativ, der er værd at overveje.

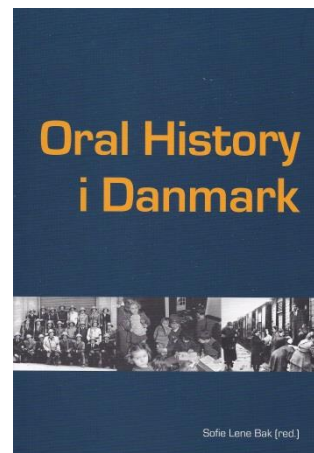
Jeppe Bæk Meier

Levende historie

SOFIE LENE BAK (red.): *”Oral History i Danmark”*. Syddansk Universitetsforlag 2016. 215 sider, 199 kr.

”Indsamling, dokumentation og fortolkning af vidnesbyrd og erindringer gennem mundtlige interviews.” . Sådan lyder definitionen på **oral history**. Et forskningsseminar om emnet fandt sted på Saxo-instituttet på Københavns Universitet i 2015. I bogen deler en række historikere, der har erfaring med **oral history**, ud af deres viden og forskningsresultater.

Ved første øjekast kan det ligne en publikation, der især vil interessere i historiefaglige forskningsmiljøer. Men ved nærmere eftertanke står det klart, at den tilgang til faget, som **oral history** repræsenterer, rummer et ganske betydeligt potentiale for den gymnasiale historieundervisning. Og det er den vinkel, der vil blive anlagt i det følgende.

Danske historikere, opdraget i den erslevske tradition, har traditionelt forholdt sig skeptiske til brugen af mundtlige beretninger og interviews. En væsentlig undtagelse har været besættelsestidens forskere. Her har de særlige omstændigheder nærmest tvunget forskerne til at gå i gang med notesblok og båndoptager.

Internationalt har **oral history** især vundet stor udbredelse i et socialhistorisk bottom-up perspektiv med fokus på race, klasse, køn og lokalsamfund. Historikere skaber på den måde kilder til belysning af undertrykte og glemte gruppers historie. Dertil kommer i de seneste år en voksende interesse for livshistorie og hele samspillet mellem individuel og kollektiv erindringsproces.

Oral history kræver grundig forberedelse og metodiske overvejelser. Men når de rette faglige rammer er lagt, vil der være et betydeligt potentiale for brug af levende kilder også i den gymnasiale undervisning i samtidshistorie. Samspillet mellem de store linjer i en kulturel, social eller politisk udvikling og den nære virkelighed, knyttet til det enkelte menneskes oplevelse, vil fungere som en pædagogisk øjenåbner. Teknisk set kræver det kun den smartphone, eleverne alligevel har ved hånden. Forberedelsen og efterbehandlingen vil i sig selv åbne for anvendt metodeundervisning. Indsamlingen kan praktiseres i den nære virkelighed, familie og lokalsamfund, eller i forbindelse med ekskursioner. Med brugen af levende kilder begiver historikeren – og gymnasieeleven – sig ind i en historieskabende proces, der påvirker begge parter i interviewets dialog. Det fordrer omtanke og viden. Det er en af den slags opgaver, man kan vokse ved. Brugen af levende kilder er til gengæld tidkrævende. Og det kan være et problem i et timefattigt historiefag.

Artiklerne i **Oral History i Danmark** tilbyder en række metodiske overvejelser og praktiske erfaringer, der kan være til stor nytte for den historielærer, der vil forberede eleverne til interviews eller indsamling af beretninger. Det gælder ikke mindst **Sebastian Olden-Jørgensens** artikel om ”Glæder og sorger i Oral History.” Han gør opmærksom på, at alle de kildekritiske problemer, vi traditionelt knytter til brug af beretninger som kilde, naturligvis også gælder **Oral History**. Samtidig er der dog **noget særligt** ved de mundtlige kilder. Til glæderne hører den skaberproces, historikeren indgår i. Til sorgerne hører spørgsmålet om repræsentativitet og den vanskelige balance mellem solidaritet med beretteren og kritik af beretningen.

De praktiske eksempler knytter sig bl.a. til interviews af forhenværende Waffen-SS soldater og undersøgelse af en politisk minoritetsgruppe i form af de danske kommunister. Fra projekt "anbragt i historien" reflekteres der over to livshistorieinterviews med kvinder, der har tilbragt barndommen på et børnehjem. Og så er der to meget stærke beretninger, der vil kunne bruges direkte i en undervisningssituation – ganske uafhængigt af, om man selv vil praktisere **Oral History**. Den første er **Sofie Lene Baks** stærke historie om "de gemte børn", dvs. de spædbørn, der blev efterladt, da de danske jøder flygtede fra København i oktober 1943. Den anden er **Therkel Strædes** beretning om en undersøgelse, han har foretaget af de kvinder og mænd, der som slavearbejdere indgik i en KZ-lejr ved Volkswagenwerk. Denne lejr er et eksempel på mere end 1200 "Aussenlager", der indgik i KZ-systemet. En overraskende og betydningsfuld vinkel på det traditionelle billede af holocaust.

Oral History kan anbefales til de – forhåbentlig mange – historielærere, der har mod på at inddrage levende kilder i deres undervisning.

Knud Holch Andersen

En reformatorisk Odysse. En ny bog om reformationen og dens steder

BRUNO RASMUSSEN: Danmark og reformationen – i 1500-tallet og nu. Eksistensen 2016. 148 sider, 128 kr.

Bogen *Danmark og reformationen – i 1500-tallet og nu* er et af de nye skud i Eksistensens abildgård af litteratur om reformationen. Den er skrevet af sognepræst Bruno Rasmussen og egner sig rigtig godt til f.eks. gymnasieskolen.

Bogen er bygget op om syv kapitler, der har hovedfokus på forskellige for den danske reformation vigtige steder: Wittenberg, Haderslev, Viborg, København (to kapitler) samt Malmø.

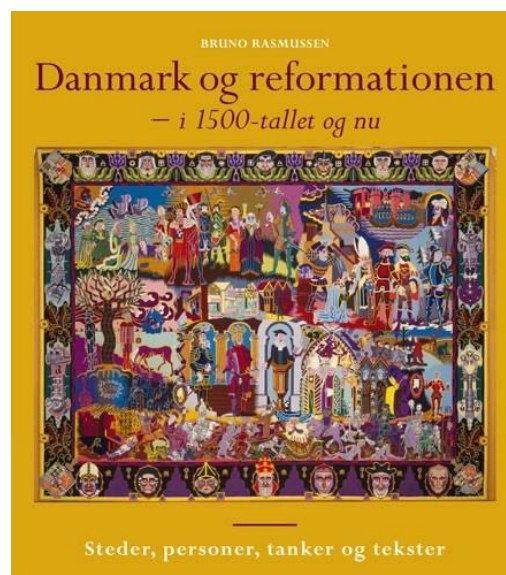
Hvert kapitel har følgende grundstruktur:

- (a) steder
- (b) personer
- (c) overvejelser.

'Steder' kan enten være steder i en by, f.eks. Wittenberg, hvor universitetet, slotskirken og sognekirken omtales, og det kan være steder i kirken, f.eks. prædikestol, døbefont og nadverbord.

'Personerne' er personer, der har været vigtige for reformationen i de nævnte byer. I Wittenberg naturligvis reformatorerne, i de følgende kapitler optræder de danske reformatorer, bl.a. Peder Palladius og Hans Tausen, og konger som f.eks. Christian den Anden og Frederik den Første.

I afsnittene om 'overvejelser' giver forfatteren sit besyv med og lægger op til overvejelse over forskellige teologiske punkter, hovedsageligt med citater fra dagspressen og aktuel litteratur (dog ikke udelukkende)

samt – og det er et ikke uvæsentligt tillæg til bogen – forskellig kunst (altertavler, malerier osv.) fra reformationstiden.

På bogens forside findes én af de gobeliner, som kunstneren Bjørn Nørgaard lavede til H.M. Dronning Margrethe i anledning af hendes 50 års fødselsdag i 1990. Derved får man kombineret det nutidige med det historiske i en handlelig og oversigtlig form. Billedet er, grundet originalens størrelse, ret småt, men der er så en (ganske vist forkert) henvisning til hjemmesiden www.dronningensgobeliner.dk (blader man en side længere frem får man dog denne adresse til jævnførelse):

http://arslonga.dk/DRONNINGENS_GOBELINER_Reformationen.htm. Og man kan i øvrigt se videre her:

<http://kongehuset.dk/historiske-samlinger/bjoern-noergaards-gobeliner>. Gennem bogen finder man

henvisninger til forsidens billede med dens mange historiske personer og situationer, og gobelinen danner således en slags center, som man hele tiden vender tilbage til.

Hvert kapitel afrundes med ti spørgsmål til videre overvejelse. Spørgsmålene inddrager dels stoffet, der netop er blevet gennemgået, dels Den Danske Salmebog og Bibelen. Det er oplagte spørgsmål til undervisningsbrug, ikke mindst da de inddrager såvel det historiske stof som læserens samtid. Endvidere lægger spørgsmålene – og ved sin bredde, bogen i det hele – op til en tværfaglig brug af bogen, f.eks. fra fagene Historie, Dansk og Religion.

Ligesom bogen ved sin tilgang og sit emnevalg er oplagt til undervisningsbrug, således peger stilen også herimod. Bogen er skrevet i en enkel stil med korte sætninger, og den vil således være god til at 'få alle med.'

Endvidere må det være vigtigt at gøre opmærksom på, at bogen ikke intenderer at være nogen endelig fremstilling af reformationen i hverken Tyskland eller Danmark. Tværtimod kan den udgøre rammen for videre studier i reformationen og dens tanker. En liste over litteratur til videre fordybelse gives i forordet.

Bogen har bestemt potentiale som undervisningsmateriale, som allerede nævnt. Derfor må man også udtrykke lidt ærgrelse over, at de afsnit, hvor debat fra bl.a. dagspressen inddrages, ikke helt forekommer brede nok, kirkeligt set. Man får ikke helt indtryk af bredden i folkekirken, hvilket dog kunne have været ønskeligt.

Det er nævnt, at bogen er skrevet i et enkelt sprog. Undertiden måske for enkelt, og fra tid til anden burde man måske have arbejdet lidt mere med udtrykket. Følgende passus er desuden blevet lidt uklar:

'Valget stod mellem Frederik den 1.s to sønner: den knap 30-årige hertug Christian og den 12-årige hertug Hans. Det lutherske mindretal i rådet gik sammen med København og Malmøs borgmestre ind for hertug Christian som konge, men Christian ville have hele rigsrådet bag sig. Derfor blev valget udsat et års tid, og i København og Malmø begyndte man at arbejde på at få Chr. 2. tilbage som konge. Til det var der hjælp at hente i Lübeck, for dér øjnede man en chance for at øge sin handel i Norden, og Chr. den 2. var kendt for en velvillig handelspolitik. Også bønder og borgere gik ind for Chr. den 2. for at svække adelens og kirkens magt.' (s. 54)

– Har man læst opmærksomt (og kan man sin historie), så er man naturligvis klar over, hvad der er sket forud og hvem Christian den Anden er. Men skal bogen bruges til undervisningsbrug, havde det måske været en fordel at ekspliciterer, hvem der er tale om, at gøre det helt klart, hvem de optrædende personer er, ikke mindst på grund af navnesammenfaldet med den anden tronprætendent, hertug Christian. I den forbindelse kunne man evt. også med fordel have medtaget en oversigt over de danske konger evt. kombineret med en kronologisk oversigt over historiske begivenheder. Endelig er det ikke heldigt, at der skiftes så meget mellem det fulde navn og så forkortelsen 'Chr' (selv i overskrifter). Det er svært at få øje på årsagen.

Men bortset herfra, så får man en udmærket indgang til reformationen i de vigtigste byer i Danmark og dermed til reformationens historie som sådan i Danmark. Vi introduceres også for forskellige for reformationen vigtige, teologiske temaer, men navnlig i den forbindelse lægges måske op til supplerende læsning, f.eks. i den litteratur, der foreslås i forordet.

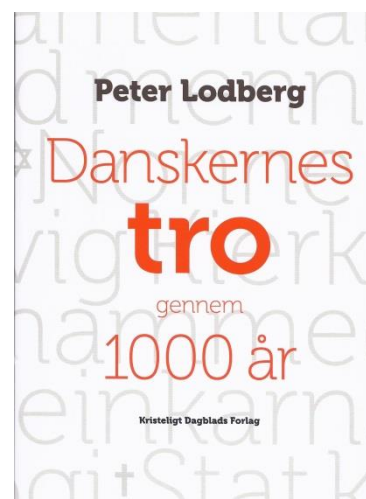
Johnny Lindholm

Danskernes tro

PETER LODBERG: *"Danskernes tro gennem 1000 år"*. Kristeligt Dagblads Forlag 2016. 270 sider. 250 kr.

For nogle år siden deltog historielærerne på Helsingør Gymnasium i et kursus arrangeret af Folkekirkens Skoletjeneste Helsingør om "Kirken i Danmark fra Ansgar til i dag" ved Martin Schwarz Lausten. Der var bagefter stor begejstring hos de lærere, der ikke havde religion som bifag – her havde man meget flot og utrolig intensivt fået det overblik, mange ikke havde haft.

Peter Lodbergs bog – "Danskernes Tro gennem 1000 år" – kan nok ikke læses på tre timer – men trods sine 266 sider er den hurtigt læst og giver et meget fint billede af danskernes tro. Forf. skriver selv i forordet: "At beskrive troens 1000 år i Danmark i seks korte kapitler er næsten på forhånd en uoverkommelig opgave. Ikke desto mindre er det forsøget med denne bog." Forsøget er lykkedes!

I kapitlet om vikingetiden diskuteres motiverne til Harald Blåtands omvendelse – Lodberg hælder til teorien om det storpolitiske motiv – men Lodberg bruger også de nyeste fund i Ribe til at vise, at der før Haralds dåb er foretaget kristne begravelser dér – så Ansgars mission 100 år før Haralds dåb har åbenbart haft følger. Afsnittet har også nogle spændende tanker omkring Jellingestenen i vores pas.

I middelalderafsnittet diskuteres korset i flaget, og Lodberg viser, hvordan Danmark i disse århundreder bliver til en nation i middelalderlig forstand. Der er korte redegørelser for de forskellige munkeordener og en fin indføring i Troens billeder. Lodberg konkluderer, at "Middelalderen altså ikke kun er mørk og præget af korstog, pest og kongemord. Den er også en meget vigtig periode i opbygningen af det, vi i dag kender som Danmark."

I år skal vi fejre 500-året for reformationen og historielærerforeningen har allerede varmet op med særnummer af Noter og nyt materiale på EMU'en. I denne bog får vi et fint og kort overblik over perioden med vægt på reformationens komme til Danmark fra 1525 (Haderslev), og Lodberg viser, hvordan kongemagt og kirke efter 1536 får et fælles genopbygningsprojekt: *"Kongen skal i gang med at opbygge en stat, og kirken skal i gang med at gøre borgerne til gode lutheranere."*

I sidste nummer af Noter skrev jeg om reformationsjubilæerne – Lodberg kommer ind på, hvordan det første – i 1617 – *"giver anledning til at besinde sig på indholdet og betydningen af reformationens sande Lære."* Han lægger også op til, at man kritisk bør overveje, hvad vi – her kirken – *"skal tage med af tankegods, og hvilke dele vi ikke længere kan bruge, når vi i dag skal varetage arven efter reformationen."*

4. afsnit hedder "Efter reformationen" – vi får gennemgået pietismen – Lodberg påviser, hvordan pietismen faktisk er medvirkende til, at mennesket ikke længere orienterer sig ud fra Gud, men ud fra sig selv. Og i 5. afsnit – Folkestyrets tid – gennemgås bl.a. Grundtvigs betydning – f.eks. som ophavsmand til tanken om, at når vi som danskere har lidt de største nederlag og er dømt allermest ude af det gode selskab, så er vi stærkest og kommer tilbage – illustreret med et billede af Uffe Ellemann med fodboldstørklæde i Bruxelles i juni 1992!

Der er også en fin introduktion til Kierkegaard og til Indre Mission – det er ikke kun statsministeren, der bruger "Matador" til at forklare tingene – Lodberg taler om, at *"... både hos Hans Kirk og Lise Nørgaard står klicheerne om Indre Mission i kø, selvom det nok også i dette tilfælde gælder, at der nok ikke går røg uden en brand."*

Også afsnittet om Moderne Tid er spændende – tror danskerne på noget i dag? Lodberg ser på globalisering, indvandring og islamisme som tre såkaldte mega-trends, der påvirker os. *"De samvirker med tre andre bevægelser, som vi kan kalde individualisme, rationalisme og sekularisme."*

Slet ingen kritik? Jo – når man skriver om "Kvinderne kommer", så er det lidt specielt, at det faktum, at folketinget i 100-året for kvindernes valgret får en kvindelig formand, ikke nævnes – men OK – Lodberg er mere vild med Bodil Koch.

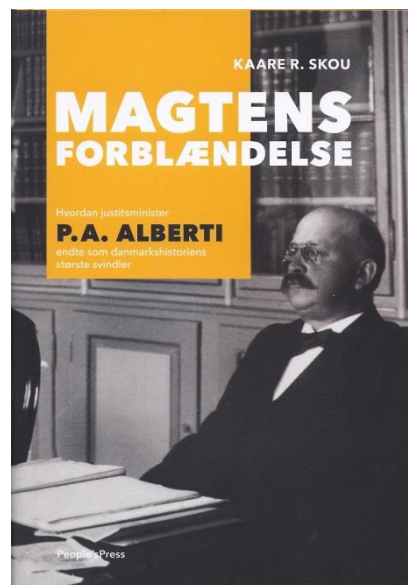
Bogen er inspirerende læsning – hvis kronologiforløbet overlever, er der også mange gode ideer her!

Otto Rühl

Danmarkshistoriens største svindelaffære

KAARE R. SKOU: *"Magtens forblændelse"*. People's Press/Zetland 2016. 320 sider, 299 kr.

Undertitlen til Kaare R. Skous seneste bog er 'Hvordan justitsminister P. A. Alberti endte som Danmarkshistoriens største svindler'. Så er scenen sat til en grundig, dybdeborende og veloplagt skildring af et liv med svindel og bedrag, der kulminerer i at Alberti, som forhenværende justitsminister, dømmes for dokumentfalsk og bedrageri for 16,9 mio. kr., hvilket svarede til ca. en fjerdedel af statens årlige indtægter i 1910.

Årslønnen for den overbetjent, der tog imod Alberti, da han meldte sig selv til politiet, var 800 kr. om året. Det sætter skandalens størrelsesorden i relief.

Peter Adler Alberti blev født til gode borgerlige kår i 1851 som søn af en progressiv Venstremand. Han blev uddannet jurist, og allerede tidligt i karrieren udviser Alberti interesse (og talent) for forretninger af den mere lyssky slags: Grov ejendomsspekulation og kortfristede lån til ågerrenter. Denne svindel var dog i småtingsafdelingen i forhold til Albertis senere bedrag. Svindelen bliver rigtig omfattende, da Alberti misbruger sine ledende stillinger i både Danske Landmænds Smøreksporthøjskole og Den Sjællandske Bondestands Sparekasse. Her bruger han i årevis sparekassens penge til at betale for høje priser til de danske smøreksporthøjskoler for at lokke flere bønder (og potentielle vælgere) til foreningen.

Alberti bliver valgt til Folketinget for Venstre i 1892 og blev efter systemskiftet i 1901 udnævnt til justitsminister. Fra denne magtfulde position havde Alberti frit spil til at misbruge embedet til egen vinding. Igennem hele Albertis politiske karriere havde der været kritik af hans person og beskyldninger om svindel, men først i 1908 opnår de så meget styrke, at Alberti trækker sig som minister. Kort før afgang som minister var det dog lykkedes ham at få konseilspræsident J.C. Christensen til at låne ham 1,5 mio. kr. af statskassen. Penge som statskassen aldrig kom til at se igen.

Den såkaldte Alberti-affære sendte chokbølger ud i hele det politiske landskab og i vælgerbefolkningen og udløste regeringens afgang og en rigsretssag mod J.C. Christensen og indenrigsminister Sigurd Berg.

Man kan godt undre sig over, hvad der drev en mand som Alberti, der var født til et privilegeret liv, men allerede som ung cand. jur. svindledede med andre menneskers penge, når han fik muligheden. Dette giver bogen ikke rigtigt et svar på. Det er ikke et psykologisk portræt af den udadtil pompøse og imponerende Alberti, der viste sig at have begået embedsmisbrug og minutiøst havde ført dobbelt bogholderi i Den Sjællandske Bondestands Sparekasse med et lille legetøjstrykkeri.

Allerede fra begyndelsen af bogen skildrer Skou Alberti som en helt igennem slet karakter: *"Han var en hensynsløs stræber bag en maske, som signalerede, at netop han tog sine vælgers interesser alvorligt. En opportunist, som ikke skyede noget middel for at sætte sig selv i centrum. En populist, som forstod at spille på alle sine vælgers følelser."*

Skou bruger ikke særlig meget kildemateriale, der stammer fra Alberti selv, så man kommer aldrig helt ind under huden på manden.

Sideløbende med at læseren får indsigt i Albertis økonomiske svindel beskrives omverdenens billede af ham som stor (Alberti var høj og vejede 140 kg), stor i slaget, imponerende og intimiderende. Dette image forsøger Alberti også at opretholde hele vejen igennem under den to år lange retssag, og kun én gang krakelerer masken lidt, hvilket i bogen beskrives af en af undersøgelsesdommerne: *"Der stod om ham en elektrisk ladet zone, et magnetisk uvejr. Man mærkede dets stråler helt organisk. Aldrig før har jeg fornemmet så fysisk en lammende magt: Af kold og kynisk foragt for alle og alt omkring ham! Kun et eneste impulsivt udbrud hørte jeg fra ham under de to års lange forhørsdage. Han gjorde en lille pause midt i en forklaring og sagde henvendt til dommeren, men dog nærmest for sig selv som i en parentes: Jeg ved godt, jeg er redningsløst fortabt."*

Denne modsætning mellem den store personage og den lille kommentar i retssalen kunne være interessant at undersøge nærmere. Men det må nogen andre gøre, fordi det ikke er Skous ærinde. Bogen går i stedet i dybden med det, som Kaare R. Skou har beskæftiget sig med i en menneskealder, nemlig spillet om magten

og politikken. Her viser Skou, at hans viden om dansk politik, både i nutid og fortid, er imponerende. Bogen giver en skildring af de politiske skillelinjer og magtspil i det danske demokratis ungdom. Alberti vælges til Folketinget for Venstre i 1892, derfor er han vidne til kampen om parlamentarismen. Bogen giver ikke kun en skildring af den store konflikt mellem Højre og Venstre i provisorietiden, men giver også et dybdegående og komplekst indblik i de forskellige politiske undergrupperinger der var i hhv. Højre og Venstre og deres forskellige politiske manøvrer for at sætte den politiske dagsorden og erobre magten – ofte på bekostning af deres egne partifæller.

Magtens forblændelse fortæller en interessant og utrolig historie om en tid i Danmarks historie, hvor demokratiet var ungt, dets spilleregler flydende, og hvor en magtfuld mand næsten kunne slippe afsted med at gøre, hvad der passede ham.

Ulla Nedergård Pedersen

Europa i renæssancen

STEFFEN HEIBERG: *"Nye horisonter – Europas kulturhistorie i renæssancen"*. Gads forlag 2016. 535 sider, 400 kr.

Det er et formidabelt værk, som man selv som garvet historiker kun kan blive klogere af med mængder af spændende iagttagelser med meget fine illustrationer. Den er så spækket med detaljer, at man bliver helt forpustet, og en anmeldelse kan slet ikke nå rundt om al den viden, som ligger i bogen. Værket bliver ikke en syntesehistorie, men et gedigent bidrag til forståelse af perioden. Alene forordet er et essay, hvor formålet gøres helt klart. Historikere ved, at renæssancebegrebet er besværligt, idet det rummer mange forskellige emner som reformation, humanisme, spændingen mellem det universelle og det nationale – listen er uendelig. Allerede i forordet pointeres, at det trykte ord ikke vandt indpas andre steder end i Europa før 1800, og det må siges at være yderst

tankevækkende, og derfor bliver kommunikation et af hovedtemaerne i Steffen Heibergs (SH) værk. I litteraturlisten, som er helt utrolig, gør SH opmærksom på, at litteraturen om emnet er kolossal, og vi kan bare tænke på nettet. Min egen debut med renæssancen i sin på KU var et meget spændende kæmpeværk på tysk (men det sprog er jo næsten dødt!). SH's bog kunne være en værdig afløser, men der mangler noter, og det er et minus for forskere, men det er naturligvis et valg fra SH's side. Registeret er et emne- og personregister. Alene de 12 kapitlers overskrift giver appetit:

Europa. Idé og fysisk realitet

I første kapitel tages der hul på Europabegrebet, som det blev debatteret i perioden, og det forstærkes, fordi Europa var truet af Osmannerriget. Bogtrykkerkunsten gjorde forestillingen om Europa konkret i mange værker, og opdagelsen af Amerika forstærkede opfattelsen af, at Europa var noget særligt således i maleriet, hvor de fire verdensdele bliver et yndet motiv. Der var mange rejsende i Europa, hvor bønder skulle til byen, pilgrimme til valfartskirker, købmænd og andre til seværdige steder som i dag, og SH

refererer til Canterbury Tales som et godt eksempel på de møder, der fandt sted på tværs af klasser. Større byer havde særlige folk til at holde veje og broer i orden, men transport til vands var billigere og mængden af varer, der kunne transporteres på denne måde, var større. Rejsende var udsatte, og røverier var en risiko på enhver rejse.

Levevilkår

Kompasset og nye skibstyper som kogger og karaveller blev baggrunden for de længere ture til søs, men sørejser var naturligvis overordentlig risikofyldte. Kort i de gængse værker viser, som SH pointerer, at Hanseaterne og italienerne krydsede hinanden i Østeuropa og Flandern. SH understreger, at handelen set med nutidige øjne har været beskeden og, at Middelhavet og Østersøen næppe har været overbegjort med skibe. Der kan ikke sættes tal på varebytte, men SH dykker ned i en fortegnelse fra Brügge, som giver et ganske godt billede og viser, at de to økonomiske kredsløb bl.a. mødtes hér. Et overset kapitel er, at slaveri var i voldsom vækst i Sydeuropa efter 1350, hvor et stort slavemarked lå i Genua's koloni Kaffa, da slaver kompenserede manglen på arbejdskraft efter den sorte død i Italien. Prospekter over byer dukker op, og fra Italien har vi fine malerier, der giver et billede af de rige familiers boligindretning. Behagelige møbler har været et byfænomen. Paris var Europas største by på trods af epidemier, og Paris får en grundig beskrivelse, som også vil være interessant for nutidens turister. Landbruget var det vigtigste erhverv og herregårdene helt centrale. Der ligger borge og slotte overalt i Europa, men interessant er, at Glimmingehus i Skåne har stået ubeboet siden 1500-tallet og rummene derfor er originale, så SH bruger den til fortællingen om en herregård i renæssancen. Udsmykningen kan den ikke sige noget om, men derimod at der har været koldt, så derfor har væggene formodentlig været dækket af gobeliner som isolering og ikke kun til pynt.

Memento mori – husk, at du skal dø

Mange kirker i Europa (også i Danmark) har illustrationer af dødedansen, og det mest berømte er "Døden fra Lübeck", som gik til under anden verdenskrig. Døden var en del af hverdagen, og kendt er det, at børnedødeligheden var ufattelig stor, så den korteste vej var fra vugge til grav. Vi kan blot sammenligne med nogle U-lande i dag. Sygdomme, boligerne, vand, kost osv. var evige risikomomenter, og klædehandelen, som var en vigtig forudsætning for væksten i perioden, var samtidig en kolossal forureningskilde med farvestoffer og blegning. Adgangen til rent vand i storbyerne var derfor afgørende, og byens topografi var derfor vigtig. Kendt er det, at Den sorte Død toldede voldsomt i befolkningen – hvor meget er stadig omdiskuteret. Samtidig taler vi på makroplan om et voldsomt samfund, hvor krige og sociale og religiøse oprør væltede ind over befolkningen. Listen over krige er lang som en smørrebrødseddell. Nye våben og lejesoldater bevirkede, at civilbefolkningen blev endnu hårdere ramt. På mikroplan var billedet det samme. Æreskrænkelser krævede dueller, og SH inddrager "De tre Musketerer", hvor kardinal Richelius forbud mod dueller var yderst velbegrundet med baggrund i 4000 dueldræbte. Adels opgave var at beskytte - ikke at slå hinanden ihjel, og der var en grundlæggende modsætning mellem aristokratiets militære idealer og det kristne budskab om fred. Men i mange andre samfundsgrupper gik man også korporligt i totterne på hinanden. SH har måske en pointe i, at grusomhederne ved henrettelser kan have været medvirkende. Samtidig har der også været en modsætning mellem den højstemte teologi og gudstroen på gaden og på landet. Ved siden af har der været naturkatastrofer i form af storme, jordskælv og stormfloder, som har resulteret i misvækst og regulær hungersnød. Mange samtidige skribenter skriver om den moralske og sociale uorden i kølvandet på epidemierne, for der var færre mennesker, og det betød,

at mange gårde lå øde hen, så bønderne fik fat i den lange ende. SH fremhæver, at en vigtig konsekvens af den sorte død blev, at byerne voksede på bekostning af landbruget. Det er interessant og det underbygges af talmateriale fra Hamburg. Et resultat af pest er, at statistik for alvor dukker op, for nu skulle døde og familier tælles.

Senmiddelalderlig krise?

Historikere har diskuteret krisen i middelalderen om overbefolkning og manglende udvikling af landbruget, og pesten er blevet set som en følge, men SH slår fast, at pesten var en infektionssygdom og ikke en oprykker. SH har en god og interessant oversigt over debatten blandt historikere om, hvorfor resultatet blev, at der kom en ny dynamik i den periode, som betegnes som renæssance. Noget splinternyt var pengeoverførsler på tværs af grænser – globalisering? Det blev et egentlig kreditmarked i modsætning til arabernes lukkede kredsløb, og papiret blev en forudsætning, idet man kunne føre regnskaber. SH lægger afgørende vægt på Gutenberg, som blev grundlaget for spredning af viden, og papirmøller, industrielt fremstillet papir, og udgivelsen af bøger fik en elite af intellektuelle til at debattere – naturligvis på latin. Så i vores tid, hvor EU's problemer bliver endevendt, er det værd at erindre, at latin var sproget, og dermed var der ingen problemer med kommunikationen. Europa var decentraliseret, og det gav plads for entreprenører, som SH benævner dem. Colombus var en sådan type ved siden af andre, som havde et projekt. Adam Smith er blevet brugt som forklaring på Europas succes, idet krig, hungersnød etc. hver gang har fået Europa til at rejse sig, og SH går så langt til at sige, at det ikke kan bevises, men at Europas struktur var anderledes end andre. Hele forlæggersystemet er specielt, og det peger i retning af industrialiseringen, hvor Fuggerne nord for alperne bliver et kæmpe forretningsimperium grundlagt på forlagsvirksomhed.

Myten om Rom

I midten af 1300-tallet var Rom en ussel lille by, og det er først i 1500-tallet, byen bliver genrejst som ramme om pavedømmet og den smukke by, vi kender i dag. Forum Romanum blev til komarken, og alt var elendighed, og dette billede er kendt fra tegninger fra den periode. SH går detaljeret til værks, og det kan ind i mellem blive lidt tungt med fortællingen om Cola de Rienzo, som senere blev hovedperson i Wagners opera *Rienzi*. Pavedømmets kampe er velkendt for historikere, så der er ikke så meget nyt at hente. Men SH har en god oversigt over diskussionerne omkring nominalisme, som Ockham stod fadder til. I det hele taget var perioden optaget af udlægninger af budskabet, og husitterne blev ca. 100 år før reformationen forudsætningen.

Humanisme og høvisk kultur

Forholdet mellem Rom og Konstantinopel var som mellem mor og datter, som SH beskriver det. Konstantinopel blev smadret af korsfarerne i 1204, men nu blev det vendt på hovedet. Gamle og nye verdener blev drejet. Vi kan blot tænke på Hagia Sofia. Humanistiske og naturvidenskabelige fag deles op i dag, og SH har en spændende diskussion af forskningen på det område, hvor nominalister og humanister satte sproget i centrum. Og forskellige teser bliver diskuteret. Et vigtigt synspunkt hos humanisterne var, at adel forpligtede sig særligt moralske værdier og ikke kun på glorificerede billeder af hjelmklædte til hest. Der blev indledt en jagt på antikken og mange håndskrifter lå i nordeuropæiske klostre tilbage fra Karl den Store. Antikken var vigtig til forståelse og arkitektur. SH fremhæver, at det danske rigsråd er et godt eksempel på styreformen i perioden. Kapitlet om antikken som læremester må være et must for dagens

Italiensfarere. Jagten på antikken gav sig bl.a. udslag i den -isme, som vi i dag benævner nyplatonisme med brug af allegorier og symboler. Synkretismen, der blandede kristne, antikke, jødiske og ægyptiske elementer, var den katolske kirke på vagt over for. Savonarolas korte regime 1494 – 98 i Firenze skal nok ses som en protest mod humanisme og nyplatonisme. Den verdensberømte maler Botticelli var tilhænger, men ødelagde formodentlig en del af sine malerier for ikke at komme i klemme. Kapitlet er spækket med analyser af symbolsproget i perioden, som det gav sig udtryk i indtogsfester for fyrster, malerkunsten og havekunst. På det storpolitiske plan tegner SH et billede af, at de kristne områder beherskede Middelhavet, medens osmannerne dominerede fastlandet. Det kan nok diskuteres, men er immervæk interessant. Luthers indtog bliver naturligvis også analyseret, og SH fremhæver i den forbindelse, at Osmannerriget ikke fik del i den viden, som blev delt i Europa, da regimet havde uvilje mod det trykte ord. Denne konklusion er nok så interessant og måske aktuell i vore dage.

Gamle og nye verdener

Opdagelserne undergravede antikken som autoritet, for den fysiske verden blev nu totalt ændret. Silkevejen fra Iran til Kina var kendt, men det var over land. Kina var godt i gang til søs med kæmpeskibe, som nåede langt omkring, men det hele stoppede, da Kina trak sig tilbage som riget i midten. Det er først inden for de senere år, at forskningen på dette område er kommet frem, og det rejser det kontrafaktiske spørgsmål: Hvad nu hvis? Men det blev, som vi ved, portugiserne og siden spanierne der åbnede til den nye verden. Guld og sølv blev på mange måder en gevinst og nedgang. SH påpeger, at det afrikanske guld har haft stor betydning, men at nyere forskning ikke har klarlagt hele betydningen. Der var tre k'ere, som vi ved, der nok var afgørende for opdagelserne: Kartografi, kanoner og karaveller, og dertil kom kompasset. Beskrivelserne af opdagelserne og forløbene er nok ikke nye for historikere.

Universelt og nationalt

Al kommunikation var i middelalderen knyttet til kirken, og vi kan bare tænke på Umberto Ecos "Rosens navn", hvor alle skriverier var bogstavelige. Dertil kom den mundtlige i form af prædikener, kalkmalerier, processioner – teater. Men allerede før reformationen lå der i menneskedybet en modstand mod hele den opsætning. SH gennemgår hele gudstroen fra top til bund med de relevante teologers tunge overvejelser og argumenter. Så vil man vide noget om Bruno (brændt på Campo de Fiori), hekse og trolde og forfølgelser, er det hér. Kirken stod for det universelle, men overfor det universelle i denne stod det nationale. Historikere har skrevet side op og side ned om, hvad det nationale er. Nationalismeforskningen er blevet helt central ikke mindst i vore tider, og SH pointerer, at de fleste europæiske stater har myter, der stammer fra middelalderen. Erasmus af Rotterdam og Thomas More står som centrale personer og vidner om, at der var gang i tænkningen.

Tro og identitet

I år er 500-året for reformationen, og der er udkommet et væld af bøger, og der vil blive holdt et utal af foredrag i den anledning. SH kalder reformationen en identitetsskabende myte i det moderne Europa. Den er blandt meget blevet taget til indtægt for økonomisk rationalisme og velfærdsstaten, men hele Europa blev reformeret, for på den modsatte side satte jesuitterne og dominikanerne i deres undervisning modreformationens standpunkter op. Luther gjorde Bibelen til autoritet over for paven, men det var ikke nyt, for John Wycliffe og Jan Hus havde tidligere haft samme opfattelse. At Luther fik så stor

gennemslagskraft skyldes ifølge SH, at budskabet kunne nå relativt hurtigt rundt via bogtryk og grafik. Der er skrevet kilometervis af værker om Luther og reformationen, men det er imponerende, at SH overskueligt gennemgår Luthers kristendomsopfattelse og sætter den i relation til bondeoprør og fyrsten. Mange bondeoprør i Europa havde grundlag i at fastholde erhvervede rettigheder, men blev nu fra oprørernes side legitimeret religiøst, og hans udlægning af debatten og forskningsdiskussionen med inddragelse af marxistisk historieskrivning, hvor Thomas Müntzer har været central, er særdeles oplysende. Ligeledes kommer SH hele vejen rundt om forskningsdiskussionen om Webers teori om protestantisk etik og kapitalisme, og SHs konklusion på den debat er, at der ingen sammenhæng er. Det vil en del historikere nok være uenige i. Universiteterne blev centrale i de stater, der blev reformerte, idet præsterne blev uddannet hér, og den verdslige myndighed var dermed integreret, da præsterne var udpeget af fyrsterne. SH har et spændende afsnit med fine illustrationer om protestantismens billeder, og vi kan blot tænke på Cranach, som udvikler en særlig Lutherikonografi. Hele diskussionen protestantisme og kapitalisme har sit udspring i Hollands position over for Spanien. Holland blev en økonomisk verdensmagt, og Spanien gled tilbage, fordi landet kom til at mangle industri. Råvarerne blev sendt fra Spanien og kom tilbage som færdigvarer, nøjagtig som i vore dage, hvor U-lande sidder i den samme suppedas. Det hele finansieret af guld – og sølvstrømmen, som havnede i Holland (og Danmark – anmelderens kommentar) med en kolossal inflation til følge.

Den katolske reformation

Det gik helt gal i Rom. D. 6. maj 1527 blev næsten Roms apokalypse – i historien kendt som "Sacco di Roma". Så uden sammenligning i øvrigt, står Aleppo i vore dage desværre ikke alene i historien. Det blev rædselsfuldt, da lederne mistede kontrollen og mange af lejesoldaterne var lutheranere! SH rejser spørgsmålet hvorfor? Hele historien lå i slipstrømmen af den gamle konflikt mellem Frankrig og habsburgerne. Soldaterne havde ikke fået sold, og både Karl d. 5 og Luther var forfærdede. Men kejser og pave var i samme båd. I modreformationen blev jesuitterne det vigtigste våben under Ignatius Loyolas ledelse. SH forbigår mærkeligt nok, at Ignatius havde været professionel soldat, såret og lidt. Hans håndbog bliver en gennemgang af Kristus' lidelser, som man skal igennem, og derfor er det mærkeligt, at SH afviser hele den side som mystik i traditionel forstand. Jesuitterne forsøgte åndeligt at tilbageerobre Skandinavien men uden held, da staterne var alt for velorganiserede. Ligesom Lutherikonografi vandt frem i Nordeuropa, gjorde det samme sig gældende for modreformationen i Sydeuropa, hvor SH har fine afsnit med grundig gennemgang og med flotte illustrationer. Rom bliver genopbygget med alt det, vi ser i dag.

Magtens anatomi

Den humanistiske vinkel med Thomas Mores bog "Utopia" og Erasmus' bog "En kristen fyrste" ses ofte i modsætning til Machiavellis bog om fyrsten, men fælles er, at det drejer sig om analysen af politik og praksis. Erasmus analyserede magten moralsk og Machiavelli empirisk i lyset af, at Thukydid's tekster var blevet genopdaget, og han er om nogen pragmatiker. Hele den diskussion i samtiden ruller SH op, hvor både moral og religion bliver rullet op i et intenst afsnit om magt, for renæssancen var optaget af magt og afgrænsning. I Danmark kunne Christian d. 3 egentlig have indført det autoritære styre i form af enevælde, men rigsrådet fik del i suveræniteten og det blev et kompromis. Har denne del (ifølge anmelderen) måske sat sig spor op i gennem dansk politik? SH trækker den meget spændende Jean Bodin ind (han har altid været undervurderet ifølge anmelderen). Jean Bodin er lidt diffus, men han var den eneste der i sin samtid gennemskuede opdagelsernes indflydelse på inflation. Fyrstemagten iscenesatte sig selv i totalteater i form

af kirkerummet, litteraturen, ridderturneringer, maleriet, hvor fyrsteportrættet trak store vekslere på antikken og naturligtvis byggeriet, som gav de enorme slotte, som vi kan se i dag. Hoffet blev et egentlig uddannelsessted. En mand som Leonardo da Vinci er et godt eksempel på, at kunstnere var magtens tjenere på godt og ondt. Arkitekt, maler og udvikler af krigsmaskiner m.m. For krig var, som SH ganske betegnende skriver, den ultimative iscenesættelse. Det var at løse cirkelens kvadratur at øge militær slagkraft uden at gå fallit! SH opregner krigen i denne periode med alle dens rædsler, men i den forbindelse er det værd at erindre, at Danmark var et af de mest oprustedede lande i Europa – og alligevel kom nederlagene. Afsnittet om krig, lejetropper og plyndringer af civilbefolkningen er glimrende.

Fornuft og følelse

Mange forfattere i perioden beskæftiger sig med sjæl og legeme og sammenhængen mellem forstand og følelse. Der udkommer lærde værker med fremragende grafiske illustrationer som Andreas Vesalius' syvbindsværk om indretningen af menneskekroppen. Der bliver debatteret om hjerte og følelser, hvor kirken i senmiddelalderen alt tid var oppe på tærerne, når følelser blev bragt i spil, da dette emne kunne føre til kætteri. Hele denne debat i samtiden bliver understøttet af illustrationer af malerier fra samtiden. Tycho Brahes Uraniborg med hans forskning og livsforløb får sin rune, og Bruno og Kepler bliver sat ind i den sammenhæng. Processen mod Galilei trævles op, og langt ind i den katolske kirke var der en opfattelse af, at verdensbilledet så anderledes ud, men sagen mod Galilei endte med at blive en katastrofe for den katolske kirke.

SHs konklusion

Bogtrykkerkunsten var helt afgørende for skabelsen af et netværk, hvor lærde kunne komme i kontakt med hinanden og udveksle nye ideer. Dermed blev starten på et forum i Europa grundlagt.

Konklusion

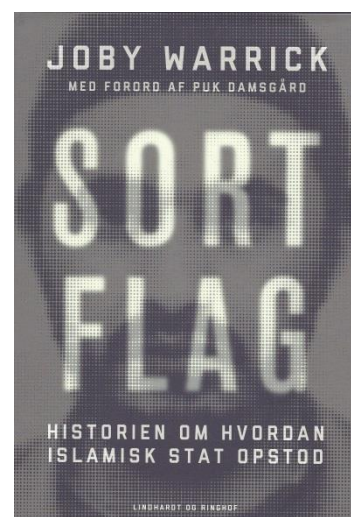
For historikere er denne bog et must. Den er fuld af spændende detaljer og oplysninger i hvert eneste afsnit. Vil man vide mere om den økonomiske udvikling i perioden, skal man nok gribe til Cambridge Economic History, for det er ikke det område, der ligger Steffen Heiberg mest på sinde. Værket er ikke en syntesehistorie, men alligevel kunne det have været fint, hvis Steffen Heiberg i sin litteraturliste havde inddraget Jared Diamonds meget spændende værk: Guns, germs and steel for den giver lidt andre indfaldsvinkler til udviklingen i Europa.

Christian Bo Bojesen

Islamisk Stat

JOBY WARRICK: *"Sort flag – Historien om hvordan Islamisk Stat opstod"*.
L&R 2016. 421 sider, 300 kr.

Når en journalist modtager Pulitzerprisen for en bog må læseren med rette forvente, at værket ligger ud over det normale. Ved en sådan pristildeling skal den dybtgående journalistik, særlige indsigt, aktualiteten og ikke mindst den formidlingsmæssige og sproglige værdi være i særklasse.

Med dette værk har den amerikanske journalist opfyldt en del af disse kriterier, men alligevel kommer værket ikke helt i mål og efterlader på en række områder læseren med en fornemmelse af, at et udmærket stykke arbejde alligevel godt kunne have været blevet endnu bedre.

Der skal ikke herske tvivl om, at Warrick rent tematisk har ramt hovedet på sømmet ved at undersøge, hvorledes en af verdens mest omtalte og frygtede terrorbevægelser opstod og ikke mindst hvilke kræfter der drev og fortsat driver den i dag. Hvordan lykkedes det for en nærmest ukendt bevægelse, at indtage rampelyset, som den islamistiske ekstremismes mest brutale og skånselsløse selvudråbte forkæmper og hvorledes lykkedes det for Islamisk Stat at fortrænge Al-Qaeda fra terrorismens lidet misundelsesværdige førsteplads? Disse spørgsmål kaster Warrick sig med stor ihærdighed ud i at undersøge og det er ikke mindst her, at værket virker bedst.

I gennem bogens første tredjedel berettes historien om Abu Musab al-Zarqawi og de faktorer som skulle præge hans vej fra småkriminell til brutal terrorist og grundlægger af al-Qaeda i Irak, som senere skulle udgøre grundstammen og inspirationen for IS. I en række glimrende kapitler formår Warrick at kortlægge, hvorledes Zarqawi som ungt menneske radikaliseres i en kompliceret cocktail, hvor både opvækst i et jordansk monarkistisk diktatur, dagdriveri, fængselsophold, socialt armod, ønsket om selvhævdelse for enhver pris og ikke mindst en religiøs kompromisløshed og skånselsløs brutalitet udgør hovedingredienserne. På mange måder formår Warrick derigennem, at fremstille Zarqawi som et klassisk eksempel på, hvorledes de radikaliseringsprocesser, som vi i Vesten ofte hører så meget om, langt fra er begrænset til ghettoerne og fængslerne i vores verdensdel, men faktisk i endnu større grad truer samfund i Mellempøsten, som oftest er fjernt fra de vestlige mediers søgelys. Tilsvarende skildrer Warrick på fin vis de vanskeligheder, som de mellemøstlige regimer og ikke mindst deres sikkerhedstjenester står overfor i forsøgene på at bekæmpe den radikale og væbnede islamisme, samtidigt med at de selvsamme diktatoriske regimer forsøger at bygge bro til moderate religiøse bevægelser for at bibeholde regimernes greb om en stadig mere økonomisk og politisk utilfredsstillet befolkning.

I bogens midterste del glimrer Warrick også ved at give læseren et solidt indblik i Irakkrigens betydning for det senere IS. På fornem vis fremstilles katastrofen i Irak som grobunden og drivhuset for terrorbevægelsens skånselsløshed. Netop i Iraks kaos og etniske krudttønde finder Zarqawi og hans begrænsede skare af krigere de nødvendige forudsætninger for at kunne iværksætte de væbnede angreb, selvmordsbomber og ikke mindst brutale henrettelser som katapulterer bevægelsen frem mod terrorismens oftest oversete mål – at få den fulde opmærksomhed og sætte dagsordenen – uanset omkostningerne. Med et hårdt presset Al-Qaeda og ikke mindst med en Bin Laden, som igennem sporadiske ideologisk-teologiske meddelelser forsøger at styre kampen fra sit skjul i Pakistan, formår Zarqawi at træde frem som en taktisk skånselsløs, operativ dristig og strategisk mere håndgribelig lederskikkelse som først indordner sig under Bin Laden, men senere træder i karakter med ødelæggende virkning for Iraks sunnit- og shiamuslimske befolkningsgrupper. Det tjener Warrick til stor ros, at han formår at skildre Irakkrigens enorme kompleksitet fra mere end blot en amerikansk vinkel og de udmærkede beretninger fra både politiske, efterretningsmæssige og militære topfolk og almindelige irakiske borgere giver læseren et udmærket indblik i den stigende magtesløshed, som indfinder sig efterhånden som konflikten løber ud af kontrol og som Zarqawis død ved et amerikansk luftangreb i 2006 overhovedet ikke formår at ændre på.

I bogens tredje del flytter Warrick fokus mod Syrien og mod den krig, som skulle blive IS' vigtigste slagmark og propagandamæssige succes. Her kædes den irakiske katastrofe solidt sammen med det arabiske forår i Syrien og ikke mindst skildres de forspildte muligheder for et fredeligt regimeskift, som sidenhen skulle resultere i en katastrofe, som overgik selv massemyrderierne i Irak. Zarqawis "testamente" i form af sekterisk vold og hensynsløs udnyttelse af de sociale medier til at rekruttere nye rekrutter, igangsætte terrorangreb i både Mellemøsten og den Vestlige Verden og ikke mindst den brutale henrettelse af fanger for åben skærm skildres udmærket. Desværre mangler der en dybere gennemgang af IS. Hvorledes finansierer bevægelsen f.eks. sine omfattende militære styrker i både Irak og Syrien? Hvilke elementer er det, som har muliggjort bevægelsens omfattende finansielle ressourcer? Hvordan opererer IS i forhold til de andre islamistiske grupper på den syriske og irakiske borgerkrigs mange fronter osv. Disse spørgsmål besvares faktisk ikke i Warricks analyse og derved overholder bogen naturligvis stadig sin titel, men formår ikke at bibringe læseren en dybere indsigt i det maskinrum, som rent faktisk er med til at drive terrorbevægelsen og dens mange udløbere. Tilsvarende virker Warricks brug af kilder til tider mindre kritisk og en række af de interviewede fremstår nærmest som arketyperiske "good guys" fra en amerikansk film a la "Homeland" (bl.a. den amerikanske CIA-agent Nada Bakos og Jordans anti-terrorchef Abu-Haytham), hvilket ikke helt står mål med forventningerne til en Pulitzer journalist. Tilsvarende kan det mistænkes, at selve vægtningen i bogen bærer præg af, at forfatterens forrige bog netop omhandlede Zarqawi og at forfatterens store interesse for netop denne mand præger den nærmest levnedssagtige fokusering som udgør halvdelen af bogen. Her savner læseren, at Warrick anvender sine evner til et større fokus på den senere organisation, som jo rent faktisk voksede frem til det nuværende IS flere år efter Zarqawis død. Forordet af Puk Damsgaard bidrager heller ikke med noget væsentligt, som kan rette op på denne skævvridning af fokus.

På trods af disse mangler er der dog sammenlagt tale om et udmærket værk, hvor den alment interesserede læser kan få en hæsblæsende, velskrevet og et på mange måder nuanceret indblik i baggrunden for IS og konflikterne i Irak og Syrien. I et undervisningsforløb kan bogen anvendes som et indspark til en drøftelse af f.eks. radikaliserings og/eller brugen af terrorbevægelsers udnyttelse af de elektroniske og sociale medier.

Martin Cleemann Rasmussen

Krig, korstog og kulturmøder i 1700-tallet

JANUS MØLLER JENSEN OG CARSTEN SELCH JENSEN (red): "Krig, korstog og kulturmøder i 1700-tallet". Østfyns museer 2016. 176 sider, 150 kr.

Dette er en bog for den interesserede læser udi kulturmøder i 1700-tallet, ikke for læreren, der lige skal finde noget nyt undervisningsmateriale til et forløb om samme periode. Bogen er resultatet af et seminar afholdt tilbage i 2012, hvor en række forskere præsenterede forskellige aspekter og nye forståelser af kulturmøder i 1700-tallet. Resultatet foreligger her som en antologi med i alt seks bidrag (inklusive indledning) der kredser om tre temaer: sammenstødet med indianere i Nordamerika, den transatlantiske slavehandel og europæernes forhold til islam.

For at starte med det sidste, omhandler tre af bogens kapitler netop sidstnævnte forhold, om end med meget forskellige vinkler. I kapitlet "Den arabiske rejse", hører vi en omvendt Carsten Niebuhr; en arabisk rejseberetning fra Europa, suppleret med en historisk diskussion om, hvorfor der ikke findes flere af den slags beskrivelser end tilfældet er. Det fører igen til en diskussion om, hvorvidt den arabiske verden overhovedet var interesseret i den europæiske verden i samme omfang som europæerne var det den anden vej. En meget aktuell og interessant diskussion, som forfatteren har et sikkert overblik over.

Et andet kapitel, bogens længste, tager ligeledes udgangspunkt i det europæisk/arabiske kulturmøde i form af den dansk-algierske krig om pirateri i Middelhavet i midten af 1700-tallet. Men derudover rummer afsnittet en interessant historiografisk gennemgang af mødet mellem arabere og europæere, og undersøger, hvordan middelalderens korstog blev opfattet og beskrevet i dette oplysningstidens århundrede.

Endelig er der Kurt Villads Jensens kapitel om "Doktor Dampe og Koranens etik", hvor forfatteren systematisk gennemgår hovedpunkterne i danskeren Jacob Dampes disputats om Koranen fra 1812. Blandt mange interessante pointer er, at Mohammed og Koranen, ifølge Dampe, lagde op til at begrænse blodhævn og i stedet indføre bødestraf, men at den arabiske befolkning qua sin "krigeriske folkekarakter" ikke tog anbefalingen til sig. Dampe anså generelt ikke Islam som en voldelig religion, og tilbageviste det gamle billede fra middelalderen, hvor en muslimsk prædikant lægger sværdet på prædikestolen, for at understrege at "Islam opstod ved sværdet og kun overlevede ved sværdet". Problemet var altså kulturelt, ikke religiøst.

Kulturmødet i Nordamerika, et evigt dragende emne, hvis man spørger undertegnede anmelder, beskrives her i høj grad ud fra tekster af puritanere som selv oplevede at blive fanget af indianere, og hvor netop dette siden blev en vigtig del af den puritanske selvforståelse.

Endelig er der bidraget om "Slavehandel, migration og kristendom i det 18. århundrede", med fokus på den særlige atlantiske kristendomsopfattelse, der opstod ved mødet mellem den afrikanske, amerikanske og europæiske kultur.

Som andre antologier, der er resultatet af et seminar eller en konference rummer den nye historiske vinkler fra forskere der mildt sagt er inde i deres emner. Det gør den berigende for den historiker, der har interesse for lige netop denne periode. I modsat fald, og hvis man blot ønsker en indføring i perioden, kan den nok virke lovlig begrebstung og nørdet. Et andet forhold der ofte gælder ved den slags antologier, er de nye vinkler på stoffet, der godt kan få afsnittene til at stikke i så mange retninger, at kun en ganske bred titel holder sammen på dem. Det nævnes flere gange i bogen, hvordan man nok bør udvide den konventionelle opfattelse af korstogs-begrebet, til også at omfatte kulturmøder i århundrederne efter middelalderen, som dem bogen lægger op til. Det bliver bare ikke rigtig fulgt systematisk til dørs, hvorefter man stadig mangler svaret på, hvorvidt kulturmøderne i 1700-tallet egentlig kan betegnes som korstog. Det fratager dog ikke bogen at være velskrevet og på et højt fagligt niveau.

Sebastian Lang-Jensen

Sørøvere

NIELS BJØRN HANSEN: *"Sørøvere på kongens bud – fortællinger om danske og norske kapere i kamp mod englænderne 1807-1814"*.

Forlaget Den Blå Ugle 2015. 165 sider, 250 kr.

Som titlen meget tydeligt angiver, handler journalist Niels Bjørn Hansens bog om kapervæsenet i forbindelse med krigene i starten af 1800-tallet.

Bogen er tematisk opdelt med kapiteltitler som 'Dristige kapertogter', 'Ikke guds bedste børn' og 'De snu kapere', der åbner for en masse anekdoter om kapernes virke og fint indikerer bogens populærhistoriske sigte. Dette betyder også at bogens fremstilling er støvsuget for noter og henvisninger om end der bagerst findes en litteraturliste og lidt noter til de enkelte kapitler.

Bogen er fint og rigt illustreret og hvis man er til klassiske malerier af søslag, er der masser at kigge på. Generelt kunne bogen dog med fordel have været redigeret noget før (selv)udgivelsen.

Bogens 165 sider byder ikke på meget nyt i fald man i forvejen er bekendt med en række af standardværkerne om emnet, og er ikke videre egnet i forbindelse med elevens opgaveskrivning, da den som nævnt primært er henvendt til et populærhistorisk publikum. Det er dog ikke et tosset sted at starte, hvis man blot ønsker en letlæst og underholdende indføring i emnet ligesom nogle af fortællingerne kan have en vis lokalhistorisk interesse.

Christian Vollmond

Uomgængeligt værk om det sorte USA

Jørn Brøndal: *"Det sorte USA. Fra Uafhængighedserklæringen til Barack Obama"*. Gads Forlag 2016. 432 sider. 350 kr.

I sin afskedstale den 10. januar sagde Barack Obama blandt andet:

"Efter jeg blev valgt talte man om et post raceorienteret Amerika. En sådan vision var ikke realistisk, lige meget hvor velment den var. For racespørgsmålet er fortsat en stærk og ofte splittende kraft i vores samfund"

Jørn Brøndals store værk om Det sorte USA er en fremragende fremstilling af afroamerikanernes status og vilkår i det amerikanske samfund samt deres vedvarende kamp for at forbedre disse vilkår siden 1776.

Den røde tråd, som Brøndal forfølger gennem hele dette mørke kapitel af den store amerikanske fortælling, kalder han "det amerikanske dilemma". Dilemmaets udgangspunkt er disse flotte formuleringer i Uafhængighedserklæringen:

"Vi anser disse sandheder for selvindlysende, at alle mennesker er skabt lige, og at de af deres Skaber har fået visse umistelige rettigheder, heriblandt retten til liv, frihed og stræben efter lykke"

Og dilemmaet opstår, når disse idealer, som er helt centrale for (de hvide) amerikaneres selvforståelse, konfronteres med mange hvides racistiske praksis, som har haft barske konsekvenser for de sorte amerikaneres livsforhold i form af slaveri, undertrykkelse og forskelsbehandling.

Den første personificering af dette amerikanske dilemma var den komplekse og selvmodsigende tilværelse, som Thomas Jefferson - forfatter til Uafhængighedserklæringen og senere præsident levede. Han var på en gang en frigørende-revolutionær politiker og en slaveejer, der fik flere børn med en af sine slaver - børn som han gav slave-status.

Jørn Brøndal er en glimrende og velskrivende formidler. Han har disponeret stoffet i fire hoveddele:

1. del begynder med Uafhængighedserklæringen og går frem til Borgerkrigens slutning (1776-1865) og dækker altså slaveperioden.
2. del går fra Rekonstruktionsperioden efter 1865 til Borgerretskampens begyndelse i midten af 1950'erne. Det Brøndal kalder Jim Crow-perioden med voldsom undertrykkelse og segregerede samfund i sydstatene.
3. del handler om Borgerretskampen og de reformer, som den afstedkom (King-årene 1955 – 1968).
4. del analyserer afroamerikanernes situation efter Borgerretskampens slutning og frem til i dag. Her er der især fokus på valget af Barack Obama til præsident i 2008.

Fremstillingen giver både et glimrende overblik over hele udviklingen, samtidig med at den i visse passager er endog meget detaljeret.

Hvert hovedafsnit og de fleste af kapitlerne indledes med en konkret episode eller en personlighed, der illustrerer væsentlige temaer, konflikter eller pointer i kapitlet. Her er virkelig mange smertefulde og spændingsfyldte historier, der bogstavelig talt giver stoffet kød og blod. Mange af disse introduktioner vil være oplagte at bruge i undervisningen.

Bogen har primært fokus på afroamerikanernes politiske, økonomiske, sociale og juridiske forhold, mens vi får ret lidt at vide om deres kultur og kunst, og hvordan de sorte har givet udtryk for deres lidelser, problemer og håb i musik, billedkunst og litteratur.

At skrive om Det sorte USA er ikke nemt. En af vanskelighederne består i at skrive bare nogenlunde neutralt. Men selv om Jørn Brøndal gennem hele bogen fremlægger en række både meget barske og hjerteskrærende episoder og skæbner, lykkedes det for ham at holde en distanceret-neutral tone, hvor han aldrig forfalder til forargelse eller moraliseren over de historiske aktørers handlinger. Det er en vanskelig balancegang, som fint lykkes for Brøndal.

Bogen slutter ikke i den optimistiske tone, som man måske kunne forvente, eftersom USA i de år, Brøndal skrev på bogen, havde den første sorte præsident. Brøndal gør meget ud af Obama. Han har blandt andet en interessant analyse og diskussion af, om Obama overhovedet er afroamerikaner? Hans mor er hvid, faren nedstammer ikke fra amerikanske slaver, og meget tyder på, at Obama selv ikke opfattede sig som afroamerikaner, da han var barn og ung. Men det er han ifølge den dominerende – hvide - diskurs i et USA, hvor man ikke kan undslippe sin etniske skæbne.

Hvad angår afroamerikanernes situation i dagens USA, udtrykker denne anmeldelses indledende Obama-citat fint bogens holdning til situationen.

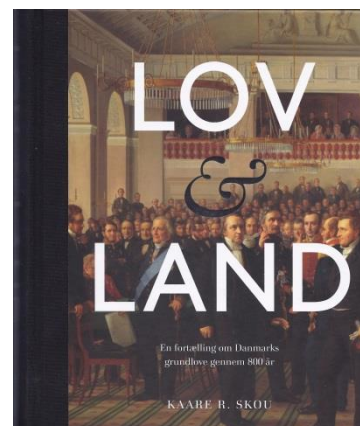
Da de fleste elever sagtens kan læse Det sorte USA, anbefales bogen til studiecenteret, til elevopgaver og ikke mindst som et must-read for alle historieinteresserede.

Henrik Bonne Larsen

En folkelig medvirken i statens styrelse

KAARE R. SKOU: *"Lov & Land. En fortælling om Danmarks grundlove gennem 800 år"*. Gad 2016. Illustreret. 440 sider, 350 kr. inkl. moms.

Forfatteren indplacerer sin 'fortælling' i et spændingsfelt mellem historie, kultur, sædvaner og jura. Den er hovedsagelig kronologisk opbygget, men progressionen brydes af talrige digressioner. Hans udgangspunkt er, at der er to grundopfattelser i vor kulturkreds om samfund, stat og magt, den ene baseret på Bibelen og især den katolske kirke, den anden på oplysningstidens humanisme og naturvidenskab. Jyske Lov 1241, som havde dybe rødder i sædvaneretten og var influeret af kanonisk ret, var af Valdemar 2. Sejr formentlig tiltænkt landsdækkende gyldighed og er således vort tidligste aktstykke af konstitutionel karakter. Siden fulgte håndfæstningernes epoke fra Erik 5. Glippings håndfæstning i 1282 til og med Frederik 3.'s i 1648. Af håndfæstningerne aflæses relationerne mellem kongemagt og kirke, endvidere magtbalancen og de skiftende alliancer stænderne imellem. Kongemagten besejrede en illoyal adel i 1660, og enevælden frem til 1848 fik det danske særpræg, at majestætens magt fra 1665 hvilede på en nedskrevet forfatning, og at den aldrig, som i flere andre stater, udviklede sig til et despoti. Den kunne endog udvise en vis fleksibilitet. Efter Napoleonskrigene fulgte indførelsen af De rådgivende Stænderforsamlinger og endelig enevældens afskaffelse midt i en urolig og problemriddet tid. Junigrundloven 1849, Fællesforfatningen 1855, Den gennemsete Grundlov 1866 og grundlovene 1915, 1920 og 1953 samt deres tilblivelseshistorie er indgående behandlet, dertil den ikke gennemførte grundlov 1938-39. Vigtige stridsspørgsmål af konstitutionel art, f.eks. den lovgivende statsmyndigheds repræsentativitet, vægtningen mellem Rigsdagens to ting, herunder forfatningskampen og parlamentarismens indførelse, kvindernes stemmeret og valgbarhed og overgangen til et étkammersystem inddrages behørigt.

Nutidens Danmark hviler på et fundament af fem retsakter med konstitutionelt indhold. Ud over Danmarks Riges Grundlov 1953 og tronfølgeloven 2009 drejer det sig om Den europæiske Menneskerettighedskonvention (1995), Lissabon-traktaten og den dertil hørende protokol om Det europæiske Charter om grundlæggende Rettigheder, begge af 2009. De europæiske retsakter i fundamentet lægger beslag på næsten en fjerdedel af fremstillingen. Den europæiske integration siden 2. Verdenskrig, som skulle føre frem mod, hvad i dag vidt og bredt er opfattet som et unions-monster, er af den tyske udenrigsminister Joschka Fischer allerede i 2000 karakteriseret som et politisk projekt udtænkt af eliten og gennemført af den hen over hovedet på befolkningerne (s. 349). Utopiens skæbne i det 'nationalistiske stormvejr' følges helt frem til den danske folkeafstemning i december 2015 og den britiske afstemning om Brexit godt et halvt år senere. Fortællingen om vort europæiske konstitutionelle fundament kan næppe karakteriseres som opbyggelig læsning.

Kaare R. Skou (f. 1947) er journalist og tidligere politisk redaktør ved TV 2 og almindelig politisk reporter sammesteds. Det foreliggende værk demonstrerer til fulde hans interesse for politisk historie. Dets titel, der jo rummer den noget upræsentiose formulering 'en fortælling om Danmarks grundlove', legitimerer ikke, efter anmelderens mening, formelige eruptioner af vrede mod Venstre og nogle af dette partis 'høvdinge' gennem partiets næsten 150 år lange historie, i særlig grad J. C. Christensen. Enkelte skikkelser uden for Venstres geledder tildeles en lignende medfart, f.eks. socialdemokraten Julius Bomholt. Som helhed har "Lov & Land" en ret så præsentabel fremtoning. De mangeartede illustrationer er stort set velvalgte og af udmærket kvalitet. Fremstillingen præges af et godt dansk, beklageligt nok et særsyn nu om stunder. Den er desværre ikke annoteret. Vedføjlet er en litteraturoversigt, en fortegnelse over illustrationernes proveniens samt et personregister.

Ole Halding

Retur til barndommens svundne tider: Tresserne

HANNE RICHARDT BECK m.fl.: "*Min barndom i 60'erne*" Lindhardt og Ringhof 2016, 256 sider, 300 kr.

I de senere år er der kommet en del bøger, som sætter fokus på hverdagslivet i forskellige årtier i det 20. århundrede. Forlaget Lindhardt og Ringhof har med forskellige udgivelser været en del af tendensen, og seneste skud på stammen er barndomserindringer fra 60'erne.

Bogens forord af redaktør Dorte Einarsson præsenterer 1960'erne som årtiet, hvor nutidens Danmark blev genereret gennem økonomisk vækst med øget forbrug og velstand. En periode, hvor der er opbrud i familiemønstre og kønsroller, og hvor den politiske dagsorden ændrer karakter, idet der kommer nye meningsdannere og nye politiske paroler.

Forlaget har udvalgt 12 kendte danskere, der indenfor en ramme af 15 – 20 sider præsenterer særlige fokusområder fra deres barndom. Vi møder f. eks. den pæne Hanne Richardt Beck, der fortæller om sin barndom i de nybyggede højhuse på Bellahøj, den forsømte Knud Foldschack, der allerede i sin barndom stifter bekendtskab med overmagten, arbejderbarnet Pia Fris Laneth, der som pige forsøger at bryde grænser, tilflytterten Lars Lilholt, der formes af Aalborg, den sansende Camilla Plum, der erindrings

barndommens fantastiske indkøbsture hos grønthandlere, slagtere, fiskehandlere og ikke mindst Jordbærkældereren på Amagertorv og sidst, men ikke mindst Villy Søvnald, der er rundet af nøjsomme, slidsomme husmandskår i Vestjylland.

Familieliv, skole, kammerater og hverdagen med en hjemmegående mor, går igen i alle erindringerne, enten fordi børnene har oplevet det trygge liv i denne ramme, eller fordi familien netop ikke levede op til tidens norm. De store politiske spørgsmål fra årtiet berøres meget lidt, men i glimt kan man finde spor af de nye tider, hvor der kommer opbrud i fastlåste positioner i såvel familie- som arbejdslivet.

I gymnasiesammenhænge i faget historie får vi nok svært ved at anvende bogen. Der er ganske enkelt for lidt bid i fortællingerne til, at de kan give nutidens unge mennesker en oplevelse af fortidens brydninger og forandringer.

Susanne Geisler

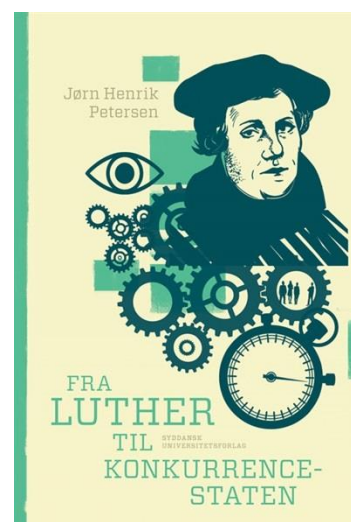
Luther, velfærdsstat og konkurrencestat

JØRN HENRIK PETERSEN: *"Fra Luther til konkurrencestaten"*. Syddansk Universitetsforlag 2016. 315 sider, 298 kr.

Det er 500-året for Reformationen i 2017, og der er allerede udgivet og vil i den anledning også fremover i år blive udgivet anelige mængder af litteratur om emnet. Jørn Henrik Petersen, offentlig kendt professor i socialpolitik ved Syddansk Universitet, har i denne bog ydet sit eller i det mindste et bidrag til Reformationens historie, nærmere bestemt om Luther og hans protestantismes eventuelle indflydelse på det danske samfund.

Et teologisk udgangspunkt for Luther og Reformationen var opgøret med pavekirkens dogme om retfærdighed over for Gud ved gerningen – en 'retfærdighedsgerning', som fx kunne være den riges rigelige donering til kirken, som jo følgelig måtte have rigelig sikkerhed på frelsen for den donerende som hinsidig konsekvens. Imod denne opfattelse af gerningsretfærdighed satte Luther retfærdiggørelsen ved den enkeltes tro (og vel i sidste ende ved Guds nåde, idet udelukkende Gud og ikke det enkelte menneske selv var Frelseren). Til gengæld satte troen den enkelte kristne i stand til at gøre gode gerninger over for næsten, gerninger, som i princippet ikke kunne navngives ('fordringen er tavs', som Petersen citerer Løgstrup for) – et princip, som Luther selv dog, fremgår det af bogen, slet ikke overholdt konsekvent.

Næste spørgsmål var nu: hvem er næsten, og hvem kan tjene denne næste? Ifølge Petersen er næsten ikke blot den enkelte troendes næste, og religion og politik lader sig ikke adskille, som var de to væsensforskellige 'sværd' eller områder: "Luther argumenterer for mig at se for, at politik er del af 'gottisdienst' (Gudstjeneste; PF), og at næstekærlighedsbegrebet er tæt forbundet med politik". Det vil sige, at også staten/det offentlige legitimt kunne eller rent ud skulle tjene næsten, altså sine medborgere med sin lovgivning og praksis, ja Petersen tolker ligefrem Luther og hans angiveligt politiske næstekærlighedsbegreb sådan, at "en kristen politisk handling er (..) en handling til gavn for 'de andre'".

Er Luthers lære så forenelig med (det danske) velfærdssamfundet og -staten, som etableres efter 2. Verdenskrig og afløses af eller, om man vil, reformeres til konkurrencestaten især efter regeringsskiftet i 2001, skønt denne allerede var godt undervejs under den socialdemokratisk ledede regering i 90'erne? Man kan hævde, at velfærdsstaten er et sekulariseret udtryk for den kristne næstekærlighed – af nogle på venstrefløjen tydet som solidaritet eller ligefrem socialisme –, selv om nogle kristne nok vil hævde, at en velfærdsstat uden Gud som konsekvens betyder statens og menneskenes selvforherligelse på Guds bekostning, og at den altså i sin grund er ukristelig og ikke-luthersk. Men den har, i Petersens tydning, det fælles med Luthers opfattelse, at den yder ”noget for ingenting”, den kræver ikke en modydelse for det, den tildeler de trængende. Til gengæld opererer den ikke med den lutherske skelnen mellem værdigt og ikke-værdigt trængende, mellem den uværdige snylter og den ærligt arbejdende person, der arbejder for de andre og er medarbejder i Guds fortsatte skaberværk. Desuden 'afsakraliserer' velfærdsstaten arbejdet og tilskriver det en mindre rolle, der skal gøre mennesker i mindre grad afhængige af arbejdsmarkedet, end den, som Luther tilskriver arbejdet, selv om Luthers argumentation for arbejdets betydning altså ikke går på menneskets rolle som del af kapitalismens arbejdsmarked og på arbejdets betydning for menneskers selvforsørgelse, men på arbejdets betydning for de andre og for Guds skaberværk.

Svaret på spørgsmålet, om foreneligheden af Luthers lære på den ene side og velfærdsstat på den anden, for ikke at tale om den førstes indflydelse på sidstnævnte, blæser således i vinden, det lader sig ikke afdække. Som økonomen Niels Kærgaard citeres for at sige herom i bogen: ”Det er særdeles svært at afgøre, om den danske velfærdsstat er en følge af den Lutherske kirke, Socialdemokratiet, samfundets homogenitet, humanistisk tænkning og forudseende politikere eller noget helt andet. Alle sådanne forklaringer synes at bero på elementer, der til forskellige tidspunkter har haft en forskellig betydning. Den direkte indflydelse fra enkelte kristne personer synes således mest markant i perioden mellem 1870 og 1914. Den indirekte kristne indflydelse formidlet gennem den generelle indstilling til velgørenhed og arbejde, som har virket gennem forskellige kanaler inden for og uden for det politiske system, og som har øvet indflydelse på såvel beslutningstageres som borgernes adfærd, lader sig næppe bestemme”.

Konkurrencestaten, der for alvor sætter sig igennem fra 2001, ser først og fremmest menneskets værdi i dets funktion på arbejdsmarkedet og anser med det politiske establishments mere eller mindre fulde tilslutning mennesket for egennyttigt, selvkærligt, opportunistisk og udelukkende ansvarligt for sin egen og sin families forsørgelse. Derfor skal mennesket arbejde og gøre sig konkurrencedygtigt, og kan det ikke arbejde fx pga. handicap eller kronisk sygdom, skal det rigtignok understøttes, men vil det ikke arbejde, så skal det udsættes for mærkbare sanktioner. I konkurrencestaten kræves der således ”noget for noget”, arbejdet står i den kapitalistiske konkurrences og den private, individuelle økonomis tegn, og skellet mellem værdigt og ikke værdigt trængende, med en tendens til at finde synderbukke (især i form af kontanthjælpsmodtagerne), genindføres. Og velfærdsstatens primat til den enkeltes ret erstattes nu af den enkeltes pligt (til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet). Overensstemmelsen med Luther findes kun dels i betoningen af arbejdet, selv om begrundelserne for dets betydning er vidt forskellige, og dels i genindførelsen af værdigt og ikke værdigt trængende. For Luther er det egennyttige og opportunistiske menneske på ingen måde et en højeste norm, men tværtimod netop det, som kristentroen skulle bestræbe sig på så langt som muligt at holde i ave.

En entydig indflydelse på det danske samfund og dets normer fra luthersk side lader sig således ikke påvise, og i det hele taget lader det sig næppe påvise tilstrækkeligt klart, hvori en eventuel påvirkning i det 20.

århundredes sidste halvdel og det 21. århundrede måtte bestå. Det er da heller ikke meningen, at det danske samfund nødvendigvis skal bevæge sig inden for en luthersk tradition; som alle andre betydelige tænkere er Luther en 'samtalepartner', også i nutiden, og hans tanker må som alle andre betydelige åndspersoners være genstand for fornuftig overvejelse over, hvad der må forkastes, og hvad der kan bruges af dem.

Ikke mindst bogens gennemgange af hhv. velfærdsstat og konkurrencestat er dog i sin egen ret, altså uafhængigt af deres relation til Luther, særdeles informative og bibringer en øget forståelse hos læseren af disse perioder eller igangværende brydninger i den nyeste danske historie.

Bogen gentager dog i rigeligt omfang sine pointer, men den er til gengæld veldokumenteret.

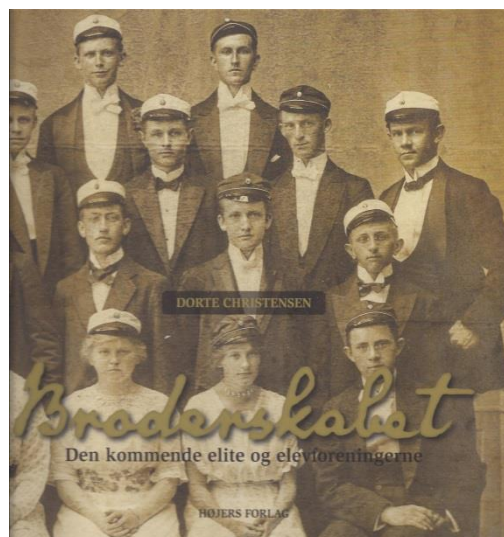
Poul Ferland

Danmarkshistorien set med studenterøjne

DORTE CHRISTENSEN: *"Broderskabet. Den kommende elite og elevforeningerne"*. Højers Forlag 2016, 202 sider, illustreret i farver, 228 kr.

Lektor i historie og samfundsfag ved Aalborg Katedralskole Dorte Christensen (f.1959), tager i *Broderskabet*, udgangspunkt i studenterforeningen Yduns arkiv. Ydun blev dannet i 1861 og dets skiftende medlemmer har derfor "gennemlevet" en række begivenhedsrige år i Danmarks historie.

Gennem omfattende brug af brevvekslinger med andre studenterforeninger i Danmark og resten af Norden og andet samtidigt materiale, ses verden her gennem de unge konservative akademikers briller. Dermed kan man gennem læsning af bogen få et samtidigt og ungt blik på emner som Skandinavisme, ligestilling, Provisorietiden eller forholdet til Tyskland. Særligt skal det her fremhæves, at der er gengivet en del originalt kildemateriale i dets oprindelige format i form af billeder, satiretegninger, mødereferater m.v.

Der er mange interessante godbidder at hente her, mest om Ydun, men andre studenterforeninger som Hegemone i Nykøbing Falster eller Minerva i Viborg er godt repræsenteret i bogen. Til gengæld gør bogens let anekdotiske form, at det nogen gange er svært at forholde sig til udsagnskraften i de forskellige materialer. Som Dorte Christensen også selv skriver: "Begrebet elite er jo på ingen måde et entydigt begreb" (s.180), men der er i bogen ikke gjort noget forsøg på at arbejde med en operationel definition af ordet. Samtidig inddrages ingen eliteteorier som overordnet forklaringsramme eller arbejdsværktøj.

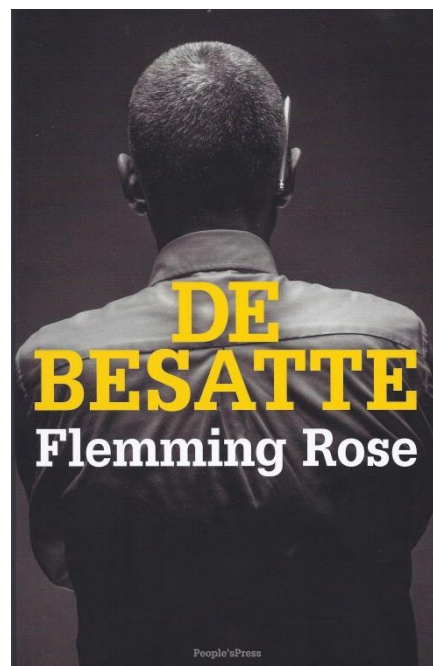
Samlet set kan bogen dog finde anvendelse som synspunktsmateriale, ikke bare i historie, men også i dansk. Det anbefales derfor at indkøbe bogen til skolens bibliotek og til privat brug, hvis man godt kan lide at høre historiens stemme.

Rasmus Østergaard

Et gevaldigt smæk med døren

FLEMMING ROSE: *"De besatte"*. People's Press 2016. 352 sider. 300 kr.

Den umiddelbare anledning til den foreliggende bog var blandt andet, jf. forfatteren, nogle udtalelser fra Jørgen Ejbøl, næstformand for koncernbestyrelsen i JP/Politiken og formand for Jyllands-Postens Fond. Udtalelserne faldt i september 2015 og rummede en kritik af Flemming Roses ledsagetekst til Muhammed-tegningerne fra 2005. Ejbøl pointerede, at i hans tid som chefredaktør havde "hån, spot og latterliggørelse" aldrig været ledestjerner for avisen, og denne kritik, sammen med nogle synspunkter på terrorbekæmpelse, gjorde det magtpåliggende for Rose at få skrevet sin bog nu, i stedet for om 15-20 år, som han ellers havde tænkt sig. Han gjorde det "med et voldsomt ubehag og en tyngende modvilje" (s. 17), men ofrede sig, må man forstå, for avisens skyld og for den demokratiske samtales skyld. Også i september afleverede Rose sin opsigelse og forlod Jyllands-Posten ved nytår.

Meningen med bogen understreges af fotografiet på bogens omslag: Man ser ryggen af en mand på vej væk. Til al overflod har han en blyant bag øret. Man mærker ikke vibrationerne fra den smækkede dør, men de kommer ved læsningen. Idéen til bogens titel fik forfatteren fra Lars Munch, direktør for JP/Politiken og senere bestyrelsesformand. Lars Munch brugte udtrykket om Rose selv, men Flemming Rose tænker nok mere på de andre.

En væsentlig del af bogens indhold drejer sig altså om Flemming Roses tid i Jyllands-Posten, særlig om perioden 2010-15. En anden væsentlig del er en diskussion om ytringsfrihed, og en tredje er nogle synspunkter på integration og terrorbekæmpelse. Dertil kommer en historisk fremstilling af Nicolai Blædels konflikt med Berlingske Tidendes ledelse op gennem 1930erne, en konflikt som Rose mener har en del fællestræk med hans egen historie.

Roses konflikt med Ejbøl startede i 2010, efter udgivelsen af hans bog "Tavshedens tyranni" – en bog der i øvrigt udkom på Jyllands-Postens Forlag. Han fik forelagt en håndfæstning der indeholdt forbud mod at deltage i radio- og tv-programmer, forbud mod foredragsvirksomhed, mod at kommentere religiøse spørgsmål, Den Islamiske Konference og tegningerne. Han valgte at adlyde, sådan da, men forholdet til

navnlig Jørgen Ejbøl blev mere og mere konfliktfyldt op mod afskeden i 2015. Flemming Roses skildring af konflikten er lejlighedsvis meget personlig, f.eks. når han går ind i en nærmere analyse af sin modstanders psyke og motiver.

Ikke så underligt mener forfatteren at håndfæstningen var en helt utilstedelig indblanding fra bestyrelsesformanden (som Ejbøl var op til 2014), og at avisens daglige ledelse var utilgiveligt svag overfor den mægtige Ejbøl. Fremstillingen af enkeltepisoder i konflikten krydsklippes med funderinger af mere filosofisk art om loyalitet, sikkerhed/frihed, principper/pragmatik, begrebet undtagelsestilstand o.l. Konflikten udspilles på topplan; tilsyneladende har den ikke berørt de ansatte længere nede, f.eks. journalisterne. Det er forholdet mellem redaktører, ledelse og bestyrelse der interesserer Rose. Det er redaktørernes handlefrihed et drejer sig om.

Flemming Roses synspunkter på ytringsfrihed er behandlet langt grundigere i hans andre bøger, men naturligt nok har han ikke kunnet undgå at komme ind på spørgsmålet også i denne bog. Han har ikke ændret mening, måske snarere skærpet sin holdning. Ytringsfrihed er ytringsfrihed og ikke "ytringsfrihed, men". En formulering som "Grundes den [ytringsfriheden] ikke på klogskab, mådehold og dannelse, alt anbragt i lovens ramme, bliver den meningsløs" (s. 182) – en sådan formulering opfattes af Rose som faneflugt. Ytringsfriheden kan pr definition ikke misbruges. Nu er vi altså ret tæt på "fiat justitia, pereat mundus".

Den menneskeret som forfatteren taler så varmt for, er ytringsfriheden, også forstået som retten til at håne, ydmyge og latterliggøre andre. Ifølge forfatteren er der nu alligevel grænser, men det er så domstolenes sag, ikke en sag for den offentlige debat (sic!). Det er en menneskeret som alle har, lige fra Ane i kæret og til en redaktør for en kæmpeavis. Man mærker det ikke hvis Flemming Rose kan se en nuanceforskel her, altså at redaktøren måske bør tage lidt mere vidtgående hensyn end Ane. I det hele taget er det nok svært for mediefolket at sætte sig ind i den afmagt og den vrede der kan gribe almindelige mennesker der udsættes for en redaktørs umistelige ret til at håne, ydmyge og latterliggøre dem han nu synes.

I bogens næstsidste kapitel, med samme kapitelloverskrift som bogens titel, beskæftiger forfatteren sig med radikaliseringen af islam. Han når frem til at mainstream-muslimere er vore vigtigste allierede i kampen mod islamismen. Han skriver ikke hvordan beslutningen om at bringe Muhammed-karikaturer i Jyllands-Posten kan tænkes at passe med denne alliance. Han glæder sig over, at et stigende antal danskere nu mener han gjorde ret i at offentliggøre tegningerne, men ser ikke at det nok snarest er et udtryk for en mere antimuslimsk holdning hos de adspurgte.

Bogen slutter med forfatterens modtagelse af en fransk orden.

Til lykke

Axel Moos

Vestindien 1917

KLAUS DAHL: *"Det vestindiske møblement. En dansk kolonihistorie i 107 kasser"*. Nyt Nordisk Forlag 2016. 264 sider, 300 kr.

Umiddelbart skulle man efter titlen på bogen at dømme forvente, at dette er en bog for møbel entusiaster. Det er det også, men det er i lige så høj grad et værk om afhændelsen af de Vestindiske Øer til USA med tråde tilbage i 1800-tallet og indretningen af de danske administrationsbygninger. Undervejs i fremstillingen belyses mange væsentlige problemstillinger om det danske kolonistyre.

I lyset af salget af de Vestindiske Øer til USA for \$ 25 i marts 1917 stod de danske myndigheder overfor beslutninger om, hvor mange danske materialer, der skulle overføres til Danmark. Det drejede sig bl.a. om arkivmaterialer og møbler, der havde været brugt i den danske administration. Problemet var naturligvis omfanget af materialerne, deres kvalitet og stand, hvad man skulle bevare og hvordan man kunne få alt dette til Danmark udenom ubådskrigen i Atlanterhavet her ved afslutningen af 1. verdenskrig. Denne bog drejer sig om overførslen af det danske møblement i den danske administration i Vestindien til Danmark. Møblerne var samlet i 107 store kasser, der dertil indeholdt private genstande for de ca. 80 personer fra den danske administration, der var passagerer på skibet.

Bogen er delt op i kapitler der omhandler hver af de 3 øer med stort fokus på Peter von Scholtens dominerende rolle i udformningen og møbleringen af de administrative bygninger i første halvdel af 1800 tallet.

Der var diskussioner om hvad man overhovedet kunne bruge disse møbler til udover at de repræsenterede et levn fra den danske kolonitid. Men netop på denne tid var man ved at færdiggøre det 3. Christiansborg Slot og arkitekten, Thorvald Jørgensen, så en mulighed for at bruge møblementet i de kongelige repræsentationslokaler. Derfor blev antallet af kasser i 1917, der skulle sendes til Danmark, udvidet fra ca. 100 til 250. Man endte dog med at sende 107 kasser med 250 møbler til København, hvor de var tildækket møbleringen af det 3. Christiansborg. Da Christian X og dronning Alexandrine senere besluttede sig til at forlægge residensen til Amalienborg endte møblerne for de flestes vedkommende dér.

I forbindelse med von Scholtens opførelse af en ny residens for den øverste danske myndighedsperson på St. Thomas gives en udførlig beretning om bevillingen til opførelsen af et nyt hus i Kongensgade efter at en orkan havde revet det tidligere hus bort. Peter von Scholten kom til at bo til leje hos sig selv i et nyopført hus han selv havde fået tegnet og som passede sig til hans stand som kommandant.

De tilhørende mahogni møbler var inspireret af prunkløs engelsk mode og håndværk og for en stor dels vedkommende produceret i København af importeret vestindisk mahogni. Med vore dages øjne kan det jo undre at man brugte mange kræfter på at fælde mahogni på især St Croix for at gøre plads til marker med sukkerrør (store områder blev ligefrem brændt af fordi udgifterne til transport var for store!), transportere det til København, lave møblerne for derefter at transportere dem tilbage til Vestindien. Det ville vel nok have været nemmere at producere møblerne lokalt – men dette er vel indbegrebet af kolonitiden. I

1860erne ses det eneste eksempel på at man brugte en lokal snedker til at lave møblerne – men han, Furey, var åbenbart for langsom og omhyggelig især i sin udvælgelse af mahogni, der skulle indkøbes i Santo Domingo og Puerto Rico.

1827 blev von Scholten generalguvernør for hele Vestindien og han var stærkt utilfreds med sin administrationsbolig, der var i en stærkt miserabel stand med utæt tag og udtjent møblement. Fra dette tidspunkt og indtil 1833 opholdt Scholten sig for det meste i København for at få finansieringen af det ombyggede guvernementshus på St. Croix sammen med møblelementet på plads. Han spillede her et dobbeltspil om betalingen af indretningen – Scholten eller staten? Dertil forhandlede han også i København om de frikulørtes forhold og fremtidige stilling.

I midten af 1800-tallet og frem var møblerne (og administrationsbygningerne) i en miserabel stand og der er eksempler på at stole brasede sammen pga. termitangreb mv. Man turde ikke gå på gulvene af frygt for at brase igennem til etagen nedenunder. Dertil var der lange forhandlinger om betalingen af et nyt møblement. På dette tidspunkt havde man indset at møblerne var nødt til at blive fremstillet af massivt mahogni, hvis de skulle kunne klare det vestindiske klima.

Forf. kan s. 196 konkludere at "Historien om det vestindiske møblement er også et dansk bud på en globaliseringshistorie." og s. 198 at "Som et samlet hele repræsenterer det vestindiske møblement vor koloniale fortid...".

Bogen er en fornøjelse at sidde med. Den er trykt på godt papir og gennemillustreret med mange flotte billeder og tegninger sammen med gode beskrivelser af tegninger, kort og billeder.

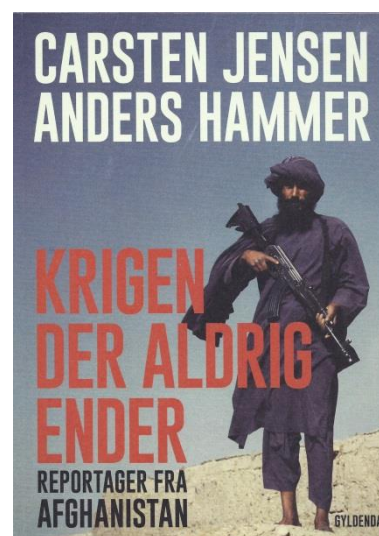
Peder Wibben

Vigtig bog om krigen i Afghanistan

CARSTEN JENSEN OG ANDERS HAMMER: "*Krigen der aldrig ender – reportager fra Afghanistan*". Gyldendal 2016. 336 sider, 300 kr.

Krigen i Afghanistan er for mig ikke en hvilken-som-helst krig. En af mine tidligere elever, Jonas Pløger, blev en af de 43 dræbte danske soldater, og en anden elev fra Borupgaard Gymnasium mistede også livet i denne krig. Danmark deltog som bekendt i denne krig fra 2001 efter terrorangrebet på USA, og Danmark har spillet en meget aktiv og fremskudt rolle med mange soldater i Helmandprovinsen, og det danske militære engagement blev næsten afsluttet med tilbagetrækningen i 2013.

Carsten Jensen har i hele processen været en af de mest højrøstede kritikere af den danske krigsindsats, og i 2015 skrev han (den lidt lange) roman 'Den første sten' om krigen og dens gru. Nu har Carsten Jensen sammen med den norske journalist og fotograf Anders Hammer samlet en række af deres reportager fra de sidste år, og det er der kommet en ualmindelig læseværdig, men også deprimerende, bog ud af. Reportagerne er skrevet af begge forfattere, og en del af dem er skrevet i fællesskab. Bogen er desuden

meget flot illustreret med Anders Hammers knivskarpe farvefotografier, der bringer læseren endnu tættere på virkeligheden i Afghanistan.

Gennem reportagerne – og de sidste er fra 2016 – kommer man ud i mange hjørner af den afghanske virkelighed og det afghanske samfund.

For det første er der selve krigen eller borgerkrigen, der bliver levende beskrevet gennem både reportager og interviews med mange af dens deltagere som almindelige bønder, 'terrorister', krigsherrer og mange andre. Det bliver tydeligt, at landet flyder med våben fra de mange krige, og magten er frem for alt samlet hos dem, der har våben og mange mand under sig..

Dernæst har de to journalister / forfattere interviewet og talt med mange forskellige grupper i det afghanske samfund: Der er kvinderne, som jo bliver udsat for en massiv undertrykkelse, der næsten er ufattelig for os. Der er børnene, de unge mænd, de gamle, lærerne og almindelige afghanere, der forsøger at få hverdagen til at fungere. Og der er de mange flygtninge, som flygter fra krigen og gerne vil skabe en ny tilværelse andre steder – især i vores del af verden.

I den sammenhæng får man et levende billede af de fortvivlende forhold for den meget store del af befolkningen med meget lav levestandard, forfærdende sundhedsforhold og en økonomi, der ikke fungerer.

Styret i Afghanistan er præget af udbredt korruption. Magthaverne er i realiteten de mange forskellige krigsherrer, der er mest optaget af at berige og beskytte sig selv på befolkningens bekostning. Bogen giver i den forbindelse indsigt i, hvorfor afghanerne på trods af den religiøse fundamentalisme ofte foretrækker Taliban frem for situationen, som den er nu. Styret under Taliban var indtil 2001 i det mindste præget af en vis forudsigelighed og en vis grad af sikkerhed for den almindelige befolkning.

I et dansk perspektiv er bogen ikke opmuntrende læsning. Som alle ved, lykkedes det ikke at nå nogle af de militære mål, som man satte sig, og Taliban er ved at vinde kontrol med de områder i Helmand, som de danske soldater skulle 'beskytte'. Og på den civile side er det ikke gået meget bedre. Forfatterne har besøgt flere af de projekter inden for det civile område, som Danmark har støttet eller sat i gang, og hverken skoler, hospitaler eller andre initiativer har været vellykkede.

Hertil kommer, at man i Danmark ikke har villet erkende fiaskoen i Afghanistan – både militært, politisk og civilt. I Norge har man modsat haft modet til at nedsætte en kommission, der har givet en langt mere realistisk og ærlig bedømmelse af den norske indsats og de (manglende) norske resultater.

Bogen kan stærkt anbefales til dem, der gerne vil finde ud af, hvad der sker og er sket de seneste år i Afghanistan. Men opmuntrende læsning er det ikke! De få lyspunkter i form af beslutsomme og idealistiske afghanere, der kæmper for fred og fremgang, drukner i den overskyggende borgerkrig, korruption og elendighed. Men man må håbe, at danske beslutningstagere vil læse bogen, så vi i fremtiden kan blive sparet for sådanne mislykkede danske projekter, der har kostet milliarder og ikke mindst 43 danske soldater livet.

Bogen slutter med ordene fra en syerske og enke med ti børn, hvis mand og søn blev skudt af canadiske soldater: *"Afghanistan tog alt fra mig, min ære og min glæde. Selv nu føler jeg mig fristet til at vende*

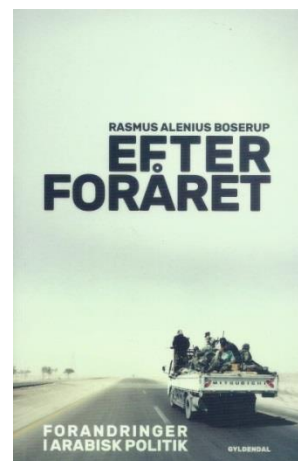
tilbage til Pakistan, men også der er det slemt. Der er ingen fred i mit hjerte. Hver eneste dag er fuld af frygt. Når jeg sender mine børn i skole, frygter jeg, at jeg aldrig vil få dem at se igen. De er bange, når de går på gaden. Hvis udlændingene kom her for at gøre vores liv bedre, så er det mislykkedes for dem, og de har intet at gøre her. De lovede os fred, sikkerhed, et liv uden frygt. Ikke et eneste løfte har de holdt.” (s. 335).

Ulrik Grubb

Revolutionernes dialektik

RASMUS BOSERUP: *”Efter foråret – Forandringer i arabisk politik”*. Gyldendal 2016, 192 sider, 250 kr.

Mellemøsten har altid været et af verdens brændpunkter og med Jasmin-revolutionen i januar 2011 blussede regionens konflikter op igen. Seniorforsker Rasmus Boserup (f.1975) fra DIIS, var ansat på Det Danske Institut i Cairo i tiden op til protesterne der førte til Mubaraks fald 11. februar 2011 og har derfor et særligt blik på udviklingen i Egypten. I denne bog gør han dog status på det Arabiske forårs betydning for ikke bare Mellemøsten, men også resten af verden her fem år efter.

Bogen bygger i høj grad på den aktuelle nyhedsstrøm, men Boserup formår alligevel at trække nogle generelle linjer i den udvikling der fulgte efter starten på de folkelige protester. Skal man kort opsummere bogens indhold har udviklingen forløbet i følgende faser:

Fase 1 (2011): Folkelige opstande i Egypten, Libyen, Syrien, Tunesien og Yemen: Her bliver folkelige bevægelser inspireret af udviklingen i andre lande og tager kampen op med magthaverne.

Fase 2 (2011-2013): Regimerne slår til i Bahrain, Egypten, Iran, Libyen, Saudi-Arabien, Syrien og

Yemen: Regimetro kræfter lærer af de folkelige protesters succes og slår langt hårdere ned på

oppositionen. Hermed fås en umiddelbar gevinst i form af at beholde magten, men samtidig militariseres oppositionen og regimets legitimitet udhules.

Fase 3: (2014-): Mellemøsten vikles ind i nye regionale og globale konflikter mellem regionale

magter som Egypten, Iran, Qatar, Saudi-Arabien og Tyrkiet samtidig med at Rusland, i fraværet af

en aktiv amerikansk politik, atter bliver en aktiv spiller og Europa samtidig rammes af afledt migration og terror.

Bogen må betegnes som alment oplysende og er skrevet på et almindeligt dansk, der gør at uddrag kan bruges som synspunktsmateriale i et undervisningsforløb i Mellemøstens nyeste udvikling. Bogen anbefales derfor som lærereksemplar til skolens bibliotek.

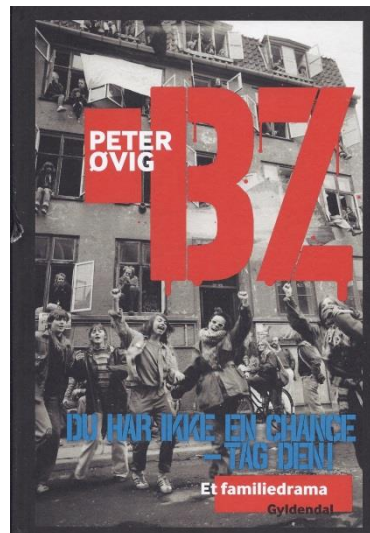
Rasmus Østergaard

BZ-ere om BZ-erne

PETER ØVIG KNUDSEN: *"BZ. Et familiedrama"*. Gyldendal 2016. 624 sider. 350 kr. på papir, 239 kr. som e-bog.

Forfatteren undrer sig, og sikkert mange andre fra forfatterens, og denne anmelders, generation over at "BZ-bevægelsen tilsyneladende er forsvundet ud af yngre generationers vidensfelt". Det må vel skyldes de unges sædvanlige mangel på historisk interesse og den skandaløse nedprioritering af historieundervisningen i skolen – en bevægelse der står som selve kendemærket for sin periode af Danmarks historie og forandrede alt, så at Danmark, og verden, aldrig blev den samme igen?

Nå, Peter Øvig Knudsen besluttede sig for at gøre noget ved det. Bogen skulle være "journalistisk-dokumentarisk, som hans andre bøger, og ikke "akademisk-videnskabelig". Det betyder at vi må give afkald på "små tal med henvisninger til kildenoter inde i teksten, [...] flere teoretiske overvejelser og konklusioner fra forfatterens side [...] og mere generel oversigt, analyse og statistik". (s. 203). Øv, det er egentlig ærgerligt, det kunne være dejligt med sådan en bog om bz-erne, men det blev så ikke denne gang.

Den oprindelig idé gik ud på at basere bogen stort set udelukkende på interviews med gamle bz-ere, men det gik ikke rigtig, fordi der viste sig stor modstand i bz-netværket, der åbenbart stadig kan mobiliseres. Der var udbredt mistænksomhed, grænsende til paranoia, overfor forfatterens hensigter. Peter Øvig Knudsen besluttede sig til at gøre dette til en del af selve historien – ganske smart, faktisk. Så bogen følger to spor samtidigt, en fremstilling af BZ-bevægelsens historie og en redegørelse for forfatterens trængsler med at få de gamle bz-ere i tale.

En anden bz-kender, René Karpantschoff, morede sig med næsten to år i forvejen at forudsige hvad bogen ville nå frem til og kom dermed til at levere den konklusion som Peter Øvig Knudsen ikke er meget for at levere eksplicit: Bevægelsen, der ellers var kendt for humor, åbenhed og eksperimenteren, blev præget af en streng intern social kontrol samtidig med at mange bz-ere udviklede sig til indelukkede og dialogfjendske revolutionsromantikere... (s. 238).

Bogen giver et udmærket billede af hvordan denne proces forløb. Den er grundig og besvarer en masse spørgsmål om hvem, hvad, hvornår og hvordan, men beskæftiger sig kun i ringe grad med hvorfor-spørgsmål. Den domineres af redegørelser for de mere dramatiske og opsigtsvækkende begivenheder, specielt konfrontationer med politiet, men der er heldigvis også beskrivelser af dagliglivet i de besatte ejendomme.

Forfatterens materiale er overvejende interviews og mailkorrespondance med gamle bz-ere, suppleret med politirapporter og enkelte interviews med politifolk og andre, f.eks. naboer, samt diverse litteratur og film, men det er overvejende bz-ernes stemmer vi hører, også når vi får at vide hvad naboerne mener. Der er lidt

usikkerhed om strategien her: Der var ikke helt materiale nok til en bog udelukkende om bz-ernes selvransagelse, og der blev ikke inddraget helt nok materiale til en bog om bz-erne som sådan.

BZ-bevægelsens udvikling kom vel ikke bag på historikerne. Vi har gennem tiden set en del bevægelser udvikle sig fra åbne, udadvendte og missionerende til militante og lukkede – en middelalderforsker vil umiddelbart komme i tanker om forskellige kætterbevægelser. Et voksende ydre pres resulterer ikke umiddelbart i at bevægelsen dør ud, men at den af sikkerhedsgrunde lukker sig om sig selv. Den kan leve længe på den måde, men den vokser ikke. Den er blevet ufarlig.

BZ-bevægelsen levede i en anden tidsalder, en slags uskyldens tid, i hvert fald i vores del af verden. Vold og drab blev betragtet som uønskede og beklagelige bivirkninger af aktionerne, ikke som selve formålet med dem. Det var en mediesensation da en wc-kumme blev kastet ud ad et vindue ned mod politiet, men nu er massemedierne blevet bedre vant. Nyhedsmarkedet domineres af organiserede kriminelle og religiøse fanatikere.

BZ-bevægelsen var selve livet for mange af deltagerne. For Danmark blev den en pittoresk episode uden de store konsekvenser. Men den er da sjov at læse om i Peter Øvig Knudsens bog.

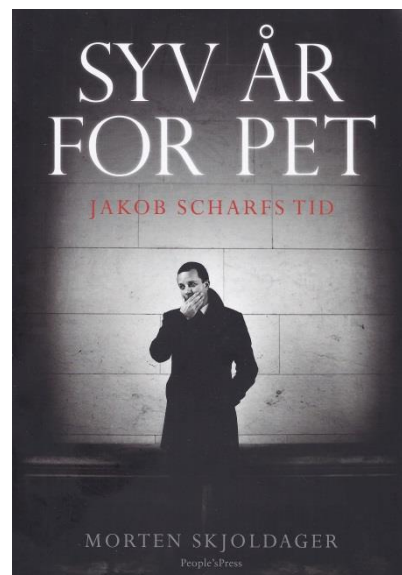
Axel Moos

Fra øretævernes holdeplads

MORTEN SKJOLDAGER: *"Syv år for PET. Jakob Scharfs tid"*. People's Press 2016. 440 sider, 267 kr.

Bogen her kunne ligne en selvbiografi af Jakob Scharf, men det er den ikke. Den er dårligt nok en biografi, den er noget bedre: Den er en fremstilling af PET's historie 2007-13, den tid hvor Jakob Scharf var chef. Jakob Scharf er en hovedkilde, men langt fra den eneste. Der er gjort omfattende brug af retsudskrifter, bøger, tidsskrift- og avisartikler, radio og tv-udsendelser, interviews osv. Det har forfatteren gjort omhyggeligt rede for i sit forord, og bagest i bogen er der en udførlig materialeliste, dels generelt, dels specificeret ud på de enkelte sider. Det hele virker særdeles professionelt og overbevisende.

Initiativet til bogen ser ud til at have været forlagets. Det havde kontakt med Jakob Scharf og fandt derefter en forfatter til projektet. Scharf blev lovet en andel af bogens overskud og stillede sig til rådighed i en række interviews. Denne konstruktion gav bogens forfatter anledning til en række overvejelser: Hvordan stiller man sig til en så central person? Jakob Scharf fik lov til at komme med forslag til rettelser de steder hvor han er blevet ordret citeret, men ellers ikke. Der er ikke i bogen spor af, at han ellers har fået positiv særbehandling i forhold til de øvrige kilder.

Den håndværksmæssige side er altså i orden, ja mere end det. Indholdsmæssigt er fremstillingen overvejende kronologisk, centreret om væsentlige begivenhedskomplekser, dels efterretningsager, terrorbekæmpelse o.l., dels sager hvor PET i almindelighed og chefen i særdeleshed blev udsat for kritik i offentligheden. Sagerne vil alle være kendt fra medierne de pågældende år. De var spændende at læse om dengang de skete, og i Morten Skjoldagers fremstilling er de ikke blevet mindre spændende. Hvis man er løbet tør for krimier i juleferien, kan denne bog fint konkurrere med Hercules Poirot og James Bond på en gang.

Noget af det der gør bogen interessant, er beskrivelsen af de konkrete fremgangsmåder ved f.eks. terrorbekæmpelse. Vi ser i detaljer hvordan PET følger de formodede terrorister, indtil man mener at have beviser nok til at skride til arrestation. Og vi følger terroristerne fra land til land og fra netværk til netværk. Og for en del af dem ser vi også deres vej til terrorismen. I fremstillingen er der både teknik og action, men også perspektiverende overvejelser. Giver det mening at tale om forskellige typer af terror og terrorister? Hvorfra kommer de største trusler, og hvad kan vi gøre, ikke bare for at gribe ind mod konkrete terrorhandlinger, men og mere generelt for at forebygge terror?

Jakob Scharfs udsyn er noget bredere end man måske kunne forvente, og han mener også at der bør være en del mere offentlighed omkring PET's arbejde end der tidligere var. Han propagerer ikke bare for flere ressourcer, selv om han og PET sikkert ville sige pænt tak, hvis de fik dem. Han kræver heller ikke flere beføjelser til politiet, selv om det skinner igennem at domstolenes beviskrav kan gøre arbejdet vanskeligere: Hvis man griber for tidligt ind mod en terrorgruppe, har man ikke nok beviser, griber man ind for sent, kan katastrofen nå at være sket. Balancen mellem terrormistænktets retssikkerhed og andre menneskers ret til at leve er måske lovlig meget i de terrormistænktets favør – men det siger Scharf ikke, og han mener det måske heller ikke.

I Scharfs periode var PET flere gange genstand for hård kritik i offentligheden. Disse sager, først og fremmest sagen om Pia Kjærsgaards besøg på Christiania og sagen om Henrik Sass Larsens "sikkerhedsgodkendelse", tages også op i bogen. De er interessante nok i sig selv, men det er ikke de afsnit man skal læse bogen for.

Bogen er i eminent grad anvendelig når man beskæftiger sig med terrorismens historie i Danmark og Europa, både for det bogen er i sig selv og på grund af materialelisten der gør det nemt at følge emnet videre.

Axel Moos

Revolutionens Rusland

ERIK KULAVIG: *"Vi river himlen ned på jorden. Drøm og hverdag i revolutionens Rusland 1917-1922"*. Lindhardt og Ringhof 2016. 416 sider, 300 kr.

At rive himlen ned på jorden, som det var bolsjevikernes projekt lige efter revolutionen, er ganske ambitiøst. Erik Kulavigs bog om perioden dokumenterer til overflod, at det mildest talt heller ikke lykkedes. Livet i samfundet på jorden havde flere ligheder med helvede end med himlen.

Bogen bygger på forfatterens studieophold på Harvard Universitet i vinteren 2015-2016. Harvard erhvervede sig ved Sovjetunionens sammenbrud rettigheder til at mikrofilm store dele af den sovjetiske stats arkiver og af partiarkivet. Dette materiale stilles til rådighed for forskere, som arbejder med USSR's historie.

Formålet med bogen er at undersøge den kulturelle og mentale ændring, som bolsjevikkerne ønskede at få befolkningen til at acceptere i årene efter revolutionen. Den viser i meget høj grad også, hvor dårligt dette projekt lykkedes.

Bogen er opbygget i to hoveddele. Den første del handler om forudsætningerne og drømmene (s. 17-113). Heri gives en velskrevet og interessant redegørelse for den politiske og økonomiske udvikling i Rusland i årene 1917-1922. Perioden var fuld af konflikter og brydninger. Der var borgerkrig, krigskommunisme, etablering af et hemmeligt politi, nedkæmpelse af de gamle partier og en periode med delvis markedsøkonomi - NEP (Den nye økonomiske politik), som blev indført i 1922, da forsyningssituationen var brudt helt sammen og sult og hungersnød truede en stor del af befolkningen.

Bogens empiriske del udgør den anden hoveddel og det forskningsmæssigt set nye i bogen. Den bygger på de kilder, Kulavig har haft adgang til på Harvard. Det er et meget forskelligartet kildemateriale: indberetninger fra udsendte kommissærer, retsdokumenter, klager, interne partidokumenter mm. Kulavig gennemgår dette materiale tematisk i ni kapitler med titler som "Foran tribunalet og inde bag fængslets mure", "De hellige tåber" og "Til kamp for ikonerne" o.a.. (s. 117-397). Det er et meget stort og forskelligartet materiale, der her systematisk og detaljeret fremlægges. Til tider bliver detaljerigheden næsten for stor. Der er så mange personnavne, lokaliteter, institutioner og instanser at holde styr på, at det ofte kan virke uoverskueligt. Heldigvis giver Kulavig i hvert kapitels afslutning en opsummering og delkonklusion, så læseren hjælpes på denne måde.

Det er Kulavigs konklusion, at projektet i første omgang mislykkedes, hovedsagelig fordi de ledende bolsjevikker, primært Lenin og Trotskij, havde helt urealistiske forestillinger om folkets ønsker og ideer. Faktisk var de meget utilfredse med folket, som slet ikke levede op til deres krav

og forventninger. Men alligevel blev der i årene 1917-1922 lagt grundstenen til den sovjetiske kultur, som senere kom til at præge samfundet: "dem og os"-samfundet.

Bogen kan varmt anbefales til den læser, som er interesseret i Sovjetunionens tidlige historie.

Bente Thomsen

Berlinmurens storhed og fald

JAN JAKOB SIEKIERSKI FLORYAN: *"Muren der faldt. Berlinmurens historie 1961-1989-1990"*. Syddansk Universitetsforlag 2015. 286 sider, illustreret, 225 kr.

En bog om Berlin-muren? Min umiddelbare reaktion var, at det var lidt overflødigt, for jeg havde da fulgt murens historie lige fra den blev bygget til den blev revet ned. Men det er jo kun folk af min generation der har det sådan. Folk under 30 år kan ikke engang huske nedrivningen. Forfatteren skriver i sit forord, at det er dem han har skrevet bogen for.

Floryan går kronologisk frem. Han begynder med afslutningen på 2. verdenskrig og Tysklands deling. Netop med henblik på det unge publikum kunne jeg ønske mig, at aftalerne om Tyskland og Berlin fra 1945 blev beskrevet tydeligere. At landet blev delt i *zoner* og Berlin i *sektorer*, og hvilken betydning det havde.

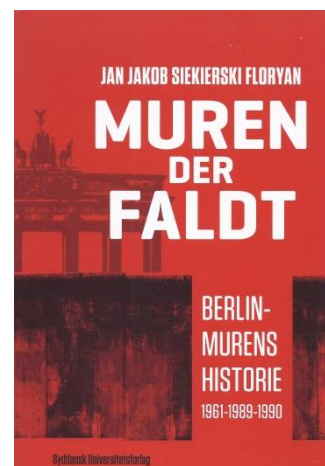
Oplysningerne om dette findes spredt i gennemgangen af den politiske udvikling. Floryan betoner de problemer som den østtyske stat havde lige fra starten. Faktisk ville DDR's ledere have haft en mur langt tidligere, men USSR satte sig imod, da man ønskede et samlet, neutralt Tyskland, som USSR kunne øve indflydelse på. Bogens næste del drejer sig om opførelsen af muren. Derefter følger et par kapitler hvor Floryan gennemgår de problemer som DDR havde bag sin mur. Nogle meget grundige og detaljerede afsnit handler om murens fald. Til sidst beskrives DDR's sidste tid og Tysklands forening.

Floryan har arbejdet som journalist, og det ser man tydeligt i den grundige beskrivelse af murens fald. Hans had til "sovjetsocialismen" kommer til udtryk flere steder, også i hans udfald mod fredsbevægelserne i Vesten og de kulturradikale i Danmark. De var angiveligt for naive i deres syn på USSR. Det samme gælder præsident Roosevelt.

Forfatteren skriver i sit forord, at bogen ikke er en videnskabelig afhandling, men et bidrag til fremstillingen af den nyeste historie. Bogen ser ellers videnskabelig ud med noter og henvisninger både til bøger og til internettet. Den afsluttes med en tidstavle, et navneregister, et stedregister og et emneregister. Men bogen er mest på det redegørende, refererende niveau. Det er vanskeligt at finde analyserende og diskuterende afsnit. Dette er især en mangel, når han prøver at forklare hvorfor økonomien ikke fungerede. Bogens bedste afsnit er den detaljerede beskrivelse af murens fald. Vi følger det time for time ved hver enkelt af overgangene.

En detalje: på s. 17 skriver han om præsident Eisenhower i Berlin 1945. I Berlin var han general. Som bekendt blev han præsident senere.

Jørgen Krøigård

Stalins arv

SAMUEL RACHLIN: *"Bag Den Kolde Krigs tåger. Stalins arv til et splittet Europa"*. Kristeligt Dagblads Forlag 2016. 496 sider, 300 kr.

Udgangspunktet for Samuel Rachlins beskrivelse og forståelse af Den Kolde Krig er Stalins indgåelse af Molotov – Ribbentrop Pagten. Rachlin ser den som begyndelsen til den ekspansive politik, som Stalin med denne pagt indleder, og som han konsekvent forfølger gennem krigen og fredslutningerne uden hensyntagen til de enorme omkostninger for Sovjetunionens borgere og for de østeuropæiske folk, han undertrykte.

Efter en kort prolog følger Rachlin i bogen kronologisk den historiske udvikling fra Molotov-Ribbentrop Pagten og frem til murens fald.

Fremstillingen er i sin kronologiske form en journalistisk velfortalt gennemgang af hovedbegivenhederne under Den Kolde Krig. For en historielærer, som har undervist fra 1975 og ind i det 21. århundrede, er det kendt stof, så der er ikke mange overraskelser. Men for den generation, hvor Den Kolde Krig er fortid, kan denne oversigt være nyttig. I undertitlen "Stalins arv til et splittet Europa" mere end antydes Rachlins synsvinkel. Der er hos Rachlin ingen tvivl om, hvem der bærer hovedansvaret for Den Kolde Krig. Jeg er ikke uenig, men det ville have skabt en bedre balance, hvis Rachlin i højere grad havde forholdt sig lidt mere kritisk til Vestmagterne. Han nævner fx slet ikke procentaftalen om Balkan fra Churchills møde i Moskva med Stalin i 1944. Den væsentligste kritik af Vestmagterne er deres svigt over for Østeuropa. Fremstillingen fokuserer meget på forholdene i Sovjet. Dette fokus bliver en svaghed for bogen, især i beskrivelsen af afslutningen af Den Kolde Krig. Der bliver for lidt plads til beskrivelsen af udviklingen i Østeuropa.

Som en løbende kommentar til den overordnede historiske udvikling indfletter forfatteren små kapitler, der beskriver hans egen families eksil i Sibirien og senere hans tid som korrespondent i Moskva. Det virker godt. Og det er også spændende, når Rachlin med den baggrund bidrager til forståelsen af udviklingen med sit indgående kendskab til Rusland og russisk politik. Enkelte steder ser han specielt russiske træk i den sovjetiske politik. Det er tilfældet, når han introducerer gamle russiske begreber som fx "avos" (går den, så går den) i den politiske optræden. Det giver bogen en særlig dimension, især når han laver paralleller mellem Den Kolde Krigs tid og de seneste år under Putin.

Bogen afsluttes med et efterskrift, hvor Rachlin forsøger at se den aktuelle russiske politik i lyset af tiden under Den Kolde Krig. Han afviser idéen om, at den aktuelle politik mellem Rusland og Nato afspejler en ny kold krig. Han ser dog visse mønstre fra stalintiden gentage sig. Han fremhæver den ustabilitet, der ligger i de frosne konflikter som i Georgien og Ukraine, Ruslands rolle i Syrien og hackerangreb med mere som eksempler på en velkommen strategi fra Putins side, for: "... *det værste, der kan ske for Putin ligesom i sin tid for Stalin, er, at usikkerheden forsvinder og med den*

berettigelse for konstant kontrol overvågning og undertrykkelse af frygt for ydre trusler eller kup og indre oprør i form af farvede revolutioner” s. 482.

For den læser, der er fortrolig med Den Kolde Krigs historie, er det specielt i dette afsnit og i de personlige elementer i bogen, der er nyt at hente, og for den læser, som ikke er fortrolig med perioden, giver bogen et udmærket overblik.

Johannes Lebech

Fysikkens filosofi

BENT RAYMOND JØRGENSEN m. fl.: *”Fysikkens filosofi. Fra Demokrit til Holger Bech Nielsen”*. Informations Forlag 2016. 448 sider, 450 kr.

Jeg har altid været glad for at samarbejde med fysik som historielærer. Derfor var mine forventninger til *”Fysikkens filosofi”* høje. Bogen lovede nemlig at give sin læser en *”... biografisk oversigt over fysikkens historiske udvikling fra antikkens naturfilosofi og frem til nutidens moderne teoretiske fysik. Dertil ”De helt store personligheder, deres banebrydende bidrag til fysikken, og hvordan deres teorier ændrede forståelsen af verden i deres samtid og tiden derefter”*.

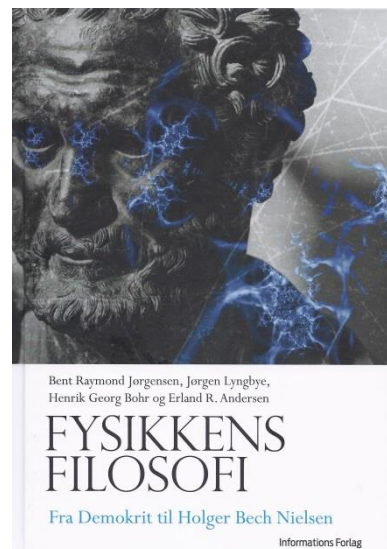
Efter at have læst bogen, 448 sider stort set uden andre illustrationer end små sort-hvid portrætter af de omtalte fysikere, sidder jeg tilbage med ét stort spørgsmål. Hvorfor i alverden har forfatterne og forlaget valgt at udgive en bog med denne vinkling i 2016?

Er svaret blot: *”Her går det god t- send flere penge?”* Eller er der virkelig behov for en bog med en så altmodisch internalistisk tilgang til fysikken, og fysikkens filosofi, i et historisk lys?

Bogens omdrejningspunkt er Niels Bohr og Niels Bohr Institutet. Hvem kom før Bohr og hvem kom efter? Bogens konkrete udgangspunkt er en planche, der hænger i kælderen under instituttet med portrætter af 55 fremtrædende fysikere, et udvalg, der suppleres og opdateres af forfatterne. Her er gode bekendte fra historieundervisningen og diverse AT-forløb med fysik: Demokrit, Aristoteles, Kopernikus, Tycho Brahe og Galilei frem til Curie, Einstein, Niels Bohr, Hubble og Hawkins. I *”Fysikkens filosofi”* introduceres forskernes idéer og deres betydning i forhold til nutiden - og til forskernes egen samtid. Vi præsenteres for de store historiske paradigmeskift og for de spørgsmål, fysikerne står overfor i dag.

”Fysikkens filosofi” er inddelt i 63 kapitler, de fleste tilegnet en naturfilosof eller fysiker. Kapitlerne er samlede i overordnede afsnit. Overskrifterne lyder: Naturfilosofien i Antikken, Europas mørke middelalder, Den videnskabelige revolution, Klassisk teoretisk fysik, Professionaliseringen, Det store paradigmeskift og Den nye partikelfysik. Det fremgår oftest ikke, hvem, der har skrevet det konkrete kapitel. Bogen har ingen litteraturhenvisninger.

Trods intentionerne med *”Fysikkens filosofi”*, lykkes det desværre ikke forfatterne i langt de fleste kapitler at formidle de fysiske problemstillinger, så de er forståelige for den almindelige læser, i dette tilfælde undertegnede. Dog har jeg haft stor glæde af at læse Jens Mikal Bangs kapitel om Niels Bohr:

”Kvantemekanik og komplementaritet”, og Uffe Gråe Jørgensens: ”Visioner og viden – om vand derude”, hvor jeg kan bruge tv-serien ”Star Trek” og filmen ”Arrival” som mine personlige referencer for at følge med. Læs blot dette næsten poetiske citat fra Uffe Gråe Jørgensens: Visioner og viden – om vand derude:

”Måske er det også det faktum, at der bliver nødt til at være mange universer, der er vanskeligt at forestille sig.”... Et aspekt, som jeg personligt synes er så dejligt ved Multiversteorien, er dens forhold til tiden, og jeg føler mig allerede mindre stresset i min hverdag, efter at jeg har indset muligheden af, at verden hele tiden splitter op i et utal af universer. Så bliver mit valg lidt mindre alvorligt, end jeg ellers kunne fristes til at tro. Hele tiden vælges begge mulighederne af ethvert valg, blot er den anden mulighed jo realiseret i et andet univers. Det kommer jeg ikke til at opleve, men mit andet jeg, som også tror, at han er mig, kommer jo til at opleve det ...”

”Fysikkens historie” lover sine læsere en biografisk oversigt over fysikkens historiske udvikling. Jeg synes ikke det lykkes. De institutioner, kommunikationsmuligheder mm. der dannede rammer om fysikerne behandles meget sporadisk. Samtiden er næsten fraværende, på nær krisen i 30’erne, nazismens jødeforfølgelse og Manhattanprojektet, der kort berøres. Men værst er næsten, at den personligt biografiske tilgang ikke udnyttes. Ofte får vi blot en kort beskrivelse af fysikerens forældre med navn og stilling, skolegang, andre interesser, antal ægtefæller, børn, karriere, men ingen forklaringer og slet ingen sammenligninger. Fysikeren er næsten altid europæer eller amerikaner, og mand. Hvorfor? Det mest interessante som læser er egentlig at skimte forfatterens idealfysiker bag beskrivelserne. Han ligner Niels Bohr.

”Fysikkens filosofi” afrundes med en kronik af professor Liselotte Højgaard og professor John Renner Hansen, der afsluttende skriver: ”Kun hvis vi husker at sponsorere grundforskning af højeste kvalitet og sørge for de bedste forskningsmiljøer på universiteterne med interdisciplinaritet, internationalt udsyn og en tolerant og åben verden, kommer der nye opdagelser, vi end ikke ved, at vi har brug for”.

Måske er det for at understøtte dette argument, at ”Fysikkens filosofi” er blevet skrevet og udgivet?

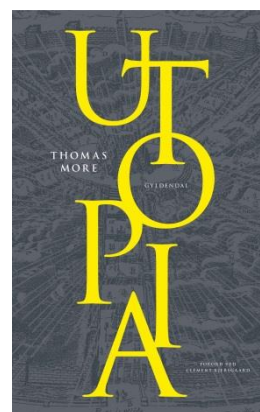
Efter at have læst ”Fysikkens filosofi” drømmer jeg stadig om at forstå de store paradigmeskift lidt bedre, og om at vide mere om, hvilke rammer fysikerne havde og om de havde noget tilfælles på tværs af generationerne?

Anne Melillo

Utopia

THOMAS MORE: ”Utopia”. Oversat fra latin af Otto Foss. Gyldendal 2017. 180 sider, 150 kr. (vejl.)

Den engelske politiker, forfatter og humanistiske Renæssancetænkner Thomas Mores (1478-1535) klassiske hovedværk Utopia udkom første gang i 1516 og genudgives nu på dansk 500 år efter. Og det er da også snarere i denne jubilæumsanledning, bogen udgives, end det er et udtryk for en fremherskende tendens i tidsånden. For nutidens ånd kan kun dårligt kaldes utopisk; dels præger den nærværende erindring om fascismens og kommunismens gru vor

tids nærmest antiutopiske indstilling, og dels synes majoriteten af befolkningerne i vores del af verden på hyperpragmatisk vis ganske indstillet på en eller anden form for nødvendighedens politik og på at indrette sig pænt efter de herskende politiske og ikke mindst økonomiske tilstande.

Det kunne da også se ud, som om al utopisk tænkning har kompromitteret sig med kommunismens og fascismens uhyrlige ugerninger i det 20. århundrede, selv om man på den anden side kan sætte spørgsmålstegn ved disse systemers utopiske karakter. Hvis en utopi nemlig forsigtigt kan bestemmes som en lykketilstand, der skal være gældende for alle mennesker uden undtagelse, en tilstand uden undertrykkelse, vold og angst og uden arbejdet som samfundsmæssigt altdominerende kategori, lader hverken fascismen eller den såkaldt 'reelt eksisterende socialisme' i forrige århundredes Østeuropa og andre steder på kloden sig bestemme som utopisk.

Og dog lader det sig ikke nægte, at utopisk tænkning også har et problematisk aspekt; en konkret utopi, mere eller mindre bestemt ud i detaljen, undgår ikke at blive autoritær eller totalitær. Fremtidige samfundsforhold må derimod bestemmes af fremtidige generationers mennesker til den tid. Det skal dog ikke hindre vi andre, nutlevende, i at stile efter bedre samfundsmæssige betingelser for alle og i at modsætte sig nu og her eksisterende uret; ikke mindst heri kan det utopiskes aktualitet siges at bestå.

Mores Utopia indeholder begge momenter; såvel det nok rigeligt konkrete som det udogmatisk og åbne, af hvilke det sidste klart nok forekommer at være det fremherskende. Og naturligvis må det også understreges, at bogen er præget af sin tid foruden bl.a. af Mores katolske konfession, og at forfatteren jo ikke havde oplevet det 20. århundredes katastrofer, hvilket et langt stykke ad vejen kan forklare bogens moment af konkret utopi.

Arbejdet og borgernes arbejdsomhed spiller – i god overensstemmelse med samtiden, med borgerskabets øgende indflydelse og kapitalismens opkomst, med hvilke disciplineringen til arbejde blev stærkt understreget – ganske vist en meget central rolle i landet Utopia: "Syphogranternes (en slags overordnede, folkevalgte embedsmænd; PF) væsentligste, ja eneste opgave er at have opsyn med, at ingen sidder og dovner med hænderne i skødet, men at enhver flittigt passer sin gerning". Og det er også arbejdet, der ubetinget giver retten til den vel at mærke fællesejede, ikke privatejede, jord: "Thi som den gyldigste grund til krig anser de det, at et folk lader god jord ligge ubenyttet og udyrket hen og forbyder andre, der ifølge naturens lov har ret til at nære sig af den, at tage den i brug og besiddelse". Men det bemærkelsesværdige er, at ikke arbejdet selv eller en herskende klasses velstand, men det enkelte menneskes, alle menneskers, lykke, er det understregede og udtalte formål også med arbejdet: "(.) øvrigheden plager ikke borgerne mod deres vilje med overflødig arbejde, da statens forfatning først og fremmest har det formål for øje, at samtlige indbyggere, i det omfang landets vel tillader det, skal frigøres fra legemligt slid til fri åndelig idræt. Deri består nemlig efter deres mening livets lykke".

En interessant tanke angående grådighed luftes også i bogen, nemlig den, at denne egenskab er et underskudsfænomen, et udtryk for frygt for at lide nød, hvilket kan ses i modsætning til, hvad grådighed i visse indflydelsesrige kredse regnes for i dag, hvilke ser den som noget i retning af et kendetegn ved samfundets 'stærke', vinderne, modsat 'de svage' eller 'taberne': "Griskhed og begærlighed opstår som bekendt hos alle levende væsner af frygt for at lide nød".

I Utopia er styreformen en harmonisk blanding af demokrati, aristokrati og monarki, som Aristoteles anbefalede det – det er altså ikke Platons filosofstyre, som er det utopiske her hos More – dog har alle politiske beslutninger ideelt set til syvende og sidst deres fundament i folkets valg og folkets velfærd. Det er lysten og nydelsen hos alle enkelte borgere, også når de er sammen, der er formålet, de ”anser enhver nydelse for tilladt, som ikke medfører ubehag eller fortræd”.

Privatejendom og penge findes ikke i Utopias interne økonomi, derimod findes der en høj grad af generøsitet, også over for fremmede landes skyldnere, hvis gæld ofte eftergives, fordi man selv i Utopia har, hvad man skal bruge: ”(...) utopierne (dvs. indbyggerne i U.; PF) synes, det er meningsløst at bringe noget til huse, man ingen brug har for, navnlig når det kan gøre større nytte på andre hænder”.

Skønt More var katolik – ligesom vennen, en anden berømt humanist, Erasmus af Rotterdam (1469-1536) ville han ikke tilslutte sig protestantismen, men ønskede at mægle imellem pavekirken og reformatorerne – giver han igennem bogens fiktive fortæller, Raphael Hythlodæus, der havde besøgt øen Utopia, ligesom Erasmus udtryk for den yderste religiøse tolerance; alle tænkelige konfessioner og trosformer menes at føre til det fælles: ”Da nu religionen ikke er den samme hos alle, mens dog alle de forskellige trosbekendelser, så mange og indbyrdes afvigende de end er, ad forskellige veje fører hen mod at mødes i fællesskab om at dyrke naturen (sic!), vil man intet se eller høre i kirken, som ikke lader sig forene med, hvad alle religionerne har tilfælles”. Overraskende synes det, at naturen anses for det højeste mål for alles religiøse dyrkelse, og altså ikke primært den treenige, kristne Gud. Men More var altså også humanist og qua dette også fortæller for naturens frigørelse, ikke mindst den menneskelige.

Imidlertid foretrækker utopierne ”'sjælens nydelser', som de regner for de ypperste og bedste, og som især beror på god livsførelse og god samvittighed. Af de nydelser, som opfattes med sanserne, giver de sundheden ærespladsen”. More var altså ingenlunde fortæller for nogen vulgærmaterialisme. Og, hvad angår den sanselige nydelse, havde han øjensynlig ikke noget til overs for eksempelvis gastronomi og finere vinsmagning; nydelsen ved at indtage mad og drikke forbandt han udelukkende med elimineringen af sulten, altså restitueringen af sundheden, ikke med smagsoplevelsen som sådan.

De, der får lov at studere heltids i Utopia, er særligt udvalgt efter evner, men alle har mulighed for at læse alt, fag- såvel som skønlitteratur, og de fleste gør det med fornøjelse. De praktiske fag agtes ikke ringere end de boglige, og enhver dygtiggør sig på sit felt i alles interesse og til alles gavn. Hvad vi måske i dag ville kalde dannelsen, indgår også som et centralt element i undervisningen, der foretages af præsterne (hvoraf enkelte vel at mærke er kvinder): ”Børnene og de unge undervises af præsterne, hvorved man lægger lige så megen vægt på dyd og gode sæder som på boglige færdigheder”.

At More eller rettere utopierne immervæk ikke er hæmningsløst hedonistiske endsige promiskuøse, skønt de fremhæver lyst, behag og nydelse som det efterstræbelsesværdige i livet, men tværtimod disciplineres (næsten) kompromisløst til monogami, vidner denne passus om: ”En kvinde kan ikke gifte sig, før hun er fyldt atten år, en mand ikke før det toogtyvende. Hvis en ung mand eller pige gribes før ægteskabet i at nyde kærlighedens forbudne frugt, straffes han eller hun strengt og får overhovedet ikke lov til at gifte sig, medmindre fyrsten giver dispensation. Men både den fader og moder, i hvis hus skændslen er begået, kommer i vanry, fordi de har varetaget deres opdrager- og tilsynsgering så slet. Når de skrider så hårdt ind mod denne forseelse, er det i bevidstheden om, at hvis de unge ikke omhyggeligt afskæres fra løse forbindelser, vil de sjældent i ægteskabet kunne udvikle det sammenhold og den gensidige kærlighed, som

sætter dem i stand til at leve hele livet sammen med én, og dertil bære, hvad tiden bringer af modgang og byrder”.

Det skal bemærkes, at More til slut i bogen erklærer en vis uenighed med indholdet af Hythlodeus' fremstilling, og at han har nogle indvendinger imod utopiernes levevis, men at han vil fremføre dem ved en senere lejlighed over for Hythlodeus. Således kan man ikke uden videre identificere Mores opfattelser med utopiernes, skønt der dog uden tvivl i realiteten er et betydeligt sammenfald af anskuelserne.

More, der til fordel for paven nægtede at anerkende den engelske konge som den engelske kirkes overhoved og af den grund blev halshugget under kong Henrik VIII., efterlod sig imidlertid med Utopia en i hvert fald indtil videre udødelig klassiker, yderst elegant affattet og blændende begavet skrevet af denne ikke blot lærde, men tænkende mand.

Poul Ferland

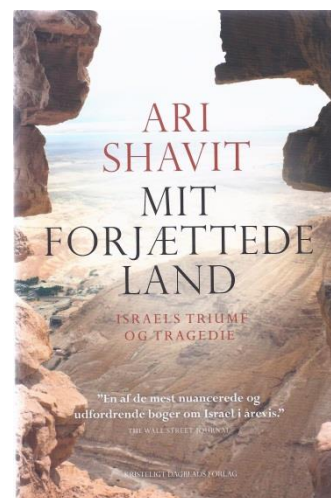
poulferland8@gmail.com

Det er hårdt at være blød i en verden af stål

ARI SHAVIT: *”Mit forjættede land. Israels triumf og tragedie”*. Kristeligt Dagblads Forlag 2016. 534 sider, 300 kr.

'*Mit forjættede land - Israel triumf og tragedie*' er skrevet af Ari Shavit (f.1957), som har været formand for en israelsk menneskerettighedsorganisation i 1990'erne og har siden 1995 være en toneangivende skribent for avisen Haaretz, samt bidragsyder til en række internationale medier.

På bogens forside har Kristeligt Dagblad Forlag citeret *The Wall Street Journal* for at beskrive bogen som *”en af de mest nuancerede og udfordrende bøger om Israel i årevis”*. Et farligt citat, når det kommer til netop Israel som emne; ikke mindst når forfatteren selv er israeler, men herom senere.

Bogen er bygget op af en indledning, der indeholder forfatterens overordnede refleksioner om Israel og forholdet til de omkringliggende nabostater, som oplevet i forfatterens livstid. Herefter følger 17 kapitler, som hver er et nedslag i Israels historie bygget på erindringer, artikler og/eller interviews. Kapitlerne kan snildt læses enkeltvis.

Opbygningen giver bogen styrke, da det er de enkelte personer eller familier, som gør historien nærværende og levende. Nogle kapitler er mere rolige og fortællende end andre, eksempelvis kapitel 1 om forfatterens oldefar Herbert Bentwicks, der i 1897 var på pilgrimsrejse til Israel og så mulighederne i landet eller kapitel 3 om appelsinplantagen Rehovet anno 1936. Modsat er kapitel 5 om Lydda i 1948 en mere drabelig fortælling.

Opbygningen giver ikke læseren en introduktion eller et samlet blik over Israels historie og udfordringer, men det er heller ikke Shavits mission, som skriver *“Den bog jeg her fremlægger, er historien om Israel, som den opleves af de enkelte israelere, heriblandt mig selv”*. Derfor er bogen i højere grad også henvendt til læsere, som allerede har et indblik i Israel-Palæstina konflikten, da kapitlernes kontekst forsvinder for den læser, som er uindviet i konflikten.

Sproget er gennem bogen let fordøjeligt, om end Shavit kan forfalde til floromspundne vendinger, som er dansk nationalromantik værdig: *Efterhånden som processionen langsomt skrider frem i terrænet, trækker jernplove fure efter fure i grunden. Solstrålerne får plovbladene til at kaste genskær, men jordskorperne i denne gamle dal omsider bliver gennemtrængt. (...) Efter 1800 år er jøderne vendt tilbage til deres hjemlands for at så”*.

Trods denne patosfyldte passage er Shavit overordnet velreflekteret omkring Israels rolle i Israel-Palæstina konflikten. Eksempelvis fremfører Shavit, at *“På den ene side er Israel den eneste vestlige stat, der holder et andet folk besat. På den anden side er Israel den eneste nation i Vesten, der er truet på sin eksistens. (...) De venstreorienterede fokuserer på besættelsen og overser truslerne, mens de højreorienterede fokuserer på truslerne og overser besættelsen”*.

Bogen kan dog kritiseres for, at den for ensidigt beskriver israelerne. Araberne forbliver i bogen statister, hvor kun få er nævnt ved navn. En beskrivelse af interaktionen mellem de to folk kunne savnes; hvis kildematerialet da eksisterer til at beskrive det.

Samlet set er bogen læseværdig; i uddrag som in extenso. Bogen er ikke at betragte som forskning, men som et nuanceret historisk debatindlæg i Israel-Palæstina konflikten set fra israelsk perspektiv.

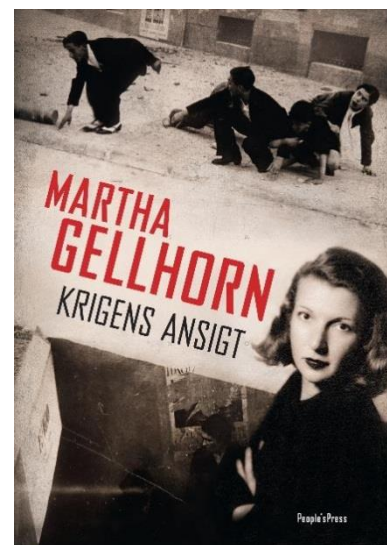
Lasse T. Jensen

Da frygtløse Martha Gellhorn rapporterede om krigens uvæsen

MARTHA GELLHORN: *Krigens ansigt*. People's Press 2015. 294 sider, 300 kr.

I 1959 midt under den kolde krig, udgiver Martha Gellhorn udvalgte artikler fra hendes tid som krigsreporter før og under Anden Verdenskrig. De fleste vil kende Martha Gellhorn som en af Ernest Hemingways koner. Men faktisk er Martha Gellhorn en pioner inden for krigsreportagejournalistik – skrevet af kvinder. Det er hun faktisk lidt ligeglad med i 1959. Pionerarbejdet og håbet om at gøre en forskel, ved at rapportere fra krigens grusomheder, er vendt til stille resignation. Der er ikke meget håb i forordet til bogen.

Min første tilgang til krigskorrespondenten Martha Gellhorn er desværre

ikke igennem Martha Gellhorn. Det er via Ernest Hemingway, hendes mand gennem en årrække. Desuden mødte jeg Gellhorn på lærredet før jeg mødte hende på skrift. Sorry, Martha, men det var filmen *Hemingway & Gellhorn*, der åbnede øjnene for din historie.

I "Krigens ansigt" får vi Marthas bedste reportager fra et liv som journalist og reporter i de mest udsatte steder: Fra den spanske borgerkrigs regn af granater over Madrid i 1937 til befrielsen af Dachau og de sidste overlevende kz-fanger i 1945. Ind imellem er hun minsandten også forbi Kina og Vinterkrigen i Finland. Ganske sigende for hendes tæft for at være det rette sted på det rette tidspunkt, smuglede hun sig om bord som blind passager på et hospitalsskib på vej til Normandiet i juni 1944. Hun blev dermed den eneste kvindelige journalist, der dækkede D-dagen fra invasionsstrandene.

At Gellhorn og Hemingway var kærester fra 1936-37 under den spanske borgerkrig til de bliver gift og senere skilt i 1945, hører vi intet om i denne bog. Af andre kilder kan man finde frem til, at det professionelle parløb som reportere og skribenter, samtidig med det ægteskabelige parløb, sled aldeles hårdt på parret. Af Hemingways fire koner, var Martha den eneste, der selv bad om skilsmissem. Oftest fremstilles det som om, at Gellhorn ville stå på egne ben, og ikke stå i skyggen af den store forfatter. Hvilket da også må have været svært. Hemingway fik som bekendt Nobelprisen i litteratur i 1954. Ikke desto mindre skrev hun senere: *Jeg var forfatter, før jeg mødte ham, og jeg var forfatter, efter at jeg forlod ham.*

Man kan i første omgang undre sig over, at forlaget Peoples Press har valgt at udgive en bog fra 1959. Men Martha Gellhorns kirurgiske litterære snit ned i død, ødelæggelse og civilisationers sammenbrud har opnået stor anerkendelse inden for journalistikken. Hendes samfundsengagement bar hun livet igennem, især drømmen om hendes elskede Republikken (den spanske), der gik til grunde i 1939 med Francos sejr. Til sin dødsdag mente hun, at de vestlige demokratier fejlede i Spanien under borgerkrigen: De skulle have hjulpet den unge republik mod fascisternes og have bremset nazisterne.

Gid der må komme flere journalister af hendes støbning med lige dele mod og skriveevner

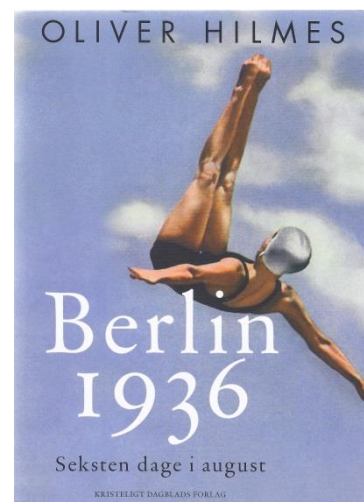
Brian Dupont Larsen

Berlin 1936

OLIVER HILMES: "*Berlin 1936 – Seksten dage i august*". Kristeligt Dagblad 2016. 329 sider, 250 kr.

Oliver Hilmes "*Berlin 1936*" fortæller historier fra Berlin i de 16 dage i august 1936, hvor olympiaden blev afholdt i Hitlers Berlin. Historierne tager udgangspunkt i levn og beretninger af og om de autentiske personer, som skildres. Det er et mylder af toppolitikere, diplomater, sportsudøvere og kunstnere af alle nationaliteter og i kapitel 17 følger en epilog, som fortæller hvordan det gik med de omtalte personer efter olympiaden.

På omslaget kaldes bogen for en 'fortælling baseret på kendte og ukendte skikkelser og dokumenter fra tiden'. Der er 20 sider med kildehenvisninger til både samtidige kilder og aktørers senere erindringer, så dokumentation er der nok af, men historien (eller historierne) fortælles som en roman. Man bliver en smule genreforvirret ved læsningen af de første

linjer: Først en vejrudsigt fra den pågældende dag og derefter historier fortalt i præsens fra synsvinkler tilhørende skiftende autentiske personer. Der krydsklippes mellem de forskellige personer, som i en film. Dog kommer den alvidende historikerfortæller indimellem med små forfatterkommentarer som i dette eksempel, hvor vi følger forfatteren Thomas Wolfe:

”... at Berlin er epicentret for et brutalt diktatur – det interesserer alt sammen tilsyneladende ikke Tom. Ikke endnu.”

Thomas Wolfe var i Berlin for at markedsføre sin nye bog under olympiaden og lod sig begejstre for Berlins kultur- og natteliv og imponeredes over den nationalsocialistiske stats teknologiske og organisatoriske færdigheder under olympiaden – men nazisternes had til jøder og andre minoriteter bliver til sidst for meget for ham, og han bearbejder sine indtryk i en rejsebog, da han kommer hjem til USA.

Så det er altså ikke altid helt let at gennemskue hvad der er fiktion og fakta. Nogle af de fyndigste citater i bogen er udførligt dokumenteret i noterne, men hvad med de andre? Der findes også enkelte indre monologer i præsens på historiske personer...

”Herrliche Welt des Scheins”

Et centralt motiv i bogen er dobbeltheden mellem den pæne facade, som propagandaminister Goebbels gerne vil vise omverden af et mægtigt, freds- og førerelskende Tyskland – og så virkeligheden med diskrimination, forfølgelse og internering af forskellige segmenter af befolkningen. Sportsfesten i Berlin skulle gøre det godt igen efter tyskernes indmarch i Rhinlandet i foråret 1936. Nazisterne brugte også olympiaden til at konsolidere og legitimere deres magtovertagelse i 1933. En truende ”shitstorm” af udenlandsk boykot pga. Nürnberg-lovene blev afværget ved at tyskerne udtog en ”alibijøde” til olympiaden efter råd fra IOC.

Læseren kommer med til aftenselskaber hos de ledende nazister, fx Göring og Goebbels, som prøver at overgå hinanden i ekstravagance og selvfølgelig benytte lejligheden til at påvirke opinionen, hos de gæster, som har gennemskuet nazisterne. Goebbels sammenfatter en gallafest i sin dagbog med ”Tusind gæster, tusind gange sludder”.

I sommeren 36 opføres Sachsenhausen kun 40 minutter med S-banen fra Berlins centrum. Lige for snuden af de udenlandske notabiliteter og kendisser som ikke ser andet end nazisternes olympiske Potemkinkulisser.

I juli måned - altså før olympiaden – sender Hitler i hemmelighed 16 flyvemaskiner til den Iberiske halvø for at støtte Franco. To uger før olympiaden bliver 600 romaer arresteret og interneret i en lejr i Berlinbydelen Marzahn med kun 2 toiletter – kun 25 kilometer fra det olympiske stadion. Udhængs skabene med ”Der Stürmer” blev afmonteret og gemt væk i de 16 dage olympiaden varede – eller der blev sat sportsnyheder i dem. På legenes 12. dag henrettes den 22-årige Hans Giese efter en lov indført 1. juni 1936 med tilbagevirkende kraft for bortførelse af børn i afpresningsøjemed.

En anmelder bruger overskriften ”Herrliche Welt des Scheins” til en artikel om den kommende teatersæson på Scala – men den kunne også passe på Berlin under olympiaden. Brød og skuespil.

Raceforestillinger og praksis

Jesse Owens, som vandt 4 guldmedaljer i forskellige løbediscipliner og længdespring, var selvfølgelig en torn i øjet på nazisterne.

”Amerikanerne skulle skamme sig over at de vinder deres medaljer med negre. Jeg giver ikke denne neger hånden” knurrede Hitler på et tidspunkt i sin førerlogé ifølge en kilde.

Vi følger Goebbels’ kvababelser, da han finder ud af at hans kone Magda Goebbels har en jødisk far... og mange andre historier.

Det er en anderledes, underholdende og oplysende læseoplevelse, som jeg vil anbefale alle historieinteresserede, men jeg vil nok ikke bruge bogen i undervisningen med mindre fokuset er på formidling af historie. Forfatteren har studeret historie, men arbejder som ”kommunikationsansvarlig” for Berlinerfilharmonikerne (det er sikkert derfor komponister og musik fylder forholdsvis meget, slår det mig nu) – og denne måde at fortælle historie på vil helt sikkert appellere til andre målgrupper end den fagtraditionelle fremstillingsform. Han fortæller i præsens, han bruger suspense i sine fortællerkommentarer om personerne – han dramatiserer, han underholder. Og sådan er det jo ikke nødvendigvis med de fremstillinger, vi præsenterer eleverne for, vel.. (host).

Lars Henriksen

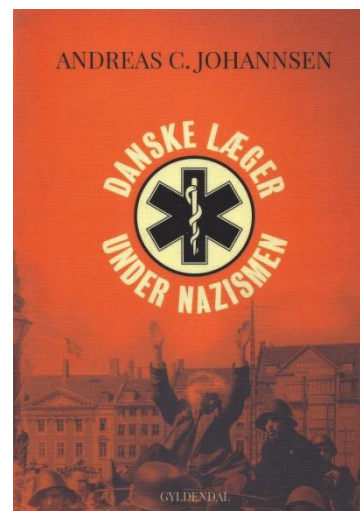
Får og bukke. Med hjemmetyske undertoner

ANDREAS C. JOHANNSSEN: ”*Danske læger under nazismen*”. Gyldendal 2016. 276 sider, 299 kr.

Forhenværende læge, Andreas Johanssen, har beriget os ved at afdække endnu en flig af besættelsen og især retsopgøret herefter, og det er der kommet en god bog ud af. For første gang præsenteres substansen af det materiale, som den såkaldte æresret i lægeforeningen havde til rådighed og arbejdede ud fra. På en vis måde bringer bogen intet nyt, men den er alligevel værdifuld, da den så at sige skriver besættelseshistorie fra neden.

Bogen fører os ned på retsopgørets helt konkrete niveau takket være Andreas Johanssens ihærdige og grundige arbejde. For en kræmmernation som den danske, hvor ære og stolthed kommer efter kniv og gaffel, og hvor den toneangivende løsningsmodel for alle uoverensstemmelser siden opkomsten af de radikale har været, at vi kan da sætte os ned for at få en kop kaffe og en snak og så få løst problemerne, var den tyske besættelse irriterende. Hvordan skulle vi forholde os til tyskerne, da de nu var her og åbenbart ikke forstod, hvordan man opfører sig?

Vurderer man samarbejdet mellem besættelsesmagten og det mere officielle Danmark ud fra en skala fra 1-10, så lå vi i hele perioden i den høje ende. For eksempel døde der flere danskere i naziuniform end antallet af myrdede danske som følge af tyske voldshandlinger i landet 1940-45. Vi slap som bekendt ”billigt” gennem den tyske besættelse, men da krigen sluttede ønskede store dele af befolkningen hævn over de ”forrædere” som havde sørget for, at det blev så billigt.

Det officielle Danmark (= politikerne) ønskede et værdigt retsopgør efter dansk tradition med de unationale. Det medførte tillæg til straffe og tjenestemandsløven(e), og så gik man i gang. På grund af tilbageholdelsen af de mange "unationale" straks efter krigen, ventede politikerne med at sætte det normale retssystem i gang, men lod i stedet modstandsbevægelsen stå for arrestationer og internering for derved at undgå den grundlovssikrede ret, at en arresteret skal stilles for en dommer inden 24 timer fra arrestationen. Mig bekendt kom der ikke senere civile søgsmål fra de tilbageholdte for ulovlig frihedsberøvelse. Foruden den danske stats juridiske opgør med de tyske medløbere og voldsmænd ønskede også det mindre officielle Danmark – faglige foreninger m.v.- at gøre op med uværdige medlemmer, og i 179 foreninger blev der nedsat æresretter netop med henblik på at ramme de unationale, som ikke blev dømt af det officielle sanktionssystem. De fleste foreninger havde regler om eksklusion og kunne skride direkte til værket.

Den mest kendte (fag)forening var forfatterforeningen, hvor Hans Kirk skulle lede forhandlingerne og en eventuel udelukkelse fra forfatterforeningen. En næsten surrealistisk seance, da Kirk var en næsegrus beundrer af Hitlers gamle allierede Stalin, som kunne prale med at være den største massemander på europæisk jord, og hvor national ville Kirk og hans partikammerater have været i tilfælde af en sovjetisk besættelse? Ville forfatterforeningen så kun bestå af Kirk, Gelsted, Scherfig og andre fra Stalins danske sangkor? 26 forfattere blev anklaget og 17 ekskluderet. Sidstnævnte ville i hvert fald i en periode have svært ved at finde afsætning for deres skrivelser, og det betød naturligvis en økonomisk tilbagegang.

I Den danske Lægeforening, som behandles i bogen her, var forholdene på en måde mere normale. Dommerne var uplettede, og kunne beskæftige sig med de ca. 100 medlemmer af lægeforeningen, som havde været en slags nazihjælper. Ifølge straffeloven kunne ledende medlemmer af DNSAP (F.eks. Fritz Clausen), deltagere i tysk krigstjeneste, deltagere i paramilitære korps (især i Sønderjylland) samt personer, som havde gjort sig skyldige i angiveri og værnemageri og besiddelse af ulovlige våben, straffes. Fik de en fængselsdom, hvad der skete for 13 læger, mistede dermed deres lægeautorisation og følgelig retten til at udøve deres erhverv, og de blev derpå administrativt ekskluderet af lægeforeningen, hvad der i den konkrete situation ikke havde den store betydning. Det havde næppe stået på kaffe og kage og hjemlig hygge med kollegaerne til faglige og selskabelige sammenkomster.

For andre læger var en eksklusion derimod en alvorlig sag. Da lægeforeningen havde en kollektiv overenskomst med sygekasserne betød en eksklusion reelt det samme som at miste autorisationen = Intet arbejde. Lægeforeningens æresret afgjorde, at i alt 12 læger af 114 behandlede havde opført sig "lægemæssigt uværdigt" under besættelsen i en sådan grad, at de var uværdige til at være medlemmer af foreningen og de blev ekskluderet. De var stadig læger, men kunne kun leve af private patienter. Senest 1950 var de ekskluderede alle medlemmer igen.

I Sønderjylland var der særlige problemer. Mindretallet rummede også læger, som havde bekendt sig til nazismen og endda gået ind for en grænserevision. Da Sønderjylland i 1920 kom hjem til Danmark organiserede lægerne i landsdelen sig på samme måde som i det øvrige land. Den sønderjyske lægeforening fik dog en særlig stilling i lægeforeningen, idet den selv kunne ekskludere medlemmer. En håndfuld af de tysksindede læger, som blev "frifundet" ved æresretten i København blev efterfølgende ekskluderet af den sønderjyske forening og mistede derved deres adgang til sygekassepatienterne. De kunne så flytte udenfor landsdelen og udøve deres erhverv, men mistede herved deres hjemmetyske patienter.

I modsætning til i dag, hvor der er lægemangel i de områder, hvor kragerne vender, var der i 1940'erne lægearbejdsløshed, så eksklusionerne var alvorlige. Alt i alt var en ¼ af de indklagede læger for unational optræden medlemmer af mindretallet, og ½ af de dømte læger ved domstolene hørte også hjemme her.

Når man i 1945 som dommer i lægernes æresret sad i København med sit på det tørre, kunne man måske ikke så let forestille sig, hvordan enkelte hjemmetyske lægers udtalte ønsker om en grænserevision kunne udmønte sig for den store majoritet af dansksindede (læger) i landsdelen. Tiden under Preussen havde ikke været præget af tolerance, og hvad nazisterne praktiserede i de erobrede områder i Polen efter 1939 kunne ikke give lyst til at få passet byttet ud. De små tal viser den sønderjyske lægeforenings efter min mening en meget overbærende holdning til voldsmændene og grænserevisionisterne. At man hjemme og i det offentlige praktiserede tysk kultur og var stolte heraf var og er legitimt, men hvor gik grænsen for loyalitet mod det danske fælleskab?

Andreas Johannsen er næsten klinisk kold i relation til at præsentere og vurdere de aktive hjemmetyske nazi/tyskervenner. Med hans baggrund og viden ville en diskussion af hjemmetyskerne og retsopgøret være interessant og have meget større vægt end undertegnedes holdning, at man dengang skulle have skilt sig af med de ledende hjemmetyske voldsmænd og grænseflyttere.

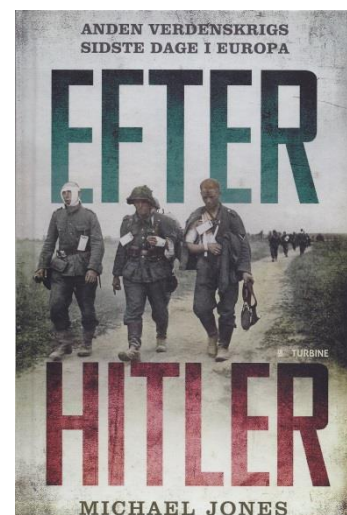
En af realiteterne eller myter fra dengang er, at efterhånden som sagerne mod tyskernes venner trak ud, blev sanktionerne mildere og mildere. Det fremgår også tydeligt af bogen her. Dels er det vel en del af den danske mentalitet at glemme det ubehagelige – vi vil gerne være så flinke - og dels var der problemer med bevisførelserne. Ved at sammenholde oplysninger fra nogle af de dømte læger fra afhøringerne dengang med de oplysninger, som forfatteren har hentet for nylig i tyske militærarkiver, ses det tydeligt, at de dømte ofte pyntede på sagerne i deres favør. Nogle var næsten uskyldige eller sågar de rene engle og slap afsted med det. Deres forhold til sandheden førte ikke til senere sanktioner ud over dommene lige efter krigen, og skal man konkludere på Andreas Johannsen interessante og velstrukturerede bog må ordene "få" og "billigt sluppet" være hovedordene. "Hvorfor" må overlades til andre at besvare, men jeg havde da gerne set et bud fra Andreas Johannsen.

Klavs Verholt

Afslutningen på 2. verdenskrig

MICHAEL JONES: *"Efter Hitler. Anden Verdenskrigs sidste dage i Europa"*. På dansk ved Mads Kjær Larsen. Turbine 2016. 378 sider, illustreret, 330 kr.

Den 30. april 1945 begik Adolf Hitler selvmord i førerbunkeren i Berlin, og ledelsen af resterne af Det Tredje Rige overgik til admiral Karl Dönitz. Herefter fortsatte kampene mellem de tyske tropper og de fremrykkende allierede styrker i yderligere ti dage. Det er disse ti dage, som den engelske militærhistoriker Michael Jones går tæt på i en medrivende dag-for-dag fortælling. Især den sovjetiske andel i Tysklands endelige nederlag spiller en væsentlig rolle i *Efter Hitler*, der er endnu et markant bidrag fra den erfarne

historiker i belysningen af Anden Verdenskrig.

Efter Hitler består af 11 kapitler og et forord og indeholder desuden tre kort, en tidslinje og en bibliografi, mens den engelske originaludgaves noteapparat desværre ikke er medtaget i den danske oversættelse. Bogens struktur følger nedtællingen fra Hitlers død til fejringen af tyskernes betingelsesløse overgivelse i Moskva den 9. maj, én dag senere end de vestlige allieredes fejring. Inden for denne ramme rummer hvert kapitel dog også en tematisk tilgang, der udvider perspektivet til også at indkredse de mere komplekse politiske og diplomatiske initiativer bag de militære begivenheder. Ud over at give en militærhistorisk fremstilling af krigens forløb i de første dage i maj 1945 vinkler Jones derfor begivenhederne på en sådan måde, at også læsere, der ikke umiddelbart har hang til militærhistoriske fremstillinger, kan få et stort udbytte af hans bog.

Jones er god til at anvende samtidigt og senere kildemateriale, som han citerer udførligt fra i sin fremstilling. I kapitel 1, der handler om Hitlers død, er det ikke så overraskende Traudl Junge, der er kronvidnet, men allerede det næste kapitel om den russiske fremmarch, herunder indtagelsen af Demmin, viser, at Jones også har undersøgt sovjetiske kilder og kan citere fra menige soldaters breve og dagbøger. I kapitel 3 følger en detaljeret beskrivelse af indtagelsen af Neustadt-Glewe, hvor den amerikanske 7. panserdivision og den sovjetiske 191. riffeldivision mødtes; læseren får dog samtidig også et indblik i det mere anspændte forhold mellem de allierede med de britiske og amerikanske troppers fremstød mod Lübeck for at forhindre Den Røde Hær i efterfølgende at besætte Danmark.

Danmark spiller også en rolle i det spændende kapitel 5, hvor vi med Montgomery som den selvbevidste iscenesætter oplever underskrivelsen af den formelle overgivelse af Nordtyskland, Holland og Danmark. Også kapitel 7 er gribende læsning og kan med fordel anvendes i undervisningen; det skildrer med udgangspunkt i koncentrationslejren Sandbostel, der lå 55 kilometer nordøst for Bremen, befrielsen af flere af de nazistiske koncentrationslejre, herunder Majdanek, Auschwitz og Dachau.

Som det burde fremgå af ovenstående, er *Efter Hitler* en meget vellykket fremstilling af Anden Verdenskrigs sidste dage i Europa. Bogen anbefales derfor varmt til skole- og hjemmebiblioteket.

Jeppe Bæk Meier

Den glemte krig

MATILDE KIMER: *"Krigen indeni. Skæbnefortællinger fra revolutionen i Ukraine"*. Politikens Forlag 2016. 320 sider (ill.), 300 kr.

Krigen i Ukraine er blevet overdøvet i løbet af 2016. Overdøvet af den syriske borgerkrigs ustoppelige rædsler, flygtningekrisen og på det sidste Trumps overtagelse af et splittet USA, som tiltrækker sig en berettiget usikkerhed.

Imens er Ruslands overtagelse af Krim endt som et faktum med fortsatte sanktioner, men med en russisk præsident, der synes ganske upåvirket af udlandets brok og en tro på, at med Trumps uforudsigelighed må fjenderne snart give op og acceptere tingenes tilstand. Men hvad med Østukraine, truslen mod de baltiske stater mfl.?

DR's korrespondent, Matilde Kimer, har de seneste år igen og igen stået midt i det ukrainske morads. Denne spinkle, unge kvinde med de viltre, blege lokker har fra tid til anden stået i orkanens øje når DR skulle have direkte reportage fra Ukraine. Først revolutionen mod den russiske marionet, Janukovitj, hvor befolkningen efterhånden havde fået nok af hans hæmningsløse ragen-til-sig af statens i øvrigt ikke alt for bugnende kasse, senere Putins kriminelle anneksion af både halvø og østlige provinser med Donetsk som hovedby.

Det er der kommet en spændende bog ud af. Undertegnede absolutte journalist-beretning (og førstehåndsvidne) er Michael Herrs legendariske new journalism-ikon, "Dispatches", fra 1968. Herr, der frygtløst fulgte de amerikanske soldaters Sisufos-krig i Vietnam og med klinisk kynisme rapporterede uden filter. Kimer er ingen Herr, men prøver heller ikke på at blive det. I stedet har hun valgt at følge tre aktører i den ukrainske revolution og senere krig. Dels et ægtepar med eget parfumeselskab, dels en unge nationalistisk, jurastuderende, der havde tilsluttet sig Sitj, der langsomt, men sikkert udviklede sig til en paramilitær, antirussisk bevægelse. Og Kimer skifter fra skildringen af de tre ukrainere til sin egen hvileløse færd mellem brændpunkterne i øst og familien hjemme i den fredelige københavnske forstad. Rastløsheden på familiens påsketur til Legoland, løfterne til husbonden om at begrænse turene, den dårlige samvittighed over for de tre børn. Og så efterveerne fra de voldsomme begivenheder, som hun vælger at ignorere. Ikke mindst da hun i efteråret 2014 igen vælger at tage ud til "den usynlige" krig, der buldrer løs med civilbefolkningen som gidsel. Nedskydningen af et passagerfly, hvor næsten 300 lige så uskyldige blev dræbt, fordi russiske separatister åbenbart "forvekslede" flyet med et ukrainsk kampfly.

Det er historie, der ikke ender. Men Kimer er en kompetent iagttager, en god fortæller og åbenbart også tillidsvækkende nok til, at hun kommer tæt på folk, hvis holdninger og metier jeg kun ville løbe skrigende væk fra.

Det værste er, at det er blodig alvor, også nu, i dag.

Hans-Henrik Christensen

I Danmarks økonomiske elite

LASSE ELLEGAARD: "Oldermanden". Strandberg Publishing 2016. 208 sider. 300 kr.

Om bogens tilblivelse fortæller forfatteren at han efter at have mødt bogens hovedperson på en udenrigsministeriel rejse til Kina en gang under et tilfældigt møde blev prikket i brystet med ordene: "En dag skal du skrive bogen om mig" (s. 191). Og det har han så gjort nu. Bogens kilder er interviews med Klaus Bonde Larsen, oldermanden, og dennes arkivmateriale. Af øvrige kilder nævnes en del i bogens efterskrift, af familie, medarbejdere og forretningsforbindelser, mens andre kilder forbliver anonyme. Der henvises som regel ikke direkte til dem i teksten.

Ud over en vis, naturlig fascination af bogens hovedperson, og givetvis en forventning om at også andre vil opleve denne fascination, er der ikke angivet noget særligt formål med bogen, ud over at Klaus Bonde Larsen ses som "... en tidlig og interessant arketype på min egen klasseløse efterkrigsgeneration, der droppede almuementaliteten over for (men ikke imponeretheden af) penge, magt og indflydelse, og som ubesværet udnyttede de nye muligheder..." (s. 191). Arbejdet med bogen åbnede en dør for forfatteren til et erhvervsunivers som han aldrig havde været helt fortrolig med – en manglende fortrolighed der sikkert deles af mange også indenfor vores verden.

Bogens disposition er overvejende kronologisk, naturligt for en biografi, men der er en del geografiske og kronologiske spring. Rekorden har det indledende afsnit, hvor der er hele 5 sceneskift i løbet af en enkelt side. Det er nok beregnet på at virke interessevækkende og fastholdende, men hvis man ikke kan holde det ud, kan det med fordel springes over. Den kronologiske hovedlinje i bogen giver også plads til mere tematiske kapitler, efterhånden som nye sider af Klaus Bonde Larsens afvekslende og indholdsrige liv præsenteres. Der er ikke nogen kronologisk liste, tidslinje eller nogen diagrammer for de utallige organisationer som oldermanden har været en del af.

De ubetinget mest interessante afsnit drejer sig om hovedpersonen som erhvervs- og organisationsmand. Nogle situationer er rene dramaer, som f.eks. et mislykket oprør mod ham som oldermand for Københavns Malerlaug i 1984 (s. 72-79), og organisationen "Danske Malermestres" indtræden i og udtræden af Byggeriets Arbejdsgivere (BYG) i 1989-1997 (s. 94-118).

Et kortfattet kapitel om Klaus Bonde Larsens kortfattede politiske karriere er velegnet læsning for dem der trænger til at få genopfrisket deres fordomme mod politik og politikere. Afsnittene om ham som landmand, ejendomshandler og mæcen vil nok for de fleste være af mindre interesse.

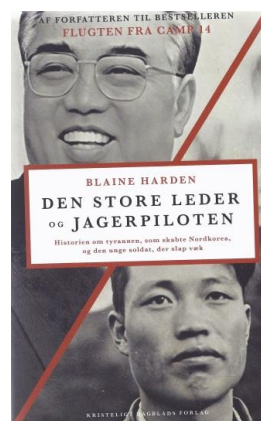
Man kunne tvivle på om der er sammenhæng i karaktertegningen af bogens hovedperson. På den ene side det bløde, næsten blide, menneske, lyttende, tænkende og forstående, der dog får sin vilje til sidst, uden at nogen rigtig ved hvordan (f.eks. s. 70), og så den dominerende leder, der tromler alle, i BYG-sagen. Men sagen er nok den at den modsigelsesfri karakter nok er en del lettere at fremstille i fiktionslitteraturen end den er at finde hos rigtige, levende mennesker.

Axel Moos

Suppe på en koreansk pølsepind?

BLAINE HARDEN: *"Den store leder og jagerpiloten"*. Kristeligt Dagblads Forlag 2016. 281 sider, 249 kr.

Det fortjener al ros, at danske forlag vover pelsen ved at udgive bøger om begivenheder fjernt fra lille Danmark. I et let flydende sprog omtaler bogen med den lidt misvisende titel den økonomiske og politiske udvikling i Korea fra afslutningen af Anden Verdenskrig og indtil indgåelsen af våbenhvilen på den koreanske halvø i 1953 med hovedvægten på Den store Leder Kim IL-Sungs gøren

og laden, og sideløbende fortælles historien om den nordkoreanske jagerpilot No Kum Soks spektakulære afhopning inklusive et MIG-15 jagerfly kort tid efter våbenhvilens indgåelse.

For mig som historiker rummer bogen nogle interessante aspekter. Der er tale om et journalistisk produkt, hvor der skiftes i kapitlerne mellem jagerpiloten og den blodige eneherker. Det giver tempo og variation i præsentationen, men det dækker ikke over nogen forbindelse mellem de to. Piloten så kun diktatoren et kort øjeblik en enkelt gang, og de ret fyldige beskrivelser af pilotens tanker kan måske fange læserne, men står alene for Blaine Hardens regning. No Kum Sok udgav i 1996 sin beretning om afhopningen i bogform under sit nye amerikanske navn, og det er muligt at finde bøger på engelsk om Korea og Kims blodige regime, så bogen her udfylder ikke et hul, selvom den har både fyldige noter og mange litteraturhenvisninger.

Jeg havde hellere set en dansk oversættelse af afhopperens egen beretning og så en dansksproget traditionel bog om Kim IL-Sung og Korea med Blaine Hardens noteapparat. Bogen her er historien om Den store Leders opstigning til magten, og den er gjort salgbar ved at medtage en masse beskrivelser af følelser hos piloten og så bruges det gamle trick fra salige Plutarch, nemlig at sætte to mænd op/overfor hinanden. Er det sukkeret, som skal få pillen til at glide ned i 2016 for at få danskerne væk fra Facebook og familien på Bryggen? For mig ligger det spændende i bogen deri, at vi præsenteres for det faktum, at et såkaldt fjendtligt fly – efter 3 års voldsom krig- uhindret kan lande på en stærkt befæstet amerikansk base uden at blive skudt ned eller bare opdaget. De amerikanske skatteydere havde betalt mia. af \$ for at have et forsvar, men hvad var det værd, når det kom til stykket? Blaine Harden forstår problemet uden dog at følge det til dørs.

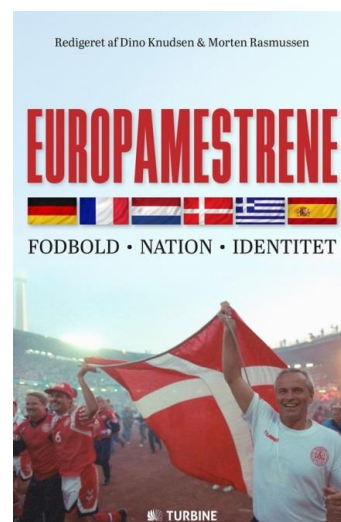
Ved læsningen af bogen om diktatoren og afhopperen er man i min optik i det klassiske dilemma. På en ene side er det godt, at vi omtaler og bruger historien. Fortiden kan bruges til at lære os noget om nutiden og mennesket, men fortiden kan også bruges til at understøtte visse politiske idéer og/eller til at tjene penge. Bogen her, mener jeg, hører til sidstnævnte kategori. Den drager ingen konklusioner, selvom alle læsere vil sidde tilbage med afsky for den nordkoreanske kommunisme. Om bogen sælger vil tiden vise, men tak til både forlaget og Blaine Harden for at forsyne det læsende publikum med oplysninger, som kan vise os danskere enten hvor godt vi har det, eller at demokratiet er værd at kæmpe for.

Klavs Verholt

Historikere om europæisk landsholdsfodbold

DINO KNUDSEN & MORTEN RASMUSSEN (red.): *"Europamestrene – fodbold, nation, identitet"*, Turbine 2016. 344 sider, 300 kr.

Europæisk landsholdsfodbold er omdrejningspunktet i denne usædvanlige bog skrevet af en utraditionel blanding af historikere, journalister og forskere. Det er dog i mindre grad nationalfølelsen og identiteten i de lande, der har været så heldige og dygtige at vinde Europamestermasken i fodbold siden 1980, der undersøges i bogen - trods bogens undertitel. I stedet er vi mere nede på plænen og i omklædningsrummet, hvilket dog også fungerer ganske udmærket.

Anledningen til bogen og timingen for udgivelsen var EM 2016 i Frankrig. Bogens indgangsvinkel er naturlig nok, lige fra forsiden til flere af bidragene, det danske eventyr i Sverige 1992. Her blev det danske landshold som bekendt, men ikke desto mindre sensationelt i samtiden, europamestre i fodbold ved at slå ærkefjenden og stormagten fra syd, det netop genforenede Tyskland. Det blev som alle ved en national ekstatisk oplevelse for nationen Danmark og danskerne. Den danske nationale identitet viste sig stærk i en tid, hvor danskerne just forinden havde givet EU et dask over fingrene ved at stemme nej til Maastricht-aftalen.

Ud over at "Europamestre" har fokus på dansk fodbold, det danske europamesterskab og endda et afsnit om dansk fodbolds udvikling og Morten Olsens "Røde tråd", er der naturligvis et afsnit om europamesterskabernes historie af Niels Christian Frederiksen (meget vidende journalist og kommentator). Men det er faktisk afsnittene om de otte nationer, der har vundet EM siden 1980, der fylder mest i bogen. Og lad os bare liste nationsafsnittene her: Vesttyskland 1980 (Karl Christian Lammers, historiker), Frankrig 1984 (Mikael Rask Madsen), Holland 1992 (Nils Idskov), Danmark 1992 (Rob Hughes), Tyskland 1996 (Lykke Friis), Frankrig 2000 (Morten Rasmussen), Grækenland 2004 (Mogens Pelt) og Spanien 2008 og 2012 (Luna Christofi).

Troede man, at man med denne bog af bl.a. historikere, skulle fordybe sig i de seneste teorier om nationalisme og national identitet, bliver man slemt skuffet. Her har vi i stedet at gøre med en bog, der mest minder om genren sportsjournalistik tilsat historie, hvorfor selve fodboldkampene under diverse europamesterskaber er mere i centrum, frem for analyser af de nationale strømninger, som undertitlen ellers godt kunne antyde. Er man til sportshistorie, så er dette dog en ganske fremragende bog, hvor man får både det store overblik og de små anekdoter. Og hvornår har man sidst set så forskellige folk skrive bidrag til den samme bog? Når man er en fodboldentusiast som undertegnede, er denne bog et must – lige som fodboldbøgerne *Tynd luft* (2008) af Joakim Jakobsen og *Fodbold! Forfattere om fænomenet fodbold* (2002). God fornøjelse!

Brian Dupont Larsen

Det dydige samfund

LASSE NIELSEN: "*Det dydige samfund. Om dydernes rolle i etik og politik*". Hans Reitzels Forlag 2016. 188 sider, 200 kr. m. moms, (160 kr. u. moms)

Aristoteles (384-322 fvt.) er unægtelig en af den vestlige kulturkreds' største og mest berømte tænkere, men omvendt også en af de mest omstridte og kritiserede, især fordi han fra højmiddelalderens 1200-tal og frem fik status af den katolske kirkes cheffilosof via aristotelikerne Albertus Magnus' (1206-1280) og ikke mindst Thomas Aquinas' (1225-1274) teologiske værker og indflydelse.

Aristoteles' tænkning var således indirekte stærkt involveret i den skolastiske dogmatik og det klerikale (u)væsen, som reformatoriske strømninger i kirken og spirende videnskabelige bestræbelser i senmiddelalderen gjorde så radikalt op med. På denne måde røg bl.a. Aristoteles' metafysik og etik dengang med i faldet og har ikke indtil for ret nylig formået at rejse sig igen ved andres hjælp.

Siden ca. 1980'erne er der imidlertid dukket varierende, 'nyaristoteliske' strømninger eller tendenser op, især i den angelsaksiske verden med navne som Alasdair MacIntyre, Martha Nussbaum, Amartya Sen og Charles Taylor. Og den danske Lasse Nielsen, adjunkt ved Institut for Statskundskab i Aarhus, har nu taget denne vanskelige tråd op.

Læseren fornemmer sikkert straks denne vanskelighed her i 2010'erne: er det virkelig muligt at tale om 'Det dydige samfund' – ovenikøbet i bestemt form – at henvise til bestemte dyder, som alle må efterleve, i det som vel stadig kan betegnes som den postmoderne tilstand?

Lasse Nielsen gør ikke desto mindre dette vovestykke, vel vidende, at der må tages højde for, at vi ikke længere lever i antikkens relativt statiske samfund, men i nutidens samfund, hvor – i hvert fald i vor del af verden – altings foranderlighed og forskellighed er et grundvilkår, og imellem hvilke samfund der kan være betydelige kulturforskelle. Han lægger således vægt på, at etik er praktisk visdom, der er "følsom over for den partikulære kontekst og den specifikke mellemmenneskelige relation, som dyden forholder sig til. I sådanne særlige etiske relationer findes der ingen absolutte sandheder". Nielsen lægger her op til, at dyden er variabel i relation til forskellige samfund, og at det andet menneske må mødes med tolerance, empati og sympati. Og dog er dydsetikken ikke relativistisk, ifølge forfatteren: "Dydsetikken er således ikke en 'anything goes'-, men en 'many things go'-position".

Ikke desto mindre findes der visse universelt uomgængelige, etiske dyder, mener Nielsen, fx barmhjertighed og ærlighed, hvilke, han også mener, indgår som væsentlige i de større, samfundspolitiske sammenhænge. Barmhjertighed, velgørenhed og retfærdighed indgår således som væsentlige momenter i det universelt gyldige grundlag for alles krav "på tilstrækkelig mulighed for og frihed til at kunne opnå (...) sundhed, uddannelse, socialt tilhørsforhold og politiske friheder". Et af Nielsens eksempler på, hvordan etiske dyder kunne realiseres på samfundsmæssigt plan, relaterer sig til uddannelse: "Et etisk ansvarligt internationalt samfund kan simpelthen ikke leve med, at mere end 1 milliard mennesker lever i ekstrem fattigdom. Hvis dyder som medfølelse, barmhjertighed og ansvarsfølelse er noget, som man kan træne og lære, eksempelvis igennem forståelse for og tilknytning til globale kosmopolitiske normer og identiteter, bør vore uddannelsesinstitutioner så ikke netop påtage sig den opgave at klæde vore unge medborgere på til at kunne leve op til disse dyder i et globaliseret samfund?"

En dydsetik er dog stadig, endnu i vor tid, ikke uproblematisk. Ofte taler man om, at et aristotelisk etisk standpunkt er 'den rette midte' imellem to ekstremer; således hævdes egenskaben mod at være den rette midte imellem fejhed og dumdristighed. Nielsens tolkning af Aristoteles er den, at mod ikke ligger på en linje imellem de to ekstremer, men derimod selv står i strikt modsætning til disse, idet mod, stadig ifølge Nielsen, ikke indeholder hverken fejhed eller dumdristighed, men altså er disses dem udelukkende modsætning. Denne tolkning, vil jeg mene, indeholder en problematisk heroisering af modet og den modige, som altså skulle være hinsides, dvs. uden for og uden enhver tæt sammenhæng med, de ret så menneskelige egenskaber fejhed og dumdristighed. For mig at se har den modige og hans mod hele tiden muligheden for at falde i den ene eller anden grøft; modet indeholder således potentielt så vel fejheden som dumdristigheden, idet de findes i modet som overvundet af dette og på den måde som muligheder for tilbagefald.

Et andet problem i netop denne forbindelse er, hvornår dristigheden i grunden bliver 'dum'? Er det modigt eller dumdristigt at ofre sit liv for andre? Eller er den, der er helt og aldeles vidende om, at han bliver

alvorligt forbrændt, dersom han vil redde et andet menneske, der ligger i flammerne, modig eller måske snarere dum(dristig)? Hvis det er 'overdrivelsen' (som aristotelikeren kunne kalde det) i retning af med fuld bevidsthed at sætte sit liv eller helbred på spil, som gør en person dumdristig, så er 'dumdristigheden', kunne man utvivlsomt mene, vel ret beset i visse tilfælde en mere prisværdig egenskab end modet i Aristoteles' forstand? Eller mere generelt spurgt: Kan overdrivelsen ikke i visse tilfælde være mere dydig end mådeholdet?

At opstille en etik i dag er en uhyre vanskelig, hvis ikke umulig, og utaknemmelig opgave, hvor åben denne etik end måtte være, hvilket bogens forfatter da også udmærket er klar over. Og dog stilles vi alle uafsladeligt over for situationer, i hvilke vi dårligt kan undgå at tage stilling til godt og mindre godt. Om det er muligt at opstille gyldige dyder på baggrund af hvilke, vi kan handle, kan let diskuteres; dyder som barmhjertighed – selv ville jeg foretrække 'generøsitet' – og retfærdighed forekommer imidlertid at være ganske rimelige rettesnore for ikke blot etisk, men også politisk handling. Selv kan jeg dog ikke komme på noget bedre etisk råd, end at enhver situation er konkret, og at denne situation må tænkes igennem før handling – idet jeg da også godt ved, at nogle situationer kræver øjeblikkelig handling uden tid til at tænke sig om; i sådanne tilfælde er man vel henvist til at stole på sin sædvanlige etiske habitus.

Lasse Nielsen gør dog et velment, ganske velargumenteret, grundigt, sympatisk og sobert forsøg på at genetablere en dydsetik og på at rehabilite etisk overvejelse, standpunkttagen og handling, hvilket han ikke skal have utak for, skønt dydsetik måske ikke er svaret på tidens etiske og politiske problemer.

Bogen henvender sig til fagmanden og den etisk og politisk interesserede lærer.

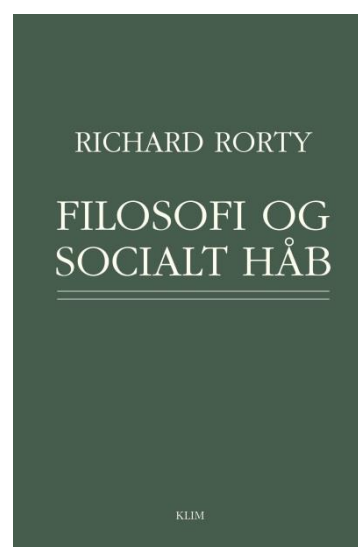
Poul Ferland

poulerland8@gmail.com

Pragmatisme og socialt håb

RICHARD RORTY: *"Filosofi og socialt håb"*. Oversættelse og efterskrift ved Michael Verner. Forlaget Klim 2016. 360 sider. 300 kr.

Richard Rorty (1931-2007) er måske den mest indflydelsesrige filosof og samfundstænkner fra det, der inden for den filosofiske og videnskabelige verden kaldes 'de angelsaksiske lande', dvs. først og fremmest Storbritannien og USA, og det sidstnævnte land er Rortys fødeland. Dette mærker man på den forfriskende, uimponerede, afslappet tilbagelænedede, fordomsfri, engagerede, fremtidsorienterede, liberale, retsindige tone i bogens – først udgivet på engelsk i 1999 – op imod 20 artikler. Den forhåbningsfulde pionérand fra Staternes grundlæggelse i 1700-tallet fornægter sig ikke hos Rorty, skønt han ingenlunde er nogen blåøjet hurraoptimist, og skønt han på ingen måde er ukritisk over for sit lands politik og dets sociale og økonomiske forhold. Den liberale, moderat venstreorienterede Rorty kalder således Vietnamkrigen for en uafvaskelig skamplet på sit land, men kalder

på den anden side samtidig radikale studenters afbrænding af det amerikanske flag som protest imod den samme krig for en fatal fejltagelse, der i årtier som konsekvens nærmest har betydet et brud imellem den akademiske verden og (resten af) det amerikanske folk.

Rorty betegner uden tøven sig selv som 'pragmatist', som erklæret elev af William James (1842-1910) og især John Dewey (1859-1952) – men også med referencer til bl.a. europæiske, såkaldt kontinentale tænkere som Nietzsche, Heidegger, Habermas, Foucault og Derrida. Også Charles Darwin og Thomas S. Kuhn må nævnes som vigtige inspirationskilder. Sin pragmatisme, der i øvrigt ikke gør meget ud af at skelne mellem filosofi, videnskab og politik, udtrykker han fx således: "Vi er ude af stand til at opfatte sandhed som et mål for den videnskabelige undersøgelse. Formålet med den videnskabelige undersøgelse er at opnå enighed blandt mennesker med hensyn til, hvad der skal gøres, at opnå konsensus angående de endemål, der skal opnås, og de midler, der skal til for at opnå disse endemål". Og måske endnu tydeligere bestemmer han kort pragmatismen på denne måde: "Pragmatister (...) vil gerne nedbryde distinktionen mellem at erkende ting og at bruge ting". (Mine kursiveringer; PF). Hvad tingene kan og skal bruges til, og enigheden herom, hvad enten det nu er i videnskabelig, eller det er i politisk, bredere samfundsmæssig sammenhæng, det er det altoverskyggende vigtige for Rorty. På denne facon viser Rorty sig også som den demokrat, han var.

Håbet på en bedre fremtid er ligeledes meget centralt for Rorty, og han er principielt uden nogen reverens over for fortiden, for så vidt som denne af nogen intenderes at danne model for fremtiden. Pragmatistens fremtidshåb er og må imidlertid være 'vagt og ubehjælpeligt', fordi fremtiden ikke skal passe med en forud bestemt plan: "Og adspurgt om, hvad det helt præcist er, pragmatister anser for godt, kan de kun svare, som Whitman ville have gjort: 'Mangfoldighed og frihed', eller som Dewey ville have gjort: 'Vækst'. 'Det er selve væksten, der er det moralske endemål', sagde Dewey".

Ingen videnskab har til formål at afdække 'essenser', 'væsener', virkelighedens indre natur, heller ikke historievidenskab, ifølge Rorty. Rorty er antiessentialist; der findes for ham ikke noget, der hedder tingenes faste, uforanderlige natur eller kerne; essentialisme er illusorisk, men var utvivlsomt nyttig på givne tidspunkter i historien. Derimod skal (de pragmatistisk forståede) videnskaber "være i stand til at reagere på en mere og mere omfattende gruppe af mennesker og deres behov". Videnskabeligt og moralsk fremskridt er altså at tage sådanne stadig mere omfattende hensyn; eksempelvis skal en videnskab/moral i udvikling gå fra kun at tage nationale behovshensyn, hensyn udelukkende til en nations egen befolkning, og så til at tage hensyn til større og større dele af verdens befolkning.

Rorty afviser den dualisme, der, som hos Platon, menes at kunne afdække tingenes væsen i modsætning til deres blotte tilsynskomst og på den måde få absolut viden om dem. Og sammen med dualismen afviser han altså såvel tanken om tingenes væsen, som ren viden om tingenes natur. Man behøver imidlertid ikke som Rorty at sætte viden lig med absolut viden; vi ved vel med stor sikkerhed ikke så lidt om meget, selv om vores viden ikke er absolut, men derimod drejer sig om historisk foranderlige ting, som dog immervæk stadig har tingserkendelse som sit formål.

Rorty er også eksponent for den såkaldt sproglige vending i angelsaksisk filosofi, som betyder, at der ikke er nogen erkendelse af ting og hændelser mulig hinsides sproget; alt er relationelt og relativt inden for sproget, og altså uden essenser, og heller ikke sproget kan ifølge Rorty hjælpe os til nogen sand erkendelse af tingene. Rorty er imidlertid blind over for, at sproget selv som sådant nødvendigvis indgår i en relation

med noget uden for sig selv; heller ikke sproget kan tænkes eller være uden sin modsætning, som det er afhængigt af, uden for sig, nemlig ikke-sproget, som vi også kan kalde stoffet, tingene, som sproget netop er sprog om.

Disse kritikpunkter betyder dog på ingen måde, at der ikke er mange spændende tanker af såvel filosofisk som samfundsdebatteerende art i denne bog, der alt i alt er inspirerende læsestof. Men jeg deler altså ikke, som det turde være fremgået, Rortys pragmatisme som sådan, selv om den ikke hindrer ham i at have manganen en skarp pointe. Jeg mener således, det er tæt på at være yderst problematisk, når Rorty hævder: "(...) det miljø, vi lever i, er noget, vi hverken skylder respekt eller bør adlyde. Vores opgave består i at beherske det eller i at tilpasse os til det snarere end at repræsentere det eller stemme overens med det". Denne anmelder kan ikke give sit samtykke til dette: vi skylder dog omverdenen respekt, hvad enten den består af natur eller mennesker.

Bogen er relativt letflydende – der er trods alt tale om et filosofisk skrift – og særdeles veloplagt skrevet – i oversættelse af Michael Vernersen, der også har skrevet et grundigt efterord.

Poul Ferland

poulferland8@gmail.com

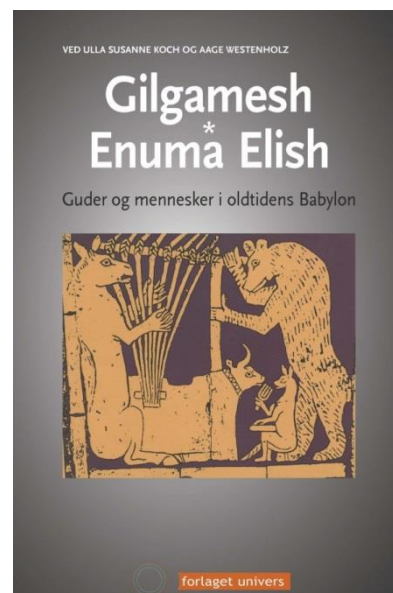
'Jeg vil fortælle mit land om Gilgamesh' – klassisk litteratur fra det gamle Mesopotamien

ULLA SUSANNE KOCH & AAGE WESTENHOLZ (overs.), 2016: "*Gilgamesh – Enuma Elish. Guder og mennesker i oldtidens Babylon*". Forlaget Univers 2016. 258 sider, 249 kr.

Med denne nye kildeudgivelse (i oversættelse) får vi i let tilgængelig form noget af den ældste litteratur, der overhovedet er bevaret. *Gilgamesh* er det længste babylonske litteraturværk overhovedet, og *Enuma Elish* er én af de udførligste "skabelsesberetninger," der kendes fra antikken.'

Forlaget Univers udgiver bøger, især inden for det religionsvidenskabelige område, og de to her udgivne tekster falder da også naturligt inden for denne faggrænse. Men oversættelsen begrænser sig på ingen måde til dette fagområde. Ikke mindst *Gilgamesh* lægger op til en behandling fra flere forskellige sider, og her kommer en litterær, kulturel og historisk tilgang bestemt ikke i sidste række.

Bogen er gennemillustreret med eksempler på babylonisk kunst. Det udgør, også selvom der 'kun' er tale om sort-hvid reproduktion, en betydelig forhøjelse af bogens værdi. Ganske vist var originalteksterne ikke illustrerede, og de billedlige fremstillinger, vi har, har i reglen aldrig påskrift om, hvad de forestiller. Til gengæld er det autentiske billeder fra tiden 1900–1700 f.Kr., og det giver et særligt indblik i den verden, babylonierne levede i på den tid.

Oversættelsen er udført i et mundret dansk, dog uden at ende i uhøjtidelighed; tværtimod. Med skarpe parenteser er det markeret, hvor teksten er usikker, evt. er med streger angivet, hvor der helt mangler tekst. For de to teksters overleveringshistorie er på ingen måde uproblematisk. Dette gøres der alt rede for i de indledende tekster til hvert digt.

Bogen falder naturligt i to hoveddele om hver af de to tekster samt et fælles forord. I forordet får vi nogle generelle oplysninger om, hvorledes teksterne er overleveret. De er skrevet på et antal lertavler, som faktisk – får vi at vide – holder sig utrolig godt i jorden; men ikke desto mindre er det meste af, hvad vi har, ‘stumper, og stumper af stumper’. Det er derfor noget af et puslespil for forskerne at få samlet de rigtige tavler, således at vi får en tekst, der er i det mindste er nogenlunde forståelig. Det fælles forord indeholder endvidere afsnit om det gamle sprog, akkadisk, som digtene er skrevne på, samt nogle bemærkninger om oversættelsen (herunder f.eks. at pege på *hvorledes* oversættelsen er troværdig, og på hvilke punkter, den *ikke* kan forventes at repræsentere originalen) og illustrationerne.

Indledningen til *Gilgamesh* gennemgår digtets handlingsgang samt selve Gilgamesh-historiens meget lange trading. I indledningen slås bl.a. fast, at ‘Gilgamesh [utvivlsomt er] en historisk person, ‘omend man i dag – som så ofte ved sagnhistoriske begivenheder – ikke kan skille den historiske kerne ud. Men: ‘Så meget står dog fast: han var konge i bystaten Uruk i det sydlige Mesopotamien, sandsynligvis omkring 2900 f.Kr.’ Indledningen præsenterer os endvidere for den historiske situation i Mesopotamien, bl.a. om det samfundsmæssige, at folkestammerne boede i adskillige mindre bystater, ikke i et stort, samlet rige, som f.eks. i Ægypten, hvorledes disse bystater var bygget op (med bymur og et stort opland uden for, som var opdyrket) o.a. Indledningen til *Enuma Elish* – digtet dateres til tiden efter 1600 f.Kr. – koncentrerer sig mere til de dele, der er tættere forbundet med teksten. Foruden teksthistorien omtales forskelligt, der berører tekstens indhold, så som idéindhold, teksten som litteraturværk og tekstens rituelle kontekst.

Begge indledningerne udmærker sig ved rigelige citater fra relevant samtidig litteratur, der kaster lys over forskellige aspekter af de emner, der behandles. Noterne til teksten er desværre placeret som slutnoter, hvilket besværliggør deres brug, ikke mindst, da de begynder forfra for hver tekstdel. Det kunne have lettet læsningen at have haft dem nederst på siden.

Bogen er en skat for enhver med interesse i de kulturelle forudsætninger for vor civilisation, også selvom den mesopotamiske kultur ikke som sådan umiddelbart har påvirket vores nuværende kultur. Til gengæld har den gamle, nu forsvundne kultur, påvirket det mellemøstlige område og grækerne, og vi kan således få udbygget det billede, vi får gennem f.eks. *Det gamle Testamente*.

Johnny Lindholm